

**INFORME ECONÒMIC DE LA DGIR PER A
L'ELABORACIÓ DEL PLA DE CIÈNCIA, TECNOLOGIA I
INNOVACIÓ (PCTI) 2018-2022.**

I/ PART

**Un diagnòstic econòmic i grau de resiliència de l'actual model de
creixement de les Illes Balears**

**Ferran Navinés
Assessor Econòmic de la DGIR
Marta Bonnail
Elaboració gràfics, taules i annex estadístic**

ÍNDEX

ÍNDEX	2
INTRODUCCIÓ	4
I/ PART: Un diagnòstic econòmic i grau de resiliència de l'actual model de creixement de les Illes Balears	5
CAPÍTOL 1. Un diagnòstic econòmic sobre l'actual model de creixement de les Illes Balears.....	5
1. Introducció.....	5
2. Principals característiques del procés de terciarització tradicional a Balears	9
3. Els efectes de la terciarització tradicional sobre la productivitat del treball i la Tercera Llei de Kaldor.....	14
4. Efectes negatius de la terciarització tradicional: rendiments decreixents, desindustrialització i pèrdua progressiva de renda per càpita.	16
5. Especialització productiva i taxes diferencials de rendibilitat: la Llei sobre la Tendència a la Igualació de les Taxes de Benefici (LTITB).....	27
5.1. Un model basat en la taxa de benefici (r)	27
5.2. L'aplicació pràctica d'aquest model al cas de l'economia de les Illes Balears: la Llei sobre la Tendència a la Igualació de les Taxes de Benefici (LTITB)	29
6. El comportament regional dels salaris, l'Índex de Qualitat del Treball (IQT) i l'Índex de Benestar Social (IBS)	33
7. Hipòtesis explicatives sobre el comportament de la productivitat del capital a comerç i hostaleria.	39
7.1. La hipòtesi macroeconòmica.....	39
7.2. La hipòtesi microeconòmica: formulació de les variables que determinen la variació de la productivitat del capital en un establiment hotelier	42
REQUADRE	45
Reflexions de Política Econòmica	45
CAPÍTOL 2. Tipologies regionals de resiliència per CA a partir de las variables explicatives de la taxa de benefici	48
1. Introducció.....	48
2. El comportament de les taxes de benefici a nivell regional	48
3. Periodificació del cicle de l'economia espanyola (1964-2013).....	49
4. Un model per analitzar les tipologies regionals de resiliència a partir de les variables explicatives de la taxa de benefici.....	51
4.1. El concepte de resiliència.....	51
4.2. Un model de resiliència regional a partir de las variables explicatives de la taxa de benefici.....	53
4.3. Anàlisi aplicat del model de resiliència regional basat en les variables explicatives del comportament de la taxa de benefici	57
4.3.1. Període de crisis 1975-1982	57
4.3.2. Període de crisis 1989-1997	59
4.3.3. Període de crisis 2005-2011	62

4.4. Índex de resiliència o síntesi dels tres períodes de crisi	64
4.4.1. Metodologia	64
4.4.2. Anàlisi de les dades	65
CAPÍTOL 3. A tall de resum i conclusions.....	67
BIBLIOGRAFIA	72
ANNEX ESTADÍSTIC I PART	76

INTRODUCCIÓ

Aquest informe es divideix en dues parts. La primera part tracta de fer un diagnòstic econòmic de l'actual model de creixement de les Illes Balears des de l'òptica de les tendències de fons de la nostre economia regional. No és la conjuntura sinó l'estructura productiva terciària de la nostre economia allò que està condicionant els rendiments del capital, els ritmes d'acumulació, l'especialització del nostre teixit productiu, les necessitats i tipus d'innovació que requereix, i el potencial de canvi i millorar que pugui tenir. Entendre perquè ens hem especialitzat en “turisme i construcció” i com això ha condicionat els actuals nivells de benestar i les limitacions que planteja l'actual model de creixement, és un dels objectius d'aquesta primera part. També ho és fer un diagnòstic sobre el seu grau de resiliència comparant-lo amb la resta de CA per així acabar de tenir una visió més real i objectiva respecte del lloc que ocupem dins el mapa que configuren les 17 CA de l'Estat.

La segona part d'aquest informe té per objectiu mostrar la viabilitat futura del nostre model de creixement, la qual dependrà de la recuperació de la rendibilitat i dels rendiments productius que es puguin generar en el nostre gran sector productiu que són els serveis, i dins els serveis, veure quina són les branques productives que presenten una millor resiliència i han superat millor la crisi, tema que passem a analitzar amb més deteniment a la II PART d'aquest informe.

Cada una d'aquestes parts s'acaba amb unes conclusions finals i amb un annex estadístic que dona suport a tot el treball gràfic d'aquest informe.

I/ PART: Un diagnòstic econòmic i grau de resiliència de l'actual model de creixement de les Illes Balears

CAPÍTOL 1. Un diagnòstic econòmic sobre l'actual model de creixement de les Illes Balears¹

1. Introducció

Des d'un punt de vista temporal, es poden fer dos tipus d'anàlisi econòmica aplicada: a curt termini i a mig i llarg termini. Pel que fa al primer, es pot destacar que s'ocupa principalment d'explicar els mecanismes a partir dels quals l'aparell productiu s'ajusta als canvis conjunturals de la demanda, sense preocupar-se dels estructurals. Per tant, hi predomina l'enfocament de la demanda i les estratègies de mercat. En aquest context, cal llegir correctament les senyals del mercat, via la política de preus, i resta al govern assegurar l'estabilitat i seguretat del marc jurídic i institucional, estimular la demanda per la política monetària (tipus d'interès), fiscal (reducció d'imposts i/o augment de la despesa pública), implementar la política de rendes (salari i prestacions socials), de promoció de les exportacions en els mercats exteriors i d'assegurar l'atractivitat del territori. Hom persegueix captar capital humà i inversions forànies a partir de la nova teoria del desenvolupament, basada en els conceptes de ciutat-regió i ciutat-compacte.²

---

¹ Per una ampliació dels temes tractats en aquest capítol, vegeu: Navinés (2006) Alenyà i Navinés (2010); Pla de Ciència, Tecnologia, Innovació i Emprenedoria 2013-2017 del Govern de les Illes Balears; el treball de Manera, Navinés i Franconetti, "La sostenibilitat del model de creixement de Balears: noves aportacions per al debat" presentat a les "Jornades de debat per iniciar una reflexió estratègica dins el marc de la recerca i innovació per a la sostenibilitat: la necessitat d'un pacte", organitzades per la DGIR, i que es pot consultar a: <http://blog.fundaciobit.org/jornades-de-debat-per-a-iniciar-un-reflexio-estrategica-en-el-marc-de-la-recerca-i-la-innovacio-per-a-la-sostenibilitat-la-necessitat-dun-pacte/documentacio-i-videos-jornades-la-necessitat-dun-pacte/>; i el treball de Manera i Navinés: *La indústria invisible, 1950-2016. El desenvolupament del turisme a l'economia de Balears*, pendent de publicació.

² Vegeu Busquets (2016) a documents de treball de les "Jornades de debat per iniciar una reflexió estratègica dins el marc de la recerca i innovació per a la sostenibilitat: la necessitat d'un pacte", organitzades per la DGIR, a: <http://blog.fundaciobit.org/jornades-de-debat-per-a-iniciar-un-reflexio-estrategica-en-el-marc-de-la-recerca-i-la-innovacio-per-a-la-sostenibilitat-la-necessitat-dun-pacte/documentacio-i-videos-jornades-la-necessitat-dun-pacte/>

Quant a l'anàlisi a mig i llarg termini, el problema principal no és el d'adaptar l'oferta als canvis conjunturals de la demanda, sinó preveure la transformació profunda que requereix l'aparell productiu davant les transformacions provocades per les revolucions tecnològiques. L'enfocament de llarg termini és, per tant, una bona aproximació per entendre les mutacions motivades per aquelles i els girs institucionals que en comporten.

Avui en dia estem immersos dins d'una època de canvis tecnològics disruptius, que alguns anomenen cinquena revolució tecnològica (Pérez, 2004) i altres quarta revolució industrial,³ que afecten a l'economia mundial i que albiren l'inici d'una nova manera d'entendre l'economia i les seves institucions. És a dir, estem en el bell mig d'un canvi estructural profund, que ens porta d'una economia basada en la producció manufacturera de base industrial cap a una altra sustentada en el coneixement i en la prestació de serveis avançats. Aquests processos de canvi estructural són de llarga durada, requereixen importants inversions públiques i privades i exigeixen, també, la definició de plans estratègics a mig i llarg termini, que liderats des dels governs competents, siguin gestionats pel sector públic i el sector privat.

L'anàlisi que presentem a continuació respon a un enfocament de mig i llarg termini i intenta respondre a la qüestió central de com l'economia balear s'està adaptant als canvis profunds provocats per la cinquena revolució tecnològica, que comentem amb més detall al capítol 1 de la II PART d'aquest informe, on queda definida com la primera revolució tecnològica que afecta de ple als serveis. Alhora, cal tenir en compte que l'economia balear pateix un *gap* tecnològic respecte a les economies que s'han desenvolupat més en l'àmbit de l'economia del coneixement. Balears basteix una de les economies regional més terciaritzades de l'Estat i, per tant, una de les que pot comptar amb un nombre significatiu d'oportunitats per a poder transformar amb més valor afegit el seu procés ja intens de terciarització, tot incorporant més coneixement a les seves empreses de serveis.

Així plantegem, en primer lloc, una reflexió sobre la crisi de l'actual model de creixement de l'economia de les Illes Balears, basat en un ús extensiu del territori en un

---

³ Vegeu: <https://www.foreignaffairs.com/articles/2015-12-12/fourth-industrial-revolution>

àmbit insular limitat. Això s'explica per l'accentuada terciarització i especialització turística de l'economia balear, que ha contribuït a crear tant un potent sector hotelier, líder mundial en el segment del “sol i platja”, com una àmplia munió d'empreses constructores i de promoció immobiliària, que s'han beneficiat del fort creixement demogràfic,⁴ amb el consegüent augment de la demanda d'habitatges per als residents, i de l'impuls de la demanda turística d'allotjament hotelier. Aquesta especialització turística i constructora ha generat uns elevats nivells de renda i consum de les famílies residents que ha facilitat, al seu torn, el desenvolupament de moltes microempreses de serveis tradicionals, en molts casos amb auto ocupació i nivells baixos de productivitat. Aquest fort creixement d'un sector terciari tradicional, juntament amb la contínua ampliació de les microempreses del sector de la construcció, que presenten fins i tot registres de productivitat més baixos,⁵ ha acabat per activar la Llei de Rendiments Decreixents (LRD) per al conjunt de l'economia balear, que es pot explicar a partir de la següent cadena seqüencial: procés creixent de terciarització protagonitzat per empreses i microempreses de serveis tradicionals i construcció → augments continuats de població → caiguda dels ritmes de creixement relatius de la productivitat dels factors de producció (treball i capital) amb l'activació de la Llei de Rendiments Decreixents (LRD) → caiguda dels ritmes de creixement relatius de la renda i de la renda per càpita → tendència decreixent de la productivitat del capital → tendència decreixent de la taxa de benefici → crisi de l'actual model de creixement de l'economia balear si no es recupera la rendibilitat del capital.

Alhora, cal veure com la crisi de l'actual model de creixement té uns efectes nefastos pel que fa a les condicions laborals que analitzem a través de l'evolució de l'Índex de Qualitat del Treball (IQT) i dels nivells de benestar social que esbrinem amb l'Índex de Benestar Social (IBS), i el seu deteriorament en el cas de Balears està estretament lligat a l'evolució dels escassos recursos financers de la Hisenda Pública tant espanyola com balear per fer front a les creixents necessitats socials que la crisi econòmica i l'envelliment de la població ha generat, sobretot en termes del raquitisme

---

⁴ Balears és la comunitat autònoma d'Espanya que més ha crescut demogràficament al llarg del període 1998-2010, segons les dades censals de l'INE recollides a les diferents Memòries sobre l'economia, el treball i la societat de les Illes Balears, editades pel Consell Econòmic i Social de les Illes Balears (CES) (diversos anys, que abarquen el període 2001-2011 i que es poden consultar a: <http://www.caib.es/sacmicrofront/noticias.do?idsite=16&tipo=7&mcont=54>

⁵ Vegeu: CES (2008).

que això provoca en el sector quinari⁶ (Lasuen, 2006), tema que té prou entitat per merèixer un estudi apart.

Al capítol 2 d'aquesta I PART, es presenta un model de resiliència basat en el comportament de la variables explicatives de la taxa de benefici, per tal d'establir un ranking regional entre les 17 CA que permet valorar en quina situació relativa es troba, dins el conjunt regional, l'actual model de creixement de les Illes Balears.

Al capítol 3 recollim els principals resultats i conclusions d'aquesta I PART.

Com a punt final d'aquesta introducció volem fer un petit comentari sobre la principal base de dades emprada, que es la BDEMORES.

La base de dades BdMores es pot consultar a:

<http://www.sepg.pap.minhap.gob.es/sitios/sepg/es-ES/Presupuestos/Documentacion/Paginas/Basesdatosestudiosregionales.aspx>

En relació als Documents de treball del Ministeri d'Hisenda sobre la BD.MORES es pot consultar el D-2008-02 a:

<http://www.sepg.pap.minhap.gob.es/sitios/sepg/es-ES/Presupuestos/Documentacion/Paginas/Documentosdetrabajo.aspx>

En aquest document es destaca que: “La BD.MORES, aunque no proporciona datos con carácter oficial, se caracteriza por ser una base de datos basada en datos oficiales, compatibles a escala agregada y sectorial con la CRE y la CNE en corrientes y constantes. Actualmente es la base que contiene la sistematización y aportación del conjunto de datos regionales más completo y homogéneo existente desde 1980. La desagregación en 20 ramas productivas (en el nostre cas això ens ha comportat no poder desagregar comerç de hosteleria que en la BD.MORES s'estimen conjuntament), Comunidad a Comunidad, se refieren a: 1) VAB a precios básicos a corrientes y constantes (actualment la base de referencia és 2008); 2) Consumos intermedios; 3) Rentas del trabajo; 4) Empleo asalariado y Ocupado; 5) FBCF a corrientes y constantes desde 1964; 6) Stocks de Capital desde 1964; 7) Gasto y Capital en I+D desde 1980 y 8) utilizando las estimaciones del BBV, se ha podido retrotaer a 1967 el Consumo Final y

---

⁶ El sector quaternari està basat en la informació i el sector quinari està basat en els serveis socials o quarta pota de l'Estat de Benestar (Llei de dependència, serveis personals sense ànim de lucre, etc...)

Renta Disponible de los Hogares y a 1955 el empleo asalariado y ocupado, rentas del trabajo y el valor añadido” (p.14).

Per l'objecte de la nostre recerca on l'estimació de la taxa de guany (r) i de les seves variables explicatives: la productivitat del capital (nk) i la participació dels excedents bruts d'explotació en la renda regional (q) són les variables explicatives clau del nostre anàlisi, la estimació de la sèrie de l'estoc de capital (K), definit com “el conjunto de bienes tangibles que pueden ser reproducidos y utilizados durante varios períodos para producir otros bienes y servicios” és imprescindible. Aquesta estimació només es troba disponible a la BD.MORES des del 1964, per a totes les CA i per a les 20 branques productives, cas de comerç i hostaleria. A més a més, aquesta informació sobre l'estoc de capital no es troba encara disponible a la CRE de l'INE.

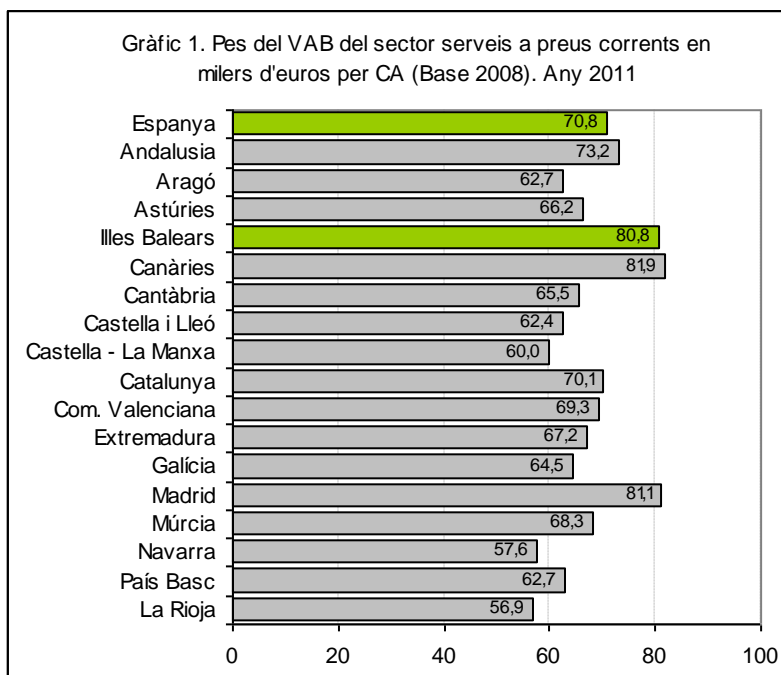
En el treball que presentem a continuació hem agafat les dades de la darrera actualització de la BD.MORES que és la referida a desembre de 2015 i hem agafat com a darrer any d'anàlisi el 2011 que encara són dades provisionals, ja que en el cas dels anys 2012 i 2013 són encara avanços d'estimacions. El període contemplat des de 1955 o 1964 segons les variables escollides i fins 2011 es pot considerar que tanca un cicle de llarga durada que es clou amb la *Gran Recessió*, iniciada a Balears a partir de la tardor de 2007 quan ja comencen a recular els indicadors del sector de la construcció, i que abasten els anys més dolents de la crisi al llarg del període 2009-2011. L'anàlisi de la fase de recuperació a partir del segon semestre de 2012⁷ i fins a l'actualitat es deixa per a la II PART d'aquest informe

2. Principals característiques del procés de terciarització tradicional a Balears

Tal com mostra el gràfic 1, Balears, Madrid i Canàries presenten un pes del sector terciari en el conjunt de l'economia regional per sobre del 80 per cent, deu punts més de la mitjana estatal. A l'entorn del 70 per cent només s'hi ubica Andalusia (73,2 per cent). La resta de comunitats autònomes es troben entre el 60 i el 70 per cent; presenten ratis inferiors la Rioja (56,9 per cent) i Navarra (57,6 per cent).

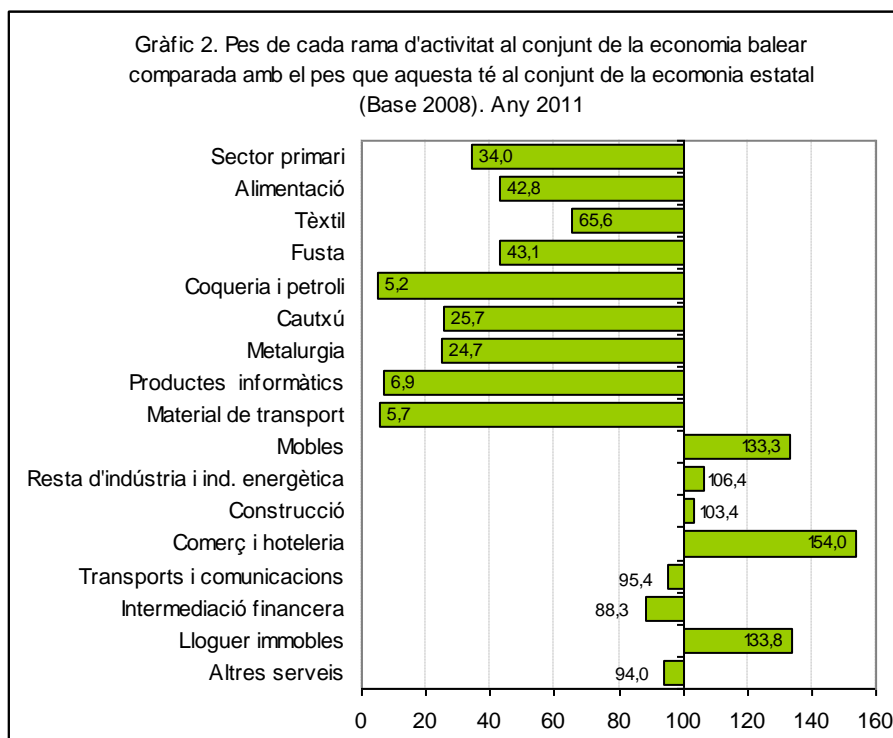
---

⁷ L'Informe de Conjuntura Econòmica de la DG d'Economia encara recull el segon trimestre de 2012 amb un creixement negatiu del -0,2%, el darrer registre negatiu trimestral al llarg dels anys de la crisi econòmica.

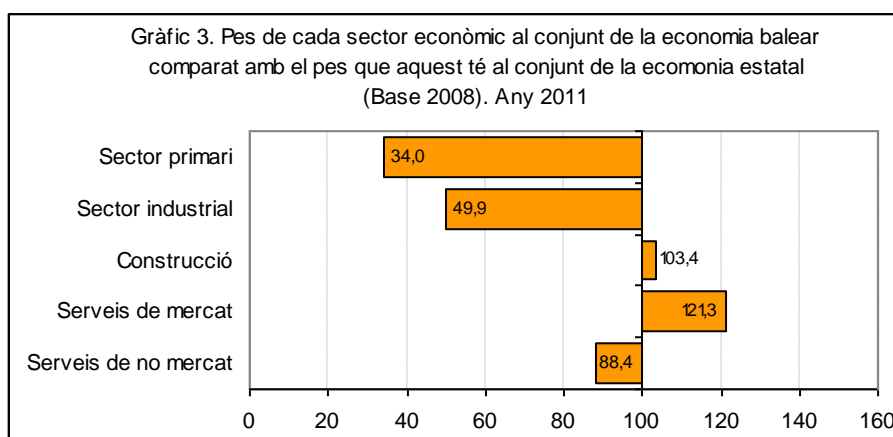

Font: BdMores i elaboració pròpia

Aquest accentuat procés de terciarització a Balears es recolza en la seva especialització productiva en els serveis de mercat, i dintre d'aquest conjunt de serveis, destaca la major especialització en comerç i hoteleria, i lloguer d'immobles. Tot aquest conjunt d'activitats que formen part dels serveis de mercat, juntament amb construcció, energia i mobles, estan molt lligades al clúster del turisme (veure gràfics 2 i 3).

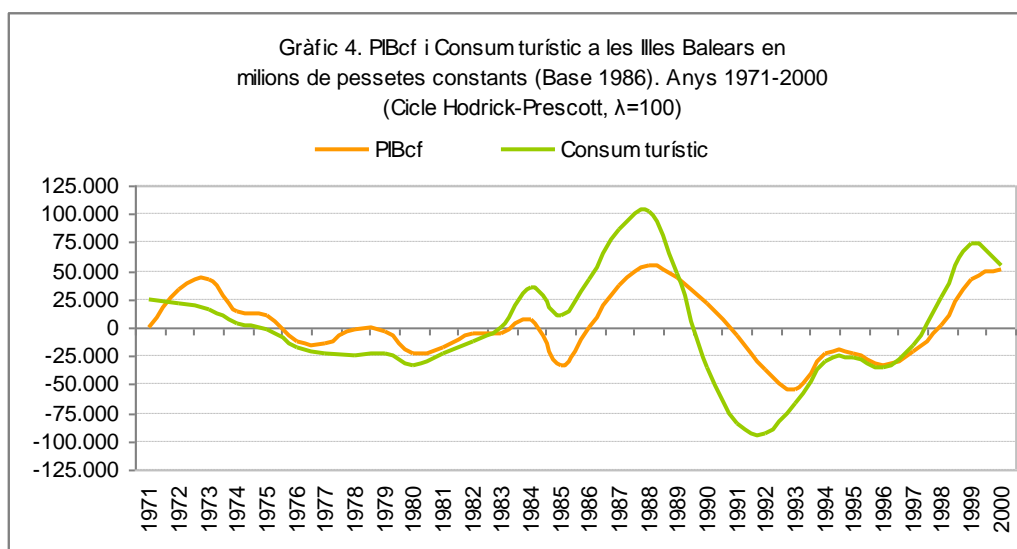

Font: BdMores i elaboració pròpia

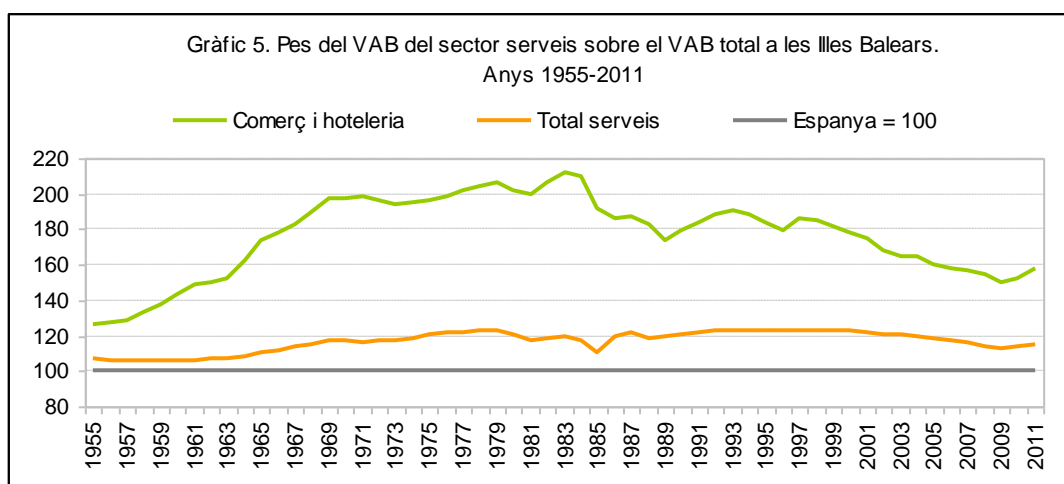
Font: BdMores i elaboració pròpia

Segons un estudi de EXCELTUR (2007) basat en el darrer marc input-output de les Illes Balears s'estima que entorn al 50 per cent del PIB regional de Balears està determinat directament o indirectament per la demanda turística. Per tant, no sorprèn trobar una forta correlació entre l'evolució del PIB regional i la despesa o consum turístic per al període 1970-2000 (gràfic 4).

Font: Alenyà-Navinés (2010)

Aquest major procés de terciarització de l'economia balear respecte a Espanya presenta un llarg recorregut des de fa més de cinquanta anys (1955-2011), provocat per la seva forta especialització en comerç i turisme (vegeu gràfic 5 i taula 1).

Font: BdMores i elaboració pròpia

Taula 1. Distribució sectorial del VAB a preus constants (Base 2008). Anys 1955-2011									
	Espanya			Illes Balears			Diferència en punts percentuals		
	1955	1985	2011	1955	1985	2011	1955	1985	2011
Agricultura	7,35%	3,34%	2,70%	5,48%	1,40%	0,94%	-1,86	-1,95	-1,76
Indústria	12,13%	21,49%	17,04%	11,63%	10,36%	8,16%	-0,51	-11,13	-8,88
Construcció	14,11%	12,08%	9,82%	12,04%	18,64%	9,95%	-2,08	6,56	0,13
Serveis	66,41%	63,09%	70,44%	70,85%	69,61%	80,95%	4,45	6,52	10,51
Comerç i hoteleria	13,77%	20,43%	19,20%	17,35%	39,18%	30,26%	3,58	18,74	11,05
Resta de serveis	52,64%	42,66%	51,24%	53,50%	30,43%	50,70%	0,86	-12,23	-0,54
Total	100%	100%	100%	100%	100%	100%	-	-	-

Font: BdMores i elaboració pròpia

Observis que les diferències en punts percentuals sectorials entre Balears i Espanya des de l'any 2011 respecte a 1955 on més s'han accentuat és al sector industrial, ja que mentre a Espanya el pes de la indústria ha crescut a Balears és on més ha disminuït⁸. Així el menor pes industrial a Balears respecte a Espanya augmenta en 8,37 punts, mentre el major pes del terciari només ho fa en uns 6,06 punts. La construcció acaba amb un pes semblant i l'agricultura redueix el seu menor pes respecte a Espanya en uns 0,10 punts percentuals.

Si fem un anàlisi més detallat, tot diferenciant el període 1955-1985 del període 1985-2011, podem destacar:

⁸ De fet només és a Balears i Canàries on es redueix el pes del sector industrial al llarg del període 1955-2011, ja que la resta de CA veuen augmentar al llarg d'aquests anys el pes del sector industrial.

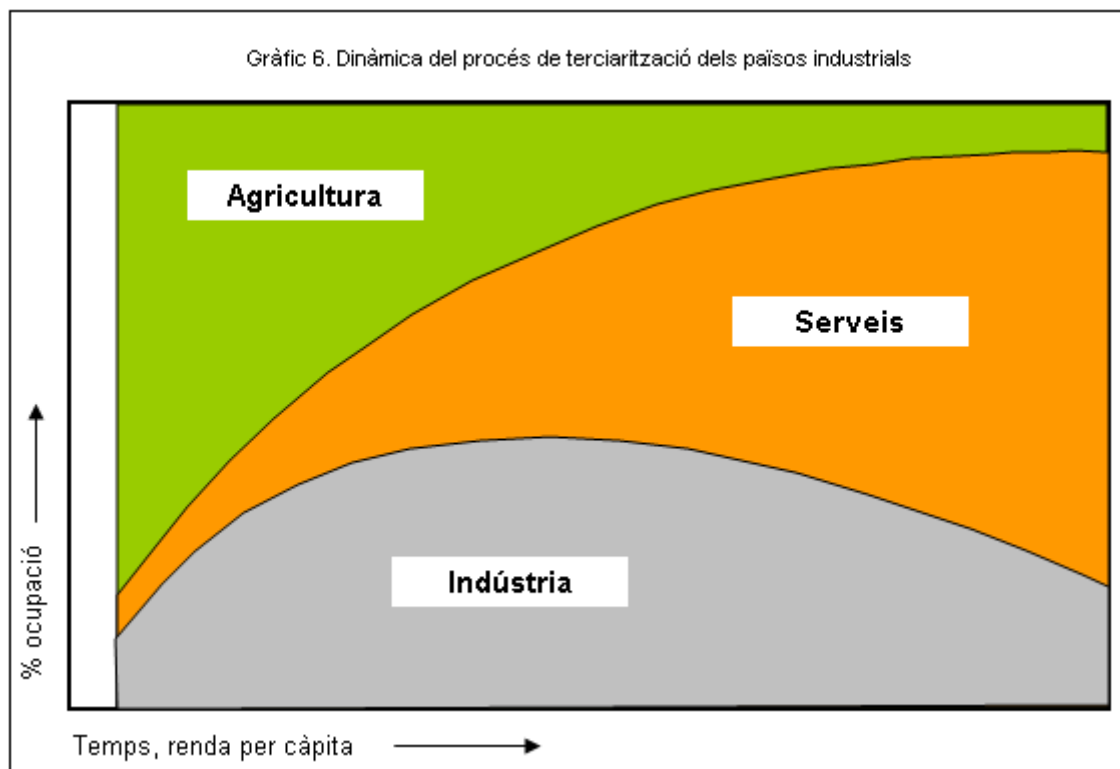
- a) Pel període 1955-1985 es pot veure com augmenta més la terciarització a Balears gràcies exclusivament al fort increment de comerç i hostaleria (passa d'un diferencial de 3,6 punts el 1955 a un diferencial de 19 punts el 1985), ja que la resta de serveis passa de tenir un pes semblant el 1955 respecte a Espanya a decaure per sota amb més de 12 punts de diferència. La contrapartida d'aquesta major terciarització es deu sobretot al fort retrocés de la indústria, que passa de tenir un pes semblant el 1955 a situar-se per sota el 1985 amb més de 11 punts de diferència, que compensen amb escreix el fort augment diferencial de la construcció, que passa de tenir un diferencial de -2 punts el 1955 a un diferencial positiu de 6,6 punts el 1985, mentre el sector primari pràcticament manté el seu diferencial negatiu a l'entorn dels 1,9 punts.
- b) Pel període 1985-2011 es continua accelerant el procés de terciarització a Balears respecte a Espanya, però a diferència del període anterior, en aquest mentre es manté la major especialització en comerç i turisme en 11 punts, la resta de serveis pràcticament assoleix un pes semblant al d'Espanya amb un diferencial negatiu de només -0,5 punts. La contrapartida a la major terciarització es continua explicant bàsicament per la continuació del procés de desindustrialització a Balears, ja que el 2011 el diferencial de la indústria és de -8,9 punts, i la construcció assoleix, per la crisi, un pes sectorial el 2011 semblant al d'Espanya (0,13 punts), mentre el sector primari continua presentant un diferencial negatiu de -1,8 punts.
- c) Cal destacar que tant per Espanya com per Balears el període 1985-2011 significa un procés de terciarització que ja no està basat en el creixement sectorial de comerç i hostaleria, sinó en el creixement sectorial de la resta de serveis, tant pel desenvolupament dels serveis privats, com sobretot pels serveis públics de sanitat, ensenyament i administracions públiques, que a Espanya és un procés que va lligat a la democràcia i a la implantació de l'Estat de Benestar (Navinés, 1997).

3. Els efectes de la terciarització tradicional sobre la productivitat del treball i la Tercera Llei de Kaldor.

Aquest procés de major terciarització i menys industrialització experimentat per Balears ha estat un fenomen generalitzat per el conjunt de les economies occidentals més avançades a partir de la dècada dels anys seixanta del segle passat (taula 2 i gràfic 6), ja que és una característica que va lligada al desenvolupament econòmic i al creixement de la renda per càpita (FMI,1997; Cuadrado Roura, 2016).

Taula 2. Taxa de creixement de la producció, de la productivitat i de l'ocupació. Anys 1960-1994				
		1960-1970	1971-1994	1960-1994
Producció	Sector manufacturer	6,3	2,5	3,6
	Sector serveis	5,3	3,3	3,8
Productivitat	Sector manufacturer	4,6	3,1	3,6
	Sector serveis	3,0	1,1	1,6
Ocupació	Sector manufacturer	1,7	-0,6	0,0
	Sector serveis	2,4	2,2	2,2

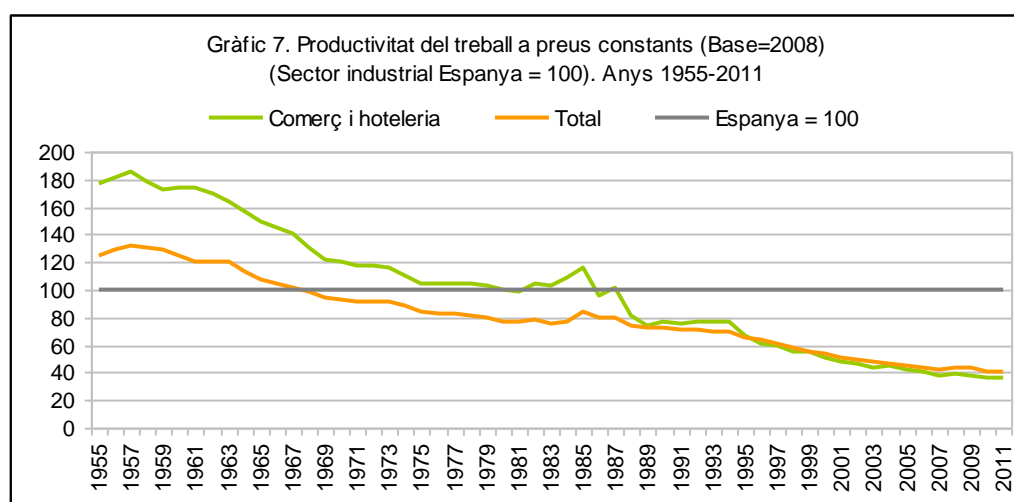
Font: FMI (1997)

Font: FMI (1997)

En la taula 2 també es pot comprovar que aquest decreixement dels ritmes de creixement de la productivitat del treball és un fenomen generalitzat per al conjunt d'economies occidentals. Un dels estudis pioners en analitzar aquest fenomen va ser el realitzat pel FMI l'any 1997. La seva explicació sintètica era la següent: la major especialització productiva en activitats amb menor creixement de la productivitat, cas dels serveis tradicionals, acaba per generar una pèrdua en els ritmes de creixement de la productivitat del treball per al conjunt de l'economia.⁹

Aquesta relació entre terciarització, desacceleració en els ritmes de creixement de la productivitat i reducció en el creixement econòmic ha estat un tema central del programa d'investigació de l'Escola de Cambridge, a partir de la formulació de la Tercera Llei de Kaldor¹⁰. La conclusió principal d'aquestes investigacions és que la desacceleració en el creixement de la productivitat del treball i de la renda és un efecte generalitzat, derivat del procés de terciarització i desindustrialització, que s'ha donat en el conjunt de les economies més desenvolupades en el decurs de la segona meitat del segle passat. La clau explicativa d'aquest fenomen obeeix al fet que el creixement de la productivitat dels serveis tradicionals desenvolupats al llarg de la quarta revolució tecnològica és inferior a la que s'obté en la indústria. El gràfic 7 és una prova contundent del compliment de la Tercera Llei de Kaldor en el cas de les Illes Balears.¹¹

Font: BdMores i elaboració pròpia

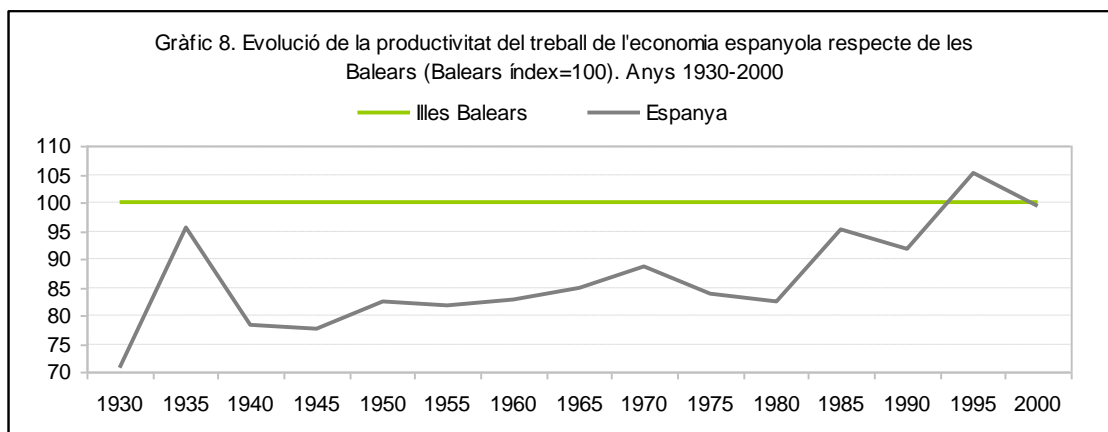
⁹ Veure FMI (1997).

¹⁰ Vegeu: Kaldor (1975), Mascaró i Navinés (2004) i Navinés (2006).

¹¹Una línia d'investigació complementària que defensa conclusions semblants a les exposades per la tercera llei de Kaldor es pot trobar en Baumol-Blackman-Wolff (1989).

4. Efectes negatius de la terciarització tradicional: rendiments decreixents, desindustrialització i pèrdua progressiva de renda per càpita.

En els apartats anteriors hem vist com aquest procés de terciarització ha estat més pronunciat a Balears que a Espanya, és de llarg recorregut i generalitzat per al conjunt d'economies occidentals. També hem vist com a Balears aquest patró d'especialització productiva s'explica per la seva dependència del turisme i per a les activitats nucleades a l'entorn de l'hostaleria, comerç i construcció. Aquesta especialització comporta elevats costos mediambientals.¹² Tot plegat genera, d'acord amb la Tercera Llei de Kaldor, un model de creixement que a la llarga acaba per activar la Llei de Rendiments Decreixents (LRD) i la pèrdua progressiva de renda per càpita, d'acord amb la cadena seqüencial que hem plantejat a la introducció d'aquest capítol. El gràfic 8 exemplifica com el major procés de terciarització a Balears, en contrast amb l'economia espanyola, ha produït un tret estructural de menor creixement relatiu de la productivitat del treball des de ja fa molts anys¹³.

Font: Alenyà-Navinés (2010)

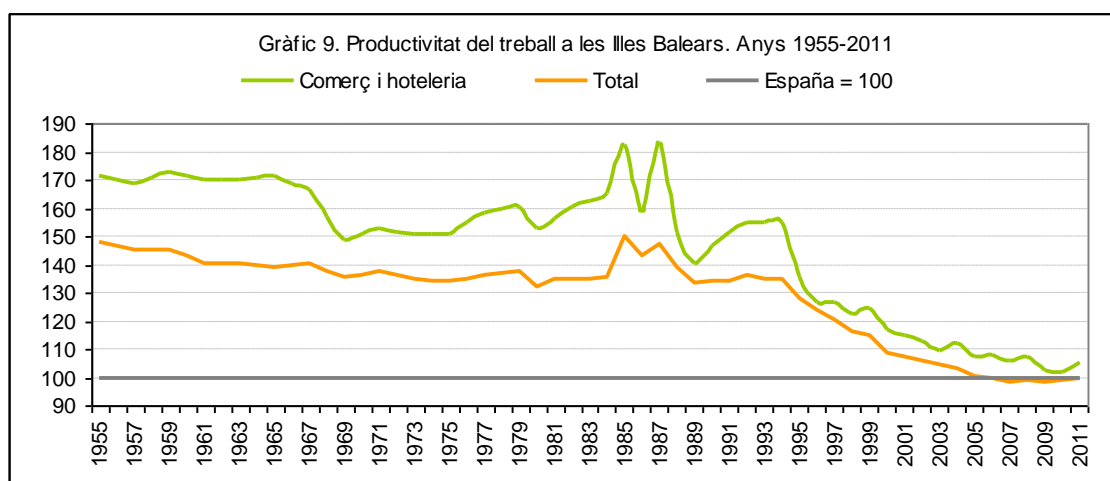
El gràfic 9 mostra una anàlisi semblant, centrat en les diferències de comportament respecte al nivell 100 d'Espanya de la productivitat del treball pel conjunt regional i per la branca de hostaleria i comerç, i es pot observar com els

¹² Per un desenvolupament més exhaustiu d'aquest punt, veure CES (2008).

¹³ De fet Balears ha passat de liderar el ranking de la productivitat del treball més alta pel conjunt de l'Estat al llarg del període 1958-1998 a situar-se sobre la mitjana de CA a partir de la primera dècada del segle XXI.

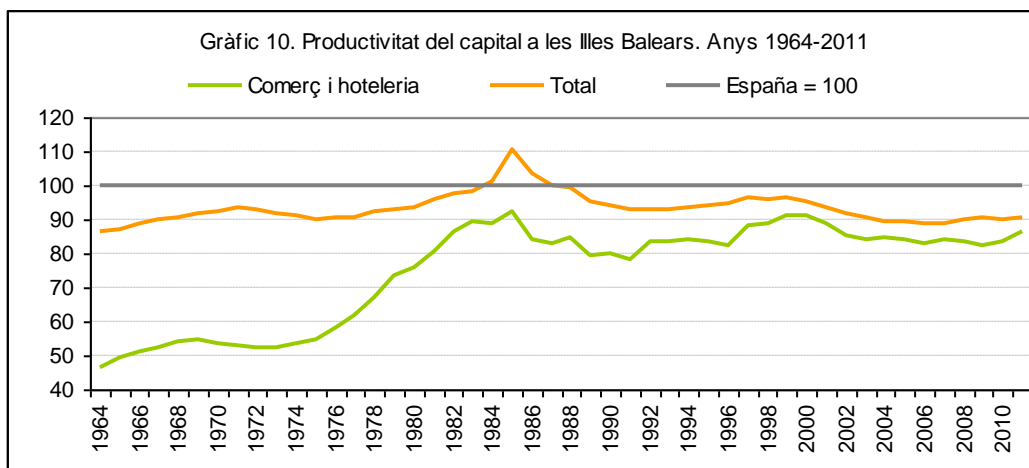

diferencials màxims de la productivitat del treball d'aquestes branques i pel conjunt regional es situen a l'entorn de l'any 1985, i com aquests diferencials positius ja s'havien esvaït a finals de la primera dècada del segle XXI. També es pot observar que per a tota la sèrie històrica 1955-2011 la productivitat del treball de comerç i hostaleria a Balears sempre s'ha situat per sobre a la del conjunt regional.

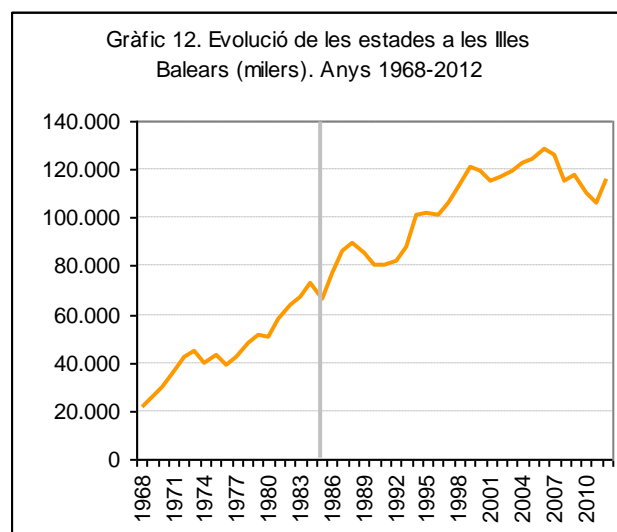
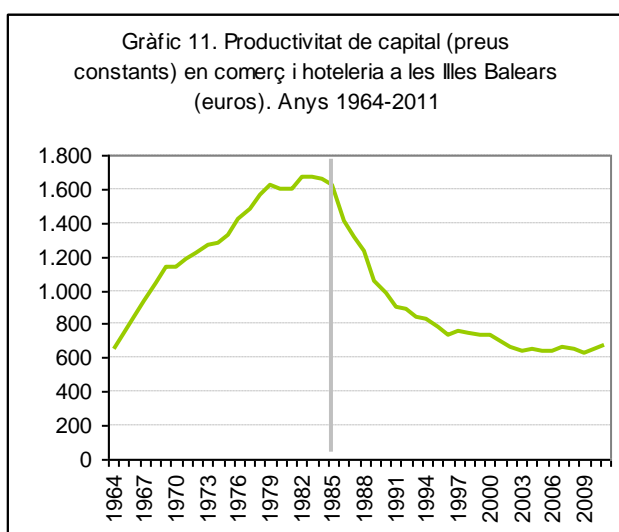

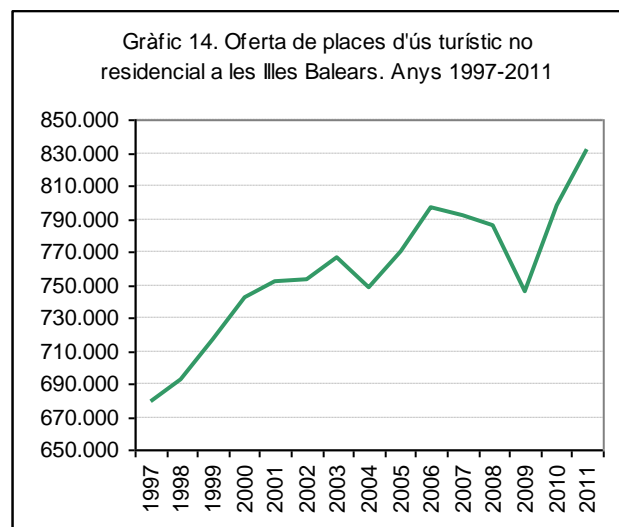
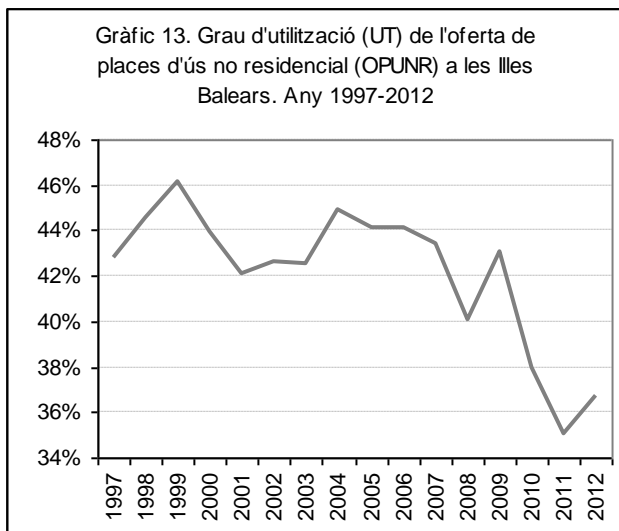
Font: BdMores i elaboració pròpia

En relació al comportament de la productivitat del capital en relació a Espanya el tall també és clar a partir de 1985 (tal com mostra el gràfic 10), tant en termes de la productivitat del capital regional com de la productivitat del capital de comerç i turisme, ja que es pot observar com s'estronca a partir de 1985 la fase de rendiments creixents de Balears. També cal destacar que ambdós productivitats del capital es situen per sota de ESP=100, excepte pel període 1984 a 1987 per a la productivitat del capital regional, que presenta un valor màxim el 1985 de 10,6 punts per sobre de l'espanyola, per decaure de nou per sota del nivell 100 a partir de 1988 fins a situar-se a nivells del 90,6 el 2011. En canvi, la productivitat del capital de comerç i hostaleria, sempre s'ha situat per sota de ESP=100, fins i tot a la punta màxima de 1985, assolint un nivell de 92,5, nivells semblants que es tornen a assolir a l'entorn de 1999 amb un 91,3, per decaure de nou lleugerament al llarg de la primera dècada dels anys 2000, per situar-se el 2011 a nivells amb un valor de 86. Tot amb tot, i vist amb perspectiva pel que fa a l'evolució diferencial respecte a Espanya de la productivitat del capital de l'economia regional, es pot parlar d'una fase de rendiments creixents (1964-1985) amb un guany d'uns 20 punts i d'una fase de rendiments decreixents (1985-2011) on aquest guany s'ha volatilitzat.

Aquesta caiguda de la productivitat del capital de comerç i hoteleria a partir de 1985 (gràfic 11), s'ha donat malgrat el continuat creixement de les estades (gràfic 12), fet que no ha permès millorar el grau d'utilització de les places ofertades (UT) (gràfic 13), pel creixement descontrolat de la Oferta de Places d'Ús no Residencial (OPUNR) (gràfic 14).

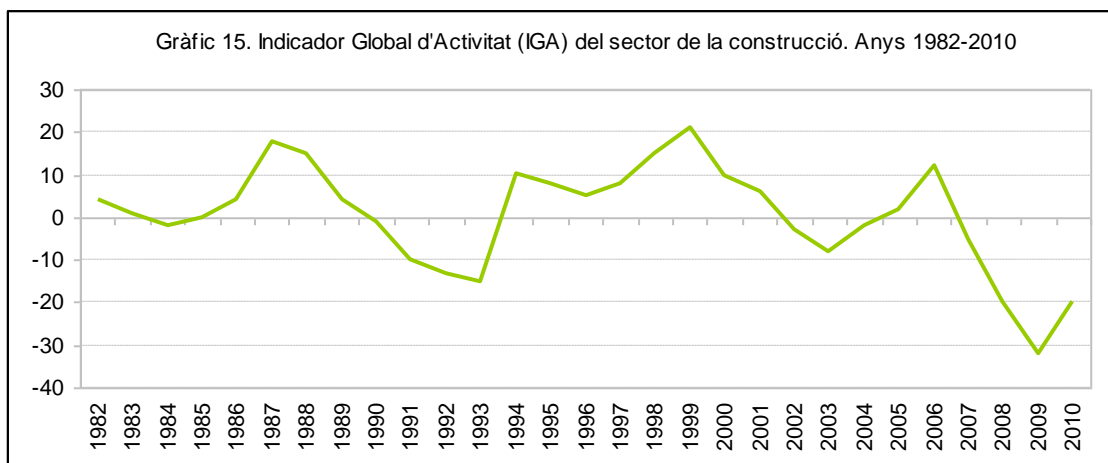

Font: Memòries del CES i elaboració pròpia

Una altre variable que cal tenir en compte a l'hora d'analitzar el comportament regional de la productivitat del treball i del capital és la dinàmica del creixement del sector de la construcció. Com es pot veure a continuació al gràfic 15, a partir de 1985 a Balears s'han donat tres cicles alcistes de la construcció: el de la segona meitat dels anys 80, el de la segona meitat dels anys 90 i el cicle alcista que s'inicia a partir de l'any 2001 i que va durar fins a la segona meitat de 2007, per caure a un índex negatiu a partir de la crisi de 2009. Aquests tres cicles alcistes estan motivats pel creixement demogràfic (com es pot veure al gràfic 21 i taula 4) i pel fort creixement de l'Oferta de Places d'Ús No Residencial (OPUNR) a partir de l'any 1997¹⁴.

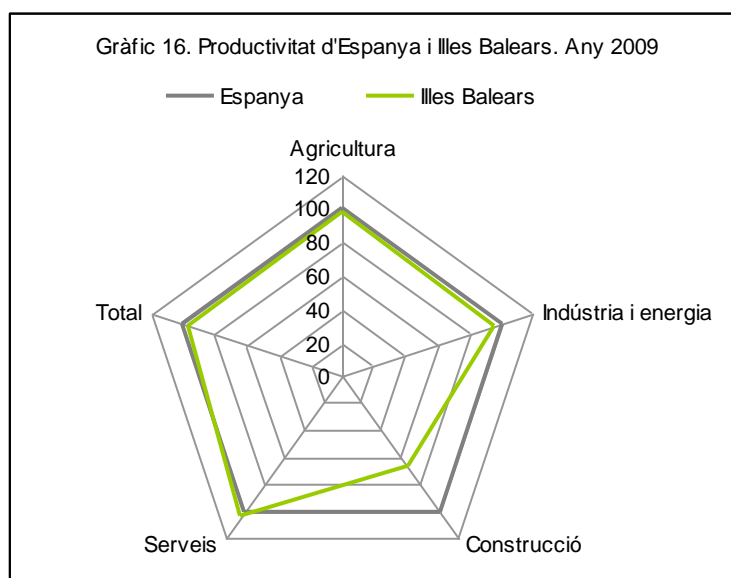
¹⁴ Fet ja posat de manifest per la Memòria del CES: "Segons els estudis del CITTIB (2002), la capacitat d'allotjament (residencial i turística) durant el període 1991-2000 ha augmentat un 11% amb la qual cosa ha passat d'una capacitat d'allotjament de 1,65 milions de persones el 1991 a una capacitat d'allotjament de 1,84 milions de persones el 2000, fet que suposa un augment de gairebé 200 mil noves places. (Vegis, M. Blàzquez, S. Lòpez, Ll. Mas, J. Mateu, F. Morell, I. Murray, J. Rullán, R. Solivellas, Serveis tècnics del CES a: Memòria del CES 2001 sobre l'economia, el treball i la societat de les Illes Balears, 2002, Llibre II, p. 635):

<http://www.caib.es/sacmicrofront/archivopub.do?ctrl=MCRST16Zl17102&id=17102>

Font: Memòria del CES 2010 sobre l'economia, el treball i la societat de les Illes Balears, p.116:
<http://www.caib.es/sacmicrofront/archivopub.do?ctrl=MCRST16ZI110033&id=110033>

Aquest creixement del sector construcció té una incidència negativa a l'hora d'explicar el diferencial negatiu del creixement de la productivitat del treball de Balears respecte a Espanya a partir de l'any 1985, ja que el sector de la construcció és justament el sector que presenta un menor creixement sectorial de la productivitat del treball respecte a (ESP Nivell = 100), tal com es pot comprovar al gràfic 16:

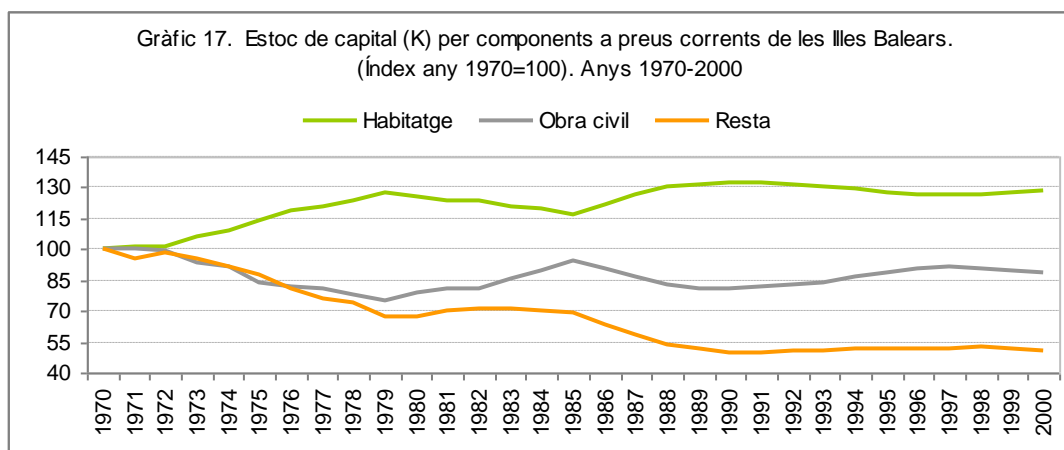

Font: El sector de la construcció a les Illes Balears. Consell Econòmic i Social de les Illes Balears, Serveis tècnics del CES, p. 195: http://ces.caib.es/www/cd_construccio/LibroConstruccion.pdf.

Per altre banda, es pot constatar que aquest fet estructural de menors registres de la productivitat del treball en el sector de la construcció és un fenomen que també es dona a nivell internacional¹⁵.

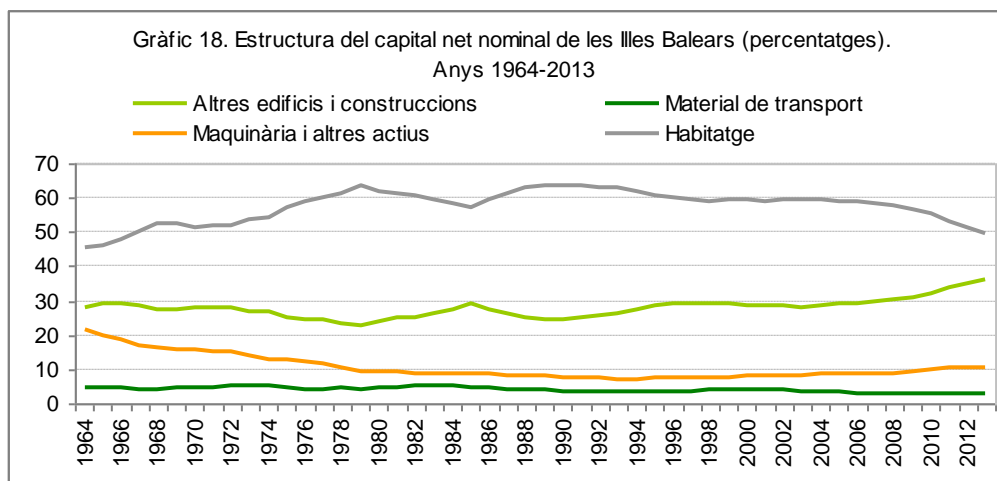
¹⁵ Vegeu el treball de Barbosa-Woetzel-Mischke-Riberinho-Sridar-Parsons-Bertram-Brown (2017), *Reinventing construction through a productivity revolution*, McKinsey, on demostren que el *gap* de

També es pot constatar al gràfic 17 que la creixent concentració d'inversions en el sector de la construcció ha provocat un efecte *crowding out* de les inversions industrials en maquinària i equips¹⁶ per part del sector de la construcció.

Font: Alenyà-Navinés (2010)

Aquesta hipòtesi del *crowding out* de la maquinària i equips industrials per part del sector de la construcció es pot contrastar de nou a partir de la nova base de dades de la Fundació BBVA-IVIE (2017), que abasta el període 1964-2013.¹⁷ Segons aquestes xifres, el percentatge de maquinària i equips passa de representar el 21,64 per cent del total de l'estoc de capital net nominal el 1964 a la meitat el 2013 (el 10,70 per cent; vegeu gràfic 18).

Font: Fundació BBVA-Ivie (2017)

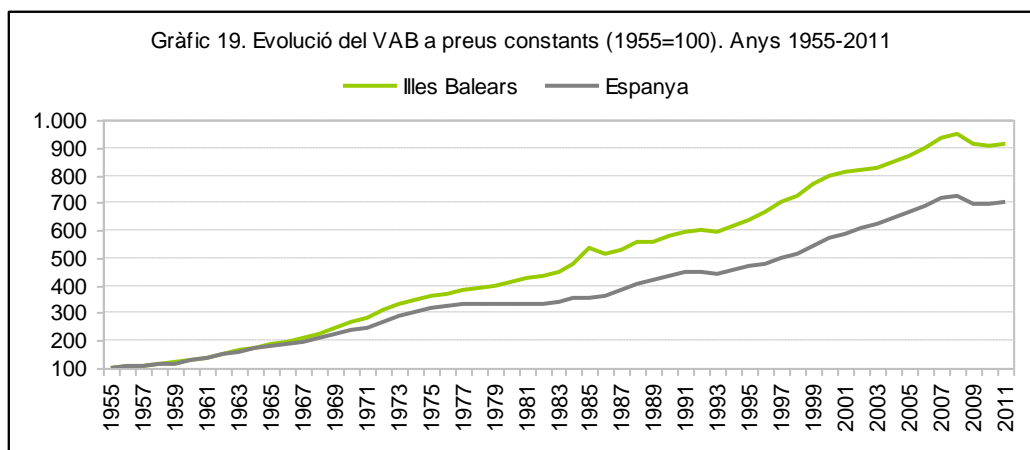
productivitat del sector de la construcció respecte al conjunt de l'economia és un fenomen estès pel conjunt de les grans àrees econòmiques de l'economia mundial, i que als Estats Units i a Europa és on aquest *gap* és més pronunciat.

¹⁶ Que al gràfic 17 hem computat sota l'epígraf "Resta".

¹⁷ La Fundació BBVA formula aquesta hipòtesi de la següent manera: *La productividad del capital descende porque la intensidad de la inversión inmobiliaria (en particular residencial) ha reducido la inversión en otros activos y su peso en el capital productivo* (p. 72).

Així, si es té en compte l'efecte *crowding out* per part del sector de la construcció respecte de les inversions industrials, que és la contrapartida del procés de desindustrialització i terciarització basat en serveis tradicionals, i que les empreses constructores juntament amb les dels serveis tradicionals generen una menor productivitat del treball, no és d'estranyar que finalment s'activi la Llei de Rendiments Decreixents (LRD). Això infereix una caiguda tendencial de la productivitat dels factors de producció (treball i capital)¹⁸, fet que a la llarga acaba per condicionar també un menor creixement de la renda regional, tal com hem explicat a la cadena seqüencial que hem descrit a la introducció d'aquest capítol.

Al gràfic 19 i a la taula 3 es pot comprovar aquest fenomen del menor creixement de la renda regional a Balears.

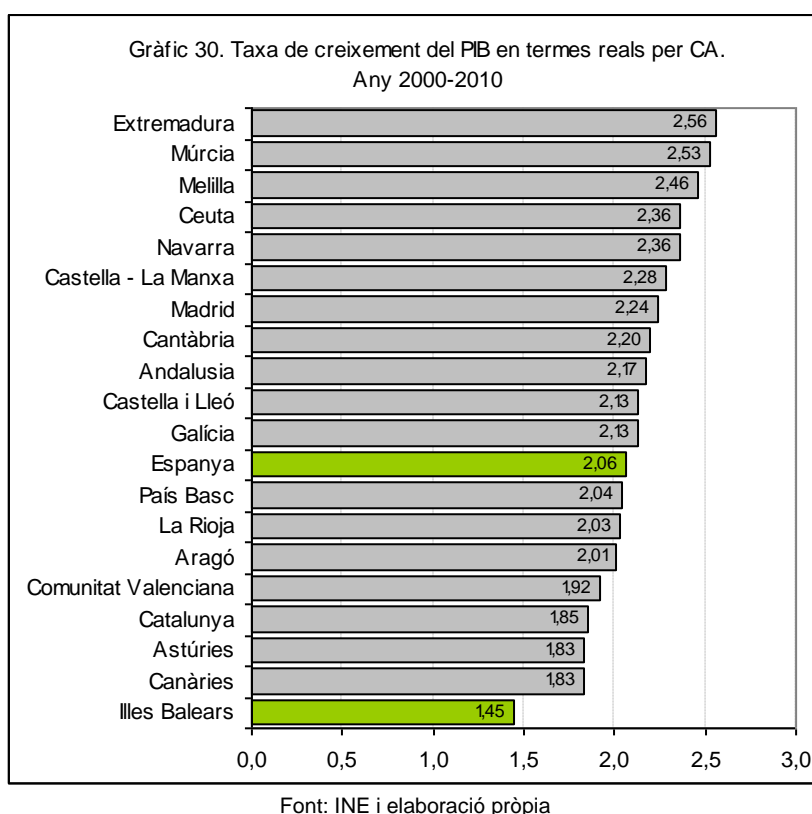
Font: BdMores i elaboració pròpia

Taula 3. VAB a preus constants en milions d'euros a Illes Balears i Espanya (Base 2008). Anys 1955-2011			
		Illes Balears	Espanya
VAB	1955	2.627.175,34	137.811.929,78
	1985	14.065.321,00	490.815.167,00
	1997	18.495.406,00	683.739.133,00
	2000	20.886.473,00	783.209.618,00
	2008	24.873.547,00	996.276.514,00
	2011	24.009.104,00	963.469.209,00
Factor de creixement	1955-1985	5,35	3,56
	1985-2000	1,48	1,60
	2000-2008	1,19	1,27
	2008-2011	0,96	0,96

Font: BdMores i elaboració pròpia

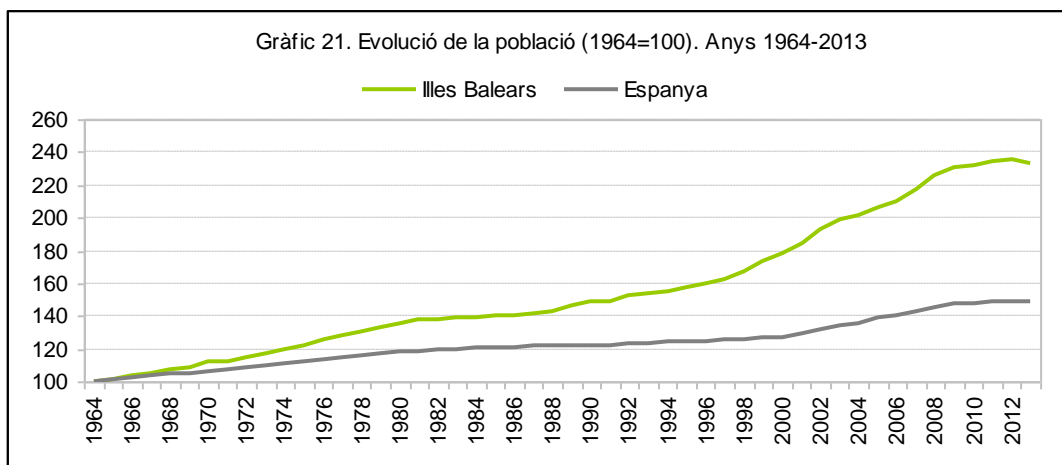
¹⁸ Es pot comprovar com la major caiguda en els ritmes de creixement de la productivitat del treball a Balears a partir de l'any 1985 és una de les caigudes més pronunciades de l'Estat juntament amb Canàries.

Així, és pot comprovar com Balears només ha mantingut un creixement superior respecte a Espanya fins 1985, ja que el seu factor de creixement pel període 1964-1985 ha estat 1,8 punts superior, mentre que a partir de 1985 el seu creixement ha estat inferior, tant pels períodes 1985-2000; 2000-2008 (els anys abans de la crisi). Aquest problema del menor creixement balear els anys previs a la crisi ja va ser denunciat pel CES en la seva Memòria de l'any 2008, tal com es mostra a continuació al gràfic 20, on es pot comprovar que aquest menor creixement del PIB regional pel període 2000-2010 ha situat a Balears a la cua del creixement regional per CA¹⁹.

També es pot comprovar que aquest menor creixement del PIB regional s'ha vist acompanyat per un major creixement demogràfic (gràfic 21 i taula 4) per tots els subperíodes analitzats: 1964-1985 (el de màxim creixement poblacional); 1985-2000; 2000-2008 i 2008-2011.

¹⁹ Vegeu: Memòria del CES 2010 sobre l'economia, el treball i la societat de les Illes Balears, p.55: <http://www.caib.es/sacmicrofront/archivopub.do?ctrl=MCRST16ZI60879&id=60879>

Font: BdMores i elaboració pròpia

Taula 4. Població a Illes Balears i Espanya. Anys 1964-2011			
		Illes Balears	Espanya
Núm. de persones	1964	475.692	31.776.898
	1985	665.580	38.352.991
	1997	771.483	39.764.471
	2000	845.630	40.499.791
	2008	1.072.844	46.157.822
	2011	1.113.114	47.190.493
Factor de creixement	1964-1985	1,399	1,207
	1985-2000	1,271	1,056
	2000-2008	1,269	1,140
	2008-2011	1,038	1,022

Font: BdMores i elaboració pròpia

A la Memòria del CES referida a l'any 2009 ja es posava de relleu el major creixement regional de població de Balears, el qual es situava pel període 1998-2009 al capdavant del creixement demogràfic regional (taula 5).

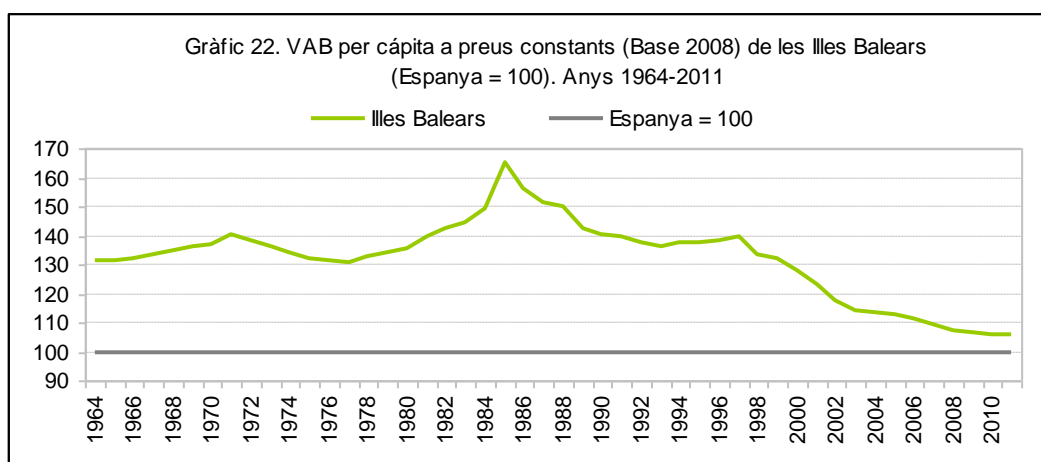

Taula 5. Població segons comunitat autònoma de residència. Revisió del padró a 1 de gener							
	Revisió del padró 1998	Revisió del padró 2008	Revisió del padró 2009	Variació absoluta 2009/2008	% variació relativa 2009/2008	% variació absoluta 2009/1998	% variació relativa (%) 2009/1998
Espanya	39.852.651	46.157.822	46.745.807	587.985	1,27	6.893.156	17,30
Andalusia	7.236.459	8.202.220	8.302.923	100.703	1,23	1.066.464	14,74
Aragó	1.183.234	1.326.918	1.345.473	18.555	1,40	162.239	13,71
Astúries	1.081.834	1.080.138	1.085.289	5.151	0,48	3.455	0,32
Illes Balears	796.483	1.072.844	1.095.426	22.582	2,10	298.943	37,53
Com. Valenciana	4.023.441	5.029.601	5.094.675	65.074	1,29	1.071.234	26,62
Canàries	1.630.015	2.075.968	2.103.992	28.024	1,35	473.977	29,08
Cantàbria	527.137	582.138	589.235	7.097	1,22	62.098	11,78
Castella i Lleó	2.484.603	2.557.330	2.563.521	6.191	0,24	78.918	3,18
Castella - La Manxa	1.716.152	2.043.100	2.081.313	38.213	1,87	365.161	21,28
Catalunya	6.147.610	7.364.078	7.475.420	111.342	1,51	1.327.810	21,60
Extremadura	1.069.419	1.097.744	1.102.410	4.666	0,43	32.991	3,08
Galícia	2.724.544	2.784.169	2.796.089	11.920	0,43	71.545	2,63
Madrid	5.091.336	6.271.638	6.386.932	115.294	1,84	1.295.596	25,45
Múrcia	1.115.068	1.426.109	1.446.520	20.411	1,43	331.452	29,72
Navarra	530.819	620.377	630.578	10.201	1,64	99.759	18,79
País Basc	2.098.628	2.157.112	2.172.175	15.063	0,70	73.547	3,50
La Rioja	263.644	317.501	321.702	4.201	1,32	58.058	22,02
Ceuta	72.117	77.389	78.674	1.285	1,66	6.557	9,09
Melilla	60.108	71.448	73.460	2.012	2,82	13.352	22,21

Font: Instituto Nacional de Estadística (INE) i elaboració pròpia

Aquest menor creixement regional del PIB acompanyat pel creixement demogràfic regional més important de l'Estat ha provocat un menor avanç relatiu de la renda per càpita de Balears respecte a Espanya a partir de la punta màxima aconseguida a mitjans dels anys vuitanta del segle passat (gràfic 22)²⁰.

²⁰ Aquesta gràfica es va publicar per primera vegada a: C.Manera, F. Navinés, P.Oliver, E. Tortosa, J.Franconetti i M. Bonnail: "Políticas de innovación y sus efectos en el cambio de modelo productivo: el caso de las Islas Baleares". XII Encuentro de Economistas de Lengua Neolatina. Coimbra 21 i 22 d'octubre de 2011: <http://www.aenl.org/ita/incontri/12/pdf/Manera-Navines-Oliver-Tortosa-Franconetti-Bonnail.pdf> i s'ha reproduït a: Pla de Ciència, Tecnologia, Innovació i Emprenedoria (2013-2017) del Govern de les Illes Balears, p. 40: http://www.uib.cat/digitalAssets/292/292231_pla_ciencia_tecnologia_innovacio_emprenedoria_ill_es_balears_2013-2017.pdf

Font: BdMores i elaboració pròpia

Així, en termes del PIB per càpita es pot defensar que el model de creixement de Balears respecte a Espanya ha estat un èxit fins 1985, en què presenta una punta màxima de més de 65 punts, però no a partir d'aquest any, en què el diferencial positiu decreix progressivament fins a situar-se el 2011 en només 6 punts per sobre de la mitjana de l'Estat²¹. Per tant, la pèrdua d'eficiència productiva no s'arrastra des d'inicis de l'any 2000, sinó que la fase de rendiments decreixents del nostre model de creixement ja fa més de 30 anys que s'ha iniciat.

²¹ L'estudi de la Fundació BBVA-IVIE (2017, p. 58) també destaca aquesta pèrdua de creixement de la renda per càpita en el cas espanyol respecte a l'economia dels Estats Units, a partir de l'entrada d'Espanya a la Unió Europea (UE) i quant a la UE-15 a partir del darrer cicle expansiu de l'economia espanyola iniciat el 1995.

5. Especialització productiva i taxes diferencials de rendibilitat: la Llei sobre la Tendència a la Igualació de les Taxes de Benefici (LTITB)

5.1. Un model basat en la taxa de benefici (r)²²

La Taxa de Benefici (r) definida com la rati entre l'Excedent Brut d' Explotació (EBE) i l'estoc de capital (K), es pot expressar como un producte de dos factors: el primer, la Quota d' Excedent (q) que comptabilitza el percentatge de l' Excedent Brut d'Explotació (EBE) en la Renda Nacional (Y), és a dir, ($q = \frac{EBE}{Y}$) i, el segon, la Productivitat del Capital (π_K) que és el rati que mesura la relació entre la Renda Nacional (Y) i l'estoc de capital (K), essent ($\pi_K = \frac{Y}{K}$), de tal manera que:

$$r = EBE/K = Y/K * EBE/Y = \pi_K * q$$

En aquesta expressió matemàtica de la taxa de benefici en forma d'identitat comptable en termes de la Comptabilitat Nacional, la Productivitat del Capital (π_K) representa la tendència principal de fons d'una economia, ja que incorpora el canvi tecnològic i la innovació al llarg del temps via la inversió de capital, fet que acaba per determinar el ritme de creixement de la productivitat dels factors de producció, de la taxa d'acumulació, del creixement econòmic i del nivell de benefici, mentre la (q) actua de contra-tendència de la Productivitat del Capital (π_K). Així, la Quota d' Excedent (q), que recull la dinàmica distributiva de la renda entre els factors de producció, ens informa sobre la participació dels salaris i dels beneficis en la renda nacional, la qual cosa reflecteix com evoluciona el grau de desigualtat en una economia²³. Llavors quan parlem de (q) com a contra-tendència de la Productivitat del Capital (π_K) estem indicant que en l'economia real s'està materialitzant una dinàmica d'augment de la desigualtat

---

²² Par a diferents aplicacions d'aquest model es pot consultar en el cas dels Estats Units: Manera, C., Navinés, F. y Franconetti J. (2015). "Distribution des revenus, profits et inégalités: leur rôle dans l'histoire économique des États Unis, 1910:2010". *Économies et Sociétés*, n°6/2015 (p.877-904); i Manera, C., Navinés, F. y Franconetti, J. (2016). " Distribución de la renta, beneficio y desigualdad: una aplicación a la historia económica de Estados Unidos, 1910-2010". *Revista Económica Mundial*, n°42/2016 (p.89-108). Per a les principals economies europees: Manera, C., Navinés, F. y Franconetti J. (2017). "United States of America, European Economy and Inequality: A Perspective from the Economic History, 1910-2010" *The European Journal of Comparative Economics*, (forthcoming).

²³ L'Excedent compren les rentes de la propietat i de l'empresa. Per tant, l'increment de l'Excedent implicarà generalment un augment de la renda de les persones de major poder adquisitiu, ja que són aquestes les que acumulen la major part de les rentes de capital i, per tant, un augment de la desigualtat.

en favor de las rendes del capital per tal de poder compensar, en cas que es doni, una caiguda de la Productivitat del Capital (π_K).

Altrament i seguint els treballs de Sylos Labini (1988) i Navinés (1989) tenim que la Renda Nacional a cost dels factors (Y) és igual a la suma dels salaris (W) com a contrapartida a la retribució del factor treball (L) i a la suma de l' Excedent Brut d'Explotació (EBE) com a contrapartida a la retribució del capital, és a dir:

$$Y = W + EBE$$

$$\text{D'on: } 1-q = W/Y = w^*/\pi_L$$

Essent:

$q = EBE/Y =$ Quota de Excedent Brut d' Explotació

W = Rendes del Treball o Massa Salarial Total

Y = Renta Nacional al cost dels factors

L = Ocupació Laboral

$w^* = W/L =$ Cost Laboral per Treballador o salari

$\pi_L = Y/L =$ Productivitat del Treball

On: w^*/π_L expressa també el valor dels Costos Laborals Unitaris (CLU)

I la condició de manteniment de la participació de las Rendes del Treball en la Renda Nacional i, per tant també de las Rendes del Capital, és que:

$$g(W/Y) = 1; \text{ condició que es compleix si i només si: } g(w^*) = g(\pi_L)$$

Essent g el factor de creixement d'aquestes variables.

Així, si el Cost Laboral per Treballador o salari (w^*) creix manco que la Productivitat del Treball (π_L) es produirà una dinàmica distributiva de les rendes dels factors a favor d'un augment de la Quota de Excedent Brut d' Explotació (q), i al revés si es reinverteixen els ritmes de creixement d'aquestes variables. Per tant, el manteniment d' una determinada distribució de la renda passa per observar que els salaris creixin al mateix ritme en què ho faci la Productivitat del Treball (π_L).

Una aplicació dels treballs de Sylos Labini per a l'economia espanyola es pot consultar a Navinés (1989). En aquest treball ja s'apuntava una hipòtesis que permetia definir una teòrica forquilla d'equilibri en la distribució de la renda, a partir de la qual, es podia entendre que al llarg del segle XX s'havien produït dos grans crisis d'acumulació del capitalisme:

- La de 1929, que en termes de la forquilla d'equilibri en la distribució de la renda, obeïa a una crisi de demanda provocada per un biaix a l'alça en la participació dels Excedent Brut d' Explotació en la Renda Nacional, que com a contrapartida haurien provocat un biaix a la baixa en la participació salarial en la Renda Nacional i, per tant, una crisi de Demanda;
- i la dels anys setanta, que ve precedida per una situació a finals dels seixanta d'una economia en plena ocupació i amb una correlació de forces a favor dels sindicats, i que va derivar al llarg de la primera meitat dels anys setanta en una major intensitat en la dinàmica distributiva contrària a la del 29, és a dir, amb un biaix cada vegada més accentuat cap a l'alça en els salaris i en la participació dels salaris en la Renda Nacional i en l'augment dels costos de producció de les empreses (amb la cadena seqüencial: + salaris → + Inflació → deteriorament de la Relació Real d' Intercanvi (RRI) amb els països de l'OPEP → crisi del petroli de 1973 i 1979/80) i, finalment en contrapartida, una crisi d' inversions per manca de beneficis.

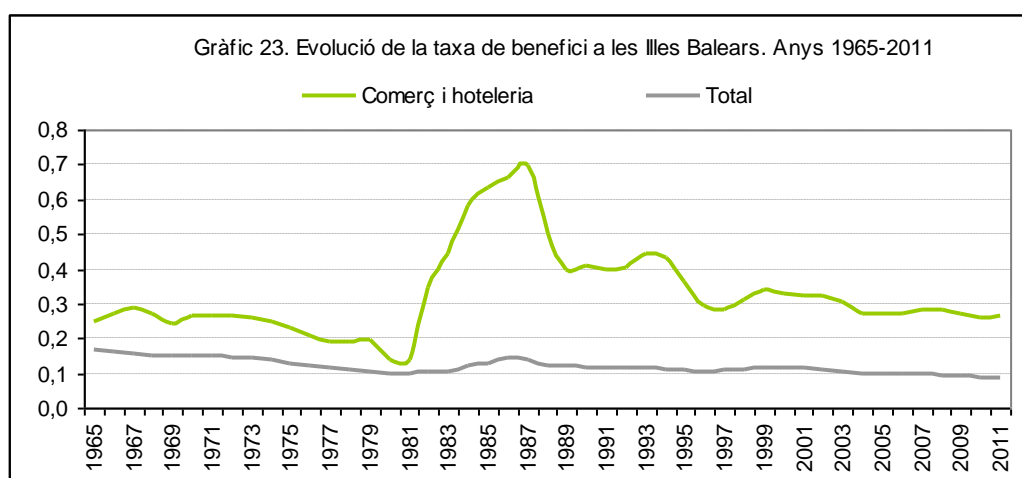
5.2. L'aplicació pràctica d'aquest model al cas de l'economia de les Illes Balears: la Llei sobre la Tendència a la Igualació de les Taxes de Benefici (LTITB)

Aquesta forta especialització productiva en el terciari balear es pot explicar a partir de l'anàlisi de les rendibilitats diferencials entre les diferents branques productives. Segons la Llei sobre la Tendència a la Igualació de les Taxes de Benefici (LTITB)²⁴, s'inverteix més en aquelles branques o activitats productives que generen més benefici per unitat invertida o per VAB generat. Per tant, també seran les que presentin al llarg del temps un major creixement, determinant amb això una

---

²⁴ Per a un plantejament teòric sobre la (LTITB), veure Borrely (1975). Per a una aplicació d'aquest enfocament al cas balear, Navinés (1987).

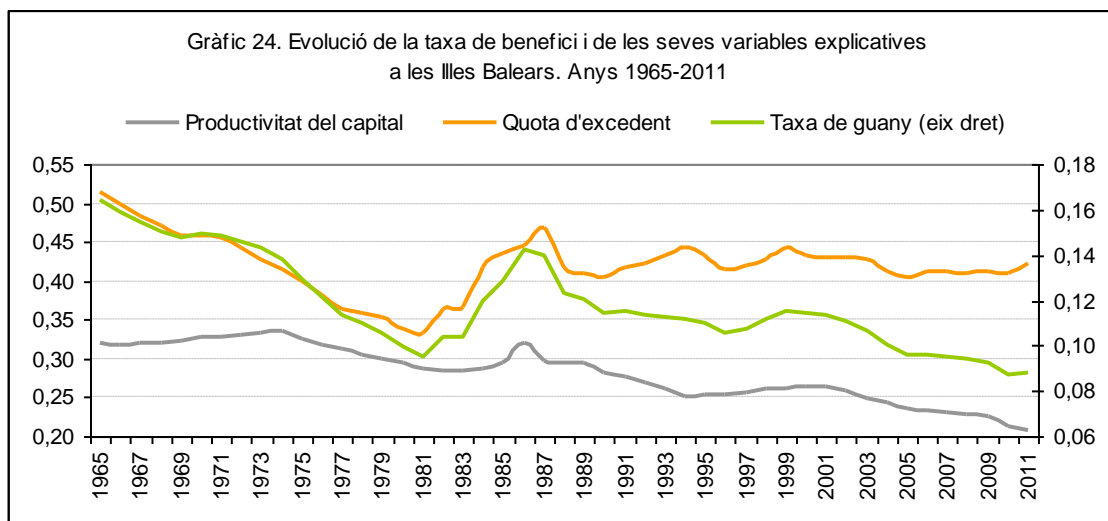
especialització productiva que, en el cas de Balears, es concreta en les branques d'hostaleria i comerç, tal com posa de manifest la gràfica 23.

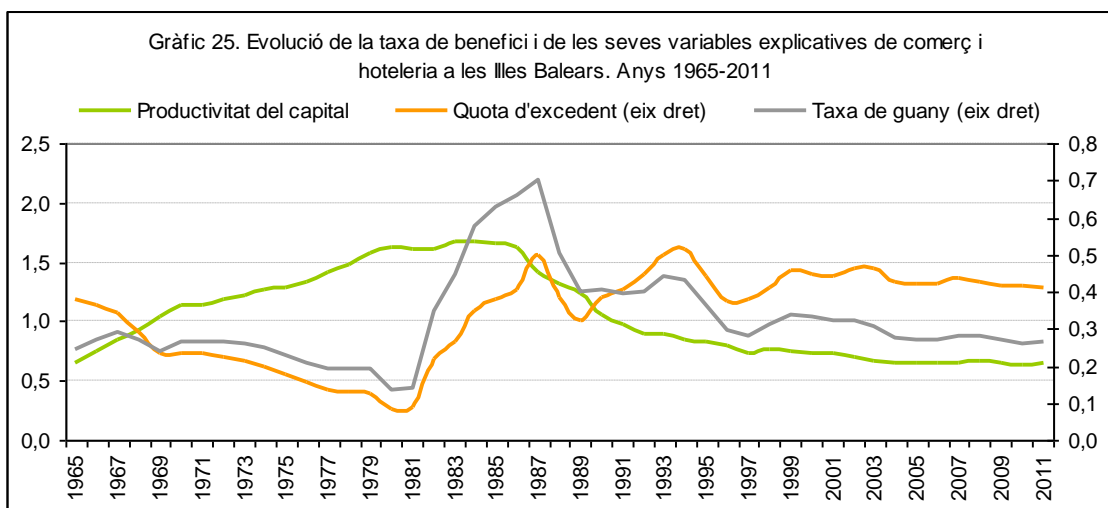
Així el comportament diferencial de la taxa de guany de comerç i hostaleria respecte al conjunt de l'economia regional pel període 1964-2011 mostra que la rendibilitat de les inversions productives de la branca de comerç i hostaleria sempre s'ha mantingut superior a la del conjunt regional, especialment al llarg del període 1981-1988, on els efectes negatius de la segona crisi del petroli al llarg de la primera dècada dels anys vuitanta del segle passat, va afectar especialment al sector primari, a les empreses manufactureres, al sector de la construcció (vegeu el gràfic 15) i a la resta de serveis privats lligats a la demanda interna, però no al clúster del turisme. Per tant, en la lògica de la (LTITG) trobem una de les claus explicatives per entendre perquè Balears s'ha especialitzat en comerç i hostaleria.

Per altra banda, l'anàlisi del comportament de la taxa de guany a través de les seves variables explicatives, la Productivitat del Capital (π_K) i la Quota d' Excedent (q), mostra a les gràfiques 24 i 25, que tant en termes regionals com en termes de comerç i hostaleria, el sosteniment de la taxa de guany s'explica per una major explotació del factor treball²⁵, però no per una millor eficiència tècnica en l'ús del factor capital (K) reflectida per l'evolució de la productivitat del capital (π_K).

²⁵ Donat que la (q) mesura l'evolució de la distribució de la renda entre salaris i beneficis, de tal manera que si es dona un augment sostingut de (q), és a dir, un augment sostingut de la participació de les rendes del capital o Excedents (E) en la renda regional (Y) en detriment de les rendes del treball, això reflecteix una correlació de forces en el mercat de treball a favor dels empresaris i en detriment dels treballadors, i aquest fet il·lustra un episodi històric de major explotació del treball per part del capital. A Balears això

Font: BdMores i elaboració pròpia

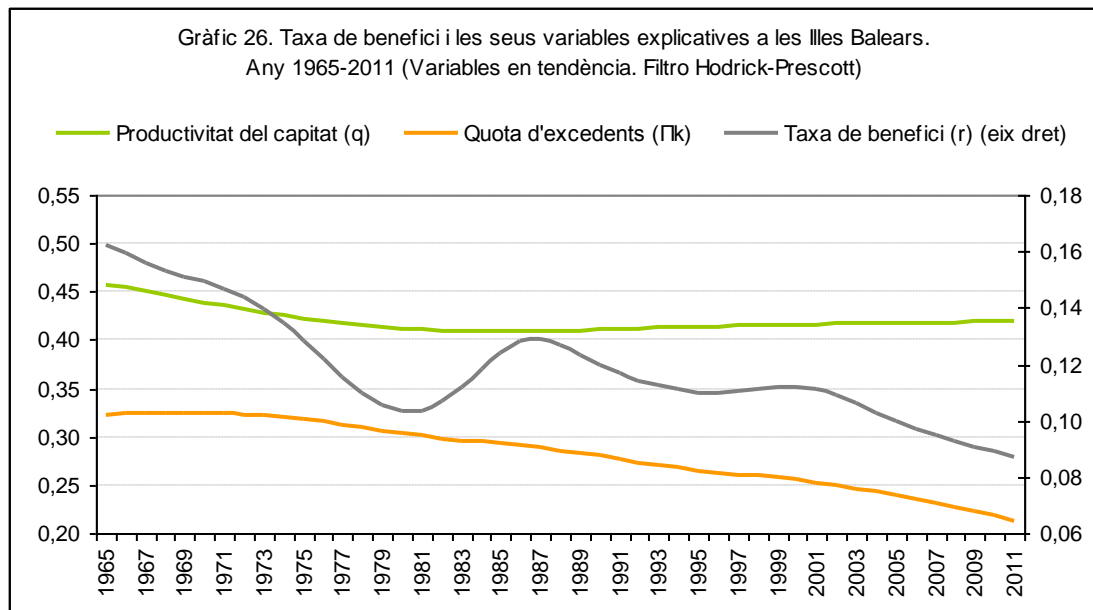

Font: BdMores i elaboració pròpia

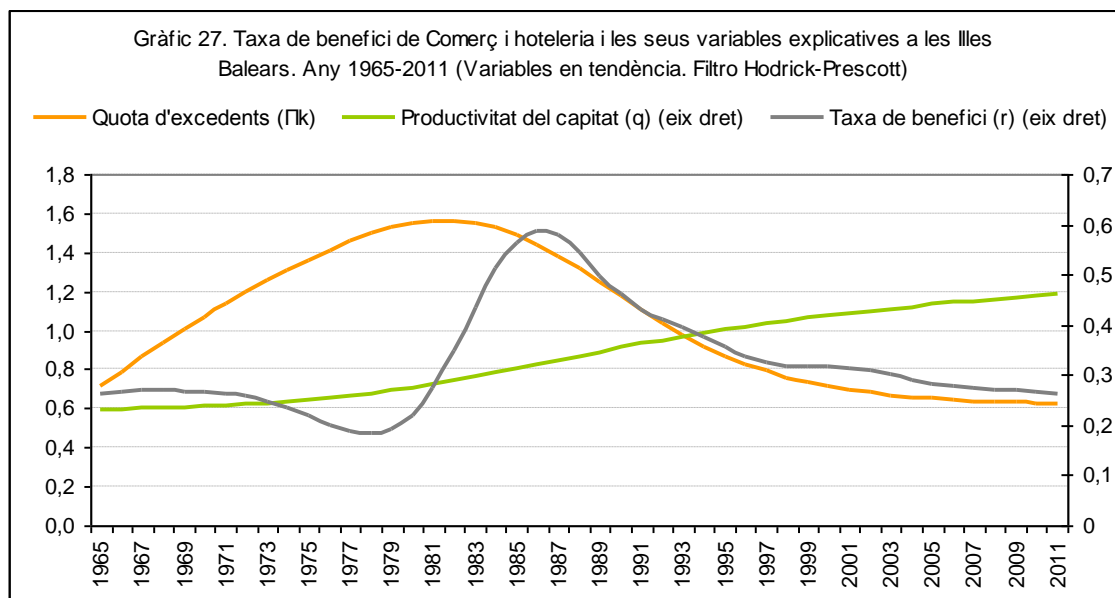
Així doncs, és observable que el capteniment de la taxa de guany regional total i la de comerç i hostaleria s'expliquen per una major explotació del treball, i no per una millor eficiència tècnica en l'ús del factor capital (K). És a dir, a Balears el comportament de la taxa de guany, tant regional com de l'activitat de comerç i hostaleria, presenta un ciclo-tendència decreixent motivada per la presència de rendiments decreixents del capital que s'inicien a partir de 1973 en l'economia regional i a partir de 1981 en comerç i hostaleria, mentre que la quota d'excedents bruts (q) es comporta com la única contra-tendència a la caiguda de la taxa de guany, de forma molt

s'ha pogut comprovar al llarg d'aquest darrer decenni a través del deteriorament dels salaris i de les condicions laborals del mercat de treball, tal com ho indica l'evolució de l'indicador de l'Índex de la Qualitat del Treball (IQT), que comentem tot seguit.

més nítida per a comerç i hostaleria que per a l'economia regional (vegeu els gràfics 26 i 27).

Font: BdMores i elaboració pròpia

Font: BdMores i elaboració pròpia

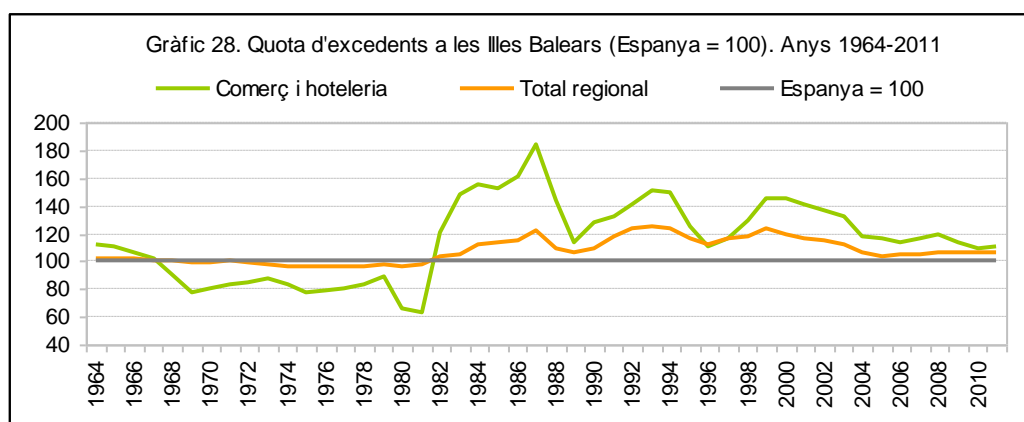

6. El comportament regional dels salaris, l'Índex de Qualitat del Treball (IQT) i l'Índex de Benestar Social (IBS)

A la taula 6 es pot comprovar el pitjor comportament dels salaris a Balears respecte a Espanya. En concret, això ha suposat un menor creixement del salari unitari respecte als seus homònims espanyols en tots els períodes analitzats: 1955-1985; 1985-2011; 1955-2011. I en clau interna també ha suposat un menor creixement del salari unitari respecte a la productivitat del treball, la qual cosa s'ha manifestat per un millor comportament relatiu de la quota d'excedents (q), especialment a partir de 1981 a l'hoteleria i comerç (gràfic 28). Per això no és d'estranyar que Balears, pel període de crisi 2008-2012, es situï en la posició 13/17 entre totes les CA, amb un menor factor de creixement de la participació dels salaris en la renda regional, ja que el creixement dels seus salaris per hora treballada es situen 7 punts per sota del creixement de la seva productivitat horària (taula 7).

Taula 6. Comparativa de variables salarials a les Illes Balears i Espanya. Anys 1955-2011							
		Salaris (milers d'euros corrents) W = 1		Ocupats (milers de persones) L = 2		Salari unitari (en euros corrents) w* = 1/2	
		Illes Balears	Espanya	Illes Balears	Espanya	Illes Balears	Espanya
Anys	1955	16.532,75	1.096.711,75	146,80	11.371,77	112,62	96,44
	1985	2.180.944,66	102.164.779,54	229,50	11.999,40	9.503,03	8.514,16
	2011	13.767.559,11	579.579.598,18	483,90	19.382,70	28.451,25	29.901,90
Factor de creixement	1955-1985	131,92	93,16	1,56	1,06	84,38	88,28
	1985-2011	6,31	5,67	2,11	1,62	2,99	3,51
	1955-2011	832,74	528,47	3,30	1,70	252,63	310,05

Font: BdMores i elaboració pròpia

Font: BdMores i elaboració pròpia

Taula 7. Factor de creixement de la participació dels salaris en la renda regional per CA. Anys 2008-2012		
	Factor de creixement de la participació dels salaris en la renda regional	Diferència de creixement entre els salaris horaris i la productivitat horària en punts percentuals
Madrid	0,9771	-2,50
Extremadura	0,9759	-2,63
Múrcia	0,9754	-2,63
Castella i Lleó	0,9668	-3,64
Astúries	0,9614	-4,21
Navarra	0,9487	-5,66
Espanya	0,9487	-5,70
Aragó	0,9450	-6,09
País Basc	0,9442	-6,21
Galícia	0,9432	-6,32
La Rioja	0,9431	-6,40
Castella - La Manxa	0,9406	-6,60
Andalusia	0,9396	-6,65
Illes Balears	0,9379	-7,01
Comunitat Valenciana	0,9353	-7,37
Catalunya	0,9317	-7,94
Canàries	0,9221	-8,81
Cantàbria	0,9146	-9,68

Font: Navinés, F. - Puiggròs, A. - Ribas, M. - Franconetti, J. (2015)

Aquest deteriorament de la correlació de forces en el mercat de treball a favor de les rendes del capital, que és allò que tradueix el millor comportament de (q), explica que a Balears s'hagi donat una evolució negativa dels Índexs de Qualitat del Treball (IQT) en relació a la resta de comunitats autònomes, al llarg del període de crisi 2008-2012 (taules 8 i 9).

Taula 8. Índex de qualitat del treball (IQT). Any 2008-2012

		2008	2012	Posició relativa Illes Balears	
				Var posició	Per sota de la mitjana
1. Condicions del lloc de treball	a) Grau de satisfacció en el lloc de treball	6			▲
	b) Índex d'incidència dels accidents de treball	17	17	↔	▼
	c) Jornades perdudes en accidents laborals	2	1	↗ 1	▲
	d) Nivell d'estrès en el lloc de treball	10			▲
	e) Taxa de parcialitat involuntària	4	12	↘ 8	▼
	f) Taxa de temporalitat	8	12	↘ 4	▼
	g) % d'ocupació indefinida discontinua	17	17	↔	▼
	h) Índex de rotació (contractes/persones contractades)	5	3	↗ 2	▲
2. Relacions laborals	a) Jornades perdudes en vagues	4	1	↗ 3	▲
	b) Cobertura dels convenis col·lectius	1	3	↘ 2	▲
3. Qualificació, habilitats i aprenentatge	a) Ocupats amb estudis superiors	17	17	↔	▼
	b) Índex de desajustament	17	13	↗ 4	▼
	c) Ocupats que segueixen algun tipus de formació	15	15	↔	▼
	d) Persones que han abandonat l'ensenyament prematurament (18-24 anys)	17	16	↗ 1	▼
4. Accés i participació en el mercat laboral	a) Aturats que no han treballat abans	4	6	↘ 2	▲
	b) Taxa d'activitat	2	1	↗ 2	▲
	c) Taxa d'ocupació de la població de 30 a 54 anys	7	6	↗ 1	▲
	d) Taxa atur població 30-54 anys	11	9	↗ 2	▼
5. Igualtat de gènere	a) Desigualtat salarial segons el sexe	3	1	↗ 2	▲
	b) Ràtio de parcialitat involuntària segons el sexe	3	3	↔	▲
	c) Ràtio de la taxa d'ocupació segons el sexe	3	4	↘ 1	▲
	d) Ràtio de la taxa d'atur segons el sexe	2	12	↘ 10	▼
	e) Ràtio d'aturats que no han treballat abans segons el sexe	8	10	↘ 2	▼
	f) Ràtio de la taxa de temporalitat segons el sexe	1	1	↔	▲
	g) Ràtio d'atur de llarga durada segons el sexe	7	3	↗ 4	▲
	h) Índex de Duncan (ràtio de segregació sectorial)	8	5	↗ 3	▲
	i) Ràtio d'ocupació en el grup de directius segons el sexe	14	3	↗ 11	▲
6. Cohesió social i mercat de treball	a) Taxa atur població estrangera	9	1	↗ 8	▲
	b) Taxa atur juvenil (30 anys)	11	10	↗ 1	▼
	c) Taxa ocupació juvenil (30 anys)	5	6	↘ 1	▲
	d) Taxa ocupació >55 anys	1	1	↔	▲
7. Salari i productivitat. Cohesió social i mercat de treball	a) Remuneració salarial	10	14	↘ 4	▼
	b) PIB per ocupat	9	9	↔	▼
	c) Ocupats en sectors d'alta tecnologia	14	16	↘ 2	▼
	d) Augment salarial pactat (deflactat per l'IPC)	2	16	↘ 14	▼
8. Benestar i protecció social	a) PIB per càpita	6	7	↘ 1	▲
	b) Ràtio de dependència	2	2	↔	▲
	c) Taxa neta de cobertura de les prestacions per atur / DENOS	1	1	↔	▲
	d) % de persones situades per sota el llindar de pobresa (60% mediana ingressos)	7	12	↘ 5	▼

Font: Navinés, Puiggròs, Ribas i Franconetti (2015)

Taula 9. Evolució del rànquing IQT de les comunitats autònomes segons les ponderacions establertes. Any 2008-2012

	Base					Tradicional					Intermedi					Innovador				
	2008	2009	2010	2011	2012	2008	2009	2010	2011	2012	2008	2009	2010	2011	2012	2008	2009	2010	2011	2012
Andalusia	15	17	17	14	15	15	17	16	14	16	15	17	16	14	15	15	17	17	14	15
Aragó	2	3	2	4	4	3	3	2	4	4	3	3	2	4	5	2	3	2	3	4
Astúries	9	11	11	9	10	11	11	10	10	10	10	10	10	9	10	8	11	11	9	10
Illes Balears	4	5	7	5	7	5	6	8	6	7	5	6	8	6	7	5	5	7	5	7
Canàries	11	13	10	13	13	13	13	12	13	14	12	13	11	13	13	11	13	9	13	13
Cantàbria	8	9	6	7	6	8	10	7	8	6	9	9	7	8	6	10	9	6	6	5
Castella - La Manxa	17	16	15	15	16	17	15	15	16	15	17	15	15	16	16	17	16	15	15	16
Castella i Lleó	14	10	14	10	12	14	9	14	9	11	14	11	14	10	12	14	10	14	10	11
Catalunya	5	2	4	2	2	4	2	5	2	5	4	2	4	2	3	3	2	5	2	2
Comunitat Valenciana	6	12	9	11	11	7	12	9	11	12	7	12	9	12	11	6	12	10	12	12
Extremadura	16	15	16	17	17	16	16	17	17	17	16	16	17	17	17	16	15	16	17	17
Galícia	10	7	12	12	9	10	7	11	12	9	8	7	12	11	9	9	6	12	11	9
Madrid	1	1	3	1	1	1	1	3	1	1	1	1	3	1	1	1	1	3	1	1
Múrcia	13	14	13	16	14	12	14	13	15	13	13	14	13	15	14	13	14	13	16	14
Navarra	3	4	1	3	3	2	4	1	3	3	2	4	1	3	2	4	4	1	4	3
País Basc	7	6	8	6	5	6	5	6	5	2	6	5	6	5	4	7	7	8	7	6
La Rioja	12	8	5	8	8	9	8	4	7	8	11	8	5	7	8	12	8	4	8	8

Font: Navinés, Puiggròs, Ribas i Franconetti (2015)

Uns dels avantatges d'emprar l'indicador sintètic IQT és que ja es disposa d'una sèrie temporal prou llarga (des del 2001) per a l'anàlisi dels resultats²⁶. D'aquesta manera, es pot comprovar que per a 2008 les xifres il·lenques ja havien empitjorat de forma significativa respecte al 2001. És a partir de l'esclat de la Gran Recessió quan la posició relativa de Balears passa a ocupar la setena posició entre totes les comunitats autònomes, quan en 2001 es situava en llocs capdavanters. En el repàs de les dimensions i indicadors per al període 2008-2012, es pot comprovar que on més han davallat i per tant empitjorat els resultats de Balears és en salaris i productivitat, condicions de treball i benestar i protecció social. Aquest fet concorda amb el comentat a la taula 7, on es constatava que un dels majors desajustaments viscut a les Illes Balears en relació a la resta de regions s'ha produït al no incrementar-se els salaris al mateix ritme en què ho ha fet la productivitat. També es pot comprovar a continuació com els indicadors de caire més social (Índex de Benestar Social, IBS) apunten que l'arxipèlag ha patit de forma més pronunciada que altres zones d'Espanya un augment de la desigualtat social i dels índex de pobresa. És a dir, el deteriorament dels IQT i de les condicions de treball en el mercat laboral han acabat per condicionar també la pèrdua de nivells de benestar social respecte a la resta de comunitats autònomes, tal com es desprèn de l'evolució dels IBS (taules 10 i 11).

Taula 10. Índex de benestar Social (IBS). Any 2008-2012					
		2008	2012	Posició relativa Illes Balears	
				Var posició	Per sota de la mitjana
1. Renda	a) Renda mitjana llar	5	9	↘ 4	▼
	b) Persones segons distribució de la renda per quintils	8	10	↘ 2	▼
	c) Taxa de risc a la pobresa	6	12	↘ 6	▼
	d) Coeficient de Gini	10	10	↔	▼
	e) Llars amb privació material severa	11	13	↘ 2	▼
	f) Llars amb molta dificultats per arribar a final de mes	8	7	↗ 1	▲
2. Treball	a) Cohesió regional (Dispersió de les taxes regionals d'ocupació)	13	14	↘ 1	▼
	b) Taxa d'atur de llarga durada	3	8	↘ 5	▲
	c) Taxa d'atur molt llarga durada	1	8	↘ 7	▲
	d) Ràtio ocupació immigrants	1	2	↘ 1	▲
	e) Percentatges de llars amb baixa intensitat de treball (*)	-	5		▲
3. Educació	a) Persones amb baixos nivells educatius	12	10	↗ 2	▼
	b) Alumnes amb baix rendiment en les proves de lectura	13	12	↗ 1	▼
	c) Percentatge de població jove entre 20 i 24 que ha completat al menys el nivell d'ESO 2a etapa	17	16	↗ 1	▼

Font: Navinés, Puiggròs, Ribas i Franconetti (2015)

(*): No hi ha dades disponibles per a l'any 2008, la sèrie comença el 2009. En aquest any, les Illes Balears ocupaven la tercera posició

²⁶ Es poden consultar a la Memòria del CES sobre l'economia, el treball i la societat de les Illes Balears (diversos anys).

Taula 11. Evolució del rànquing IBS de les comunitats autònomes segons les ponderacions establertes. Any 2008-2012					
	2008	2009	2010	2011	2012
Andalusia	16	16	16	17	16
Aragó	1	2	2	2	5
Astúries	13	9	7	6	8
Illes Balears	5	7	10	11	10
Canàries	12	15	14	16	15
Cantàbria	8	4	5	5	3
Castella i Lleó	11	12	6	7	6
Castella - La Manxa	14	14	15	14	14
Catalunya	7	8	9	8	9
Comunitat Valenciana	4	10	12	12	12
Extremadura	17	17	17	15	17
Galícia	15	11	11	9	11
Madrid	6	5	4	3	2
Múrcia	9	13	13	13	13
Navarra	2	1	1	1	1
País Basc	10	3	3	4	4
La Rioja	3	6	8	10	7

Font: Navinés, Puiggròs, Ribas i Franconetti (2015)

El fet que l'estancament o la caiguda de rendes en el cas de les famílies assalariades hagi donat origen al creixement de la pobresa, posa de manifest en el cas de Balears les dificultats creixents dels sistemes de protecció social. La qüestió es relaciona també amb els problemes d'insuficiència financera de la nostra Hisenda Pública, per acarar les necessitats socials creixent lligades al fort creixement dels fluxos migratoris. Això comença a traduir-se en indicadors preocupants: som la tretzena comunitat autònoma amb un percentatge major de llars amb privació severa –gairebé el 7 per cent del total de llars, percentatge que augmenta ostensiblement el 2013–, la qual cosa afecta directament les condicions i la qualitat de vida dels ciutadans, i pot inferir a curt i mig termini un deteriorament de la seva integració social.

Aquest model de creixement no és sostenible al llarg del temps, no només per raons tècniques amb la caiguda de la productivitat del capital, o econòmiques amb la caiguda de la taxa de benefici, sinó també perquè acabarà comportant cada vegada més problemes d'insostenibilitat medi ambiental tal com reflecteix el Dictamen 5/2007 del CES sobre el Sistema d'Indicadors per a la Gestió Integrada de la Zona Costanera (GIZC), no tractats en aquest informe, com de descohesió social al provocar fortes desigualtats socials i falta de legitimitat al estar basat en l'explotació de la força de treball i en el deteriorament del benestar social, com ja hem vist amb els IQT's i els IBS. La única manera de revertir aquestes tendències negatives de l'actual model de creixement és encetar un procés que permeti millorar l'eficiència productiva del capital,

especialment en el cas de comerç i hostaleria, ja que la seva millora es determinant pel conjunt regional, qüestió que passem a analitzar a l'apartat següent.

7. Hipòtesis explicatives sobre el comportament de la productivitat del capital a comerç i hostaleria.

Com hem vist als apartats 5 i 6 anteriors el comportament de les variables explicatives de la taxa de beneficis a Balears posen de manifest, com a tendència principal, la caiguda de la productivitat del capital, que ha generat com a contra-tendències un major grau d'explotació de la força de treball, que s'ha traduït per un increment de la participació de les rendes del capital en la renda regional, per un progressiu deteriorament de les condicions de treball en el mercat de treball i dels nivells de benestar de la població. Aquestes tendències són encara més clares pel nucli dur de l'economia balear representat per les branques de comerç i hostaleria, que són el veritable “pal de paller” de l'economia balear. En aquest apartat volem introduir la reflexió de quins són els condicionants que expliquen el comportament de la productivitat del capital en aquest nucli dur de la nostre economia, per tal d'entendre la manera de redreçar aquesta tendència negativa del seu comportament, i així esbrinar la manera de com es podria fer més sostenible la taxa de beneficis sense forçar mecanismes de devaluació salarial, deteriorament de les condicions de treball i dels nivells de benestar de la població resident. Un cop feta aquesta reflexió passem a fer una breu proposta de política econòmica que permeti assegurar un millor comportament de la productivitat del capital en el cas de Balears.

7.1. La hipòtesi macroeconòmica

En termes macroeconòmics, la caiguda de la productivitat del capital de comerç i hostaleria (π_{kch}) es comprèn d'entrada per a la seva pròpia definició, ja que si $(\pi_{kch}) = VAB_{ch}/K_{ch}$, llavors la caiguda de (π_{kch}) es produirà sempre que: $g(K_{ch}) > g(VAB_{ch})$, on:

- VAB_{ch} és el VAB de comerç i hostaleria;
- K_{ch} és l'estoc de capital de comerç i hostaleria;
- g és el factor de creixement de les diferents variables.

Així, tenim que per al període 1985-2011 aquestes dades tretes de la base de dades BDEMORES per Balears són les següents:

$$g(Kch) = 16,664 > g(VABch) = 6,952;$$

$g(\pi kch) = 6,952 / 16,664 = 0,417$, que és exactament el factor de creixement de (πkch) per al període 1985-2011, ja que:

$$(\pi kch)_{1985} = 1,628,$$

$$(\pi kch)_{2011} = 0,678,$$

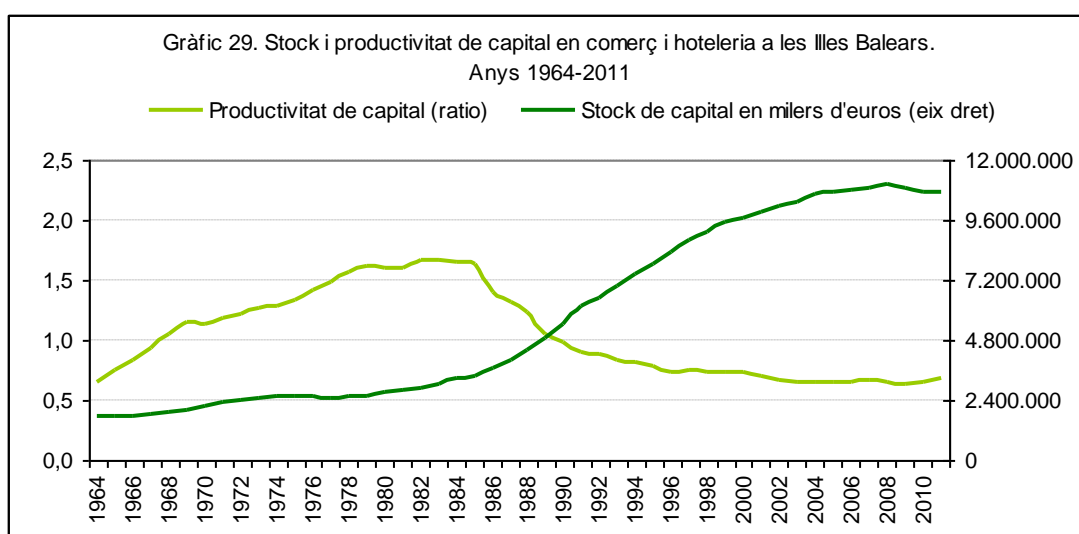
$$i, g(\pi kch) = 0,678 / 1,628 = 0,417$$

És a dir, en una primera aproximació macro la caiguda de la (πkch) es produeix per un excessiu creixement de l'estoc de capital de comerç i hostaleria (Kch) respecte al creixement del VABch. Per altra banda, és obvi que dins l'estoc de capital de comerç i hostaleria (Kch), la major proporció del seu valor són les inversions de capital en termes de béns immobles i els equipaments que incorporen. Per això, no és estrany que per al període 1997-2008 (els anys abans de la crisi) existeixi una correlació positiva entre les sèries (Kch) i l'Oferta de Places d'Ús No Residencial total (OPUNR total) del 95 per cent. S'explica, doncs, que la (πkch) estigui correlacionada negativament i de forma molt significativa a partir de 1985 (-92,7 per cent) amb el creixement de l'estoc de capital (vegeu el gràfic 29).

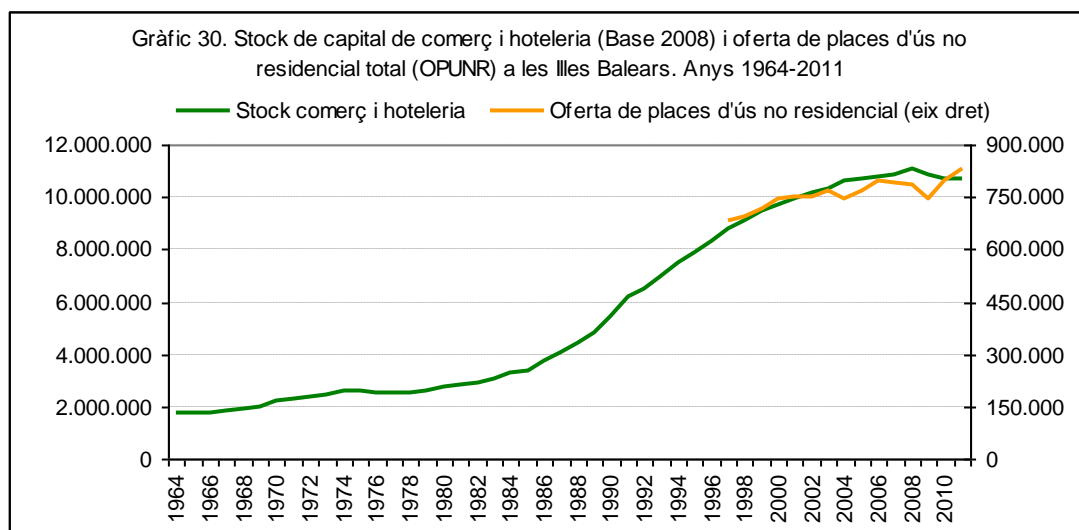
El fet que la correlació entre l'estoc de capital de comerç i hostaleria (Kch) i l'Oferta de Places d'Ús No Residencial total (OPUNR total) sigui més baixa per al període 1997-2011 (que és del 85 per cent, és a dir, 10 punts inferior respecte a la de 1997-2008), es deu parcialment a que a partir de la crisi, amb les fortes fluctuacions de la demanda a la baixa el 2009 i a l'alça clarament des de 2011, l'ajust de l'OPUNR a aquestes fluctuacions de la demanda es relaciona amb la part de l'oferta que correspon a l'Oferta de Places d'Ús No Residencial per a turistes i no residents (OPUNR turistes i no residents). Aquesta inclou l'oferta fora de control per part de la reglamentació turística vigent i, en aquest cas, el seu augment en molt casos no ha comportat cap nova inversió, ni cap increment de l'estoc de capital de comerç i hostaleria (Kch), atès que es tracta normalment d'habitatges construïts ja fa anys i que s'han pogut comercialitzar gràcies a l'ús de les noves tecnologies TIC i dels nous portals de l'anomenada economia col·laborativa (vegeu el gràfic 30).

Aquest descontrol de l'OPUNR total no s'ha produït al segment de l'Oferta Reglada de Places d'Ús Turístic legalitzades (OPUT legalitzades: hotels, apartaments, agroturisme, turisme interior, càmping turístic, ciutat de vacances, hotel residència, hotel apartament, residència apartament, hostals, hostals residència, casa d'hostes, fondes i pensions), sinó al segment de l'Oferta de Places d'Ús No Residencial per a turistes i no residents (OPUNR turistes i no residents) que inclouen l'oferta fora de control per part de la reglamentació turística vigent (vegeu el gràfic 31).²⁷

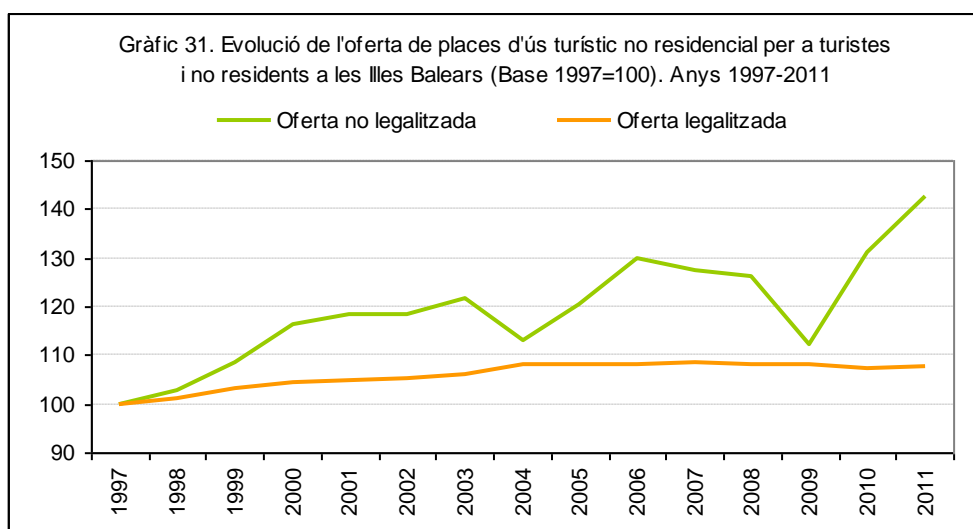

Font: BdMores i elaboració pròpia

Font: BdMores i elaboració pròpia

²⁷ Segons informacions provinents del mitjans de comunicació, el lloguer vacacional per les pàgines web de Airbnb, Homelidays, Numba, Wimdu, Homeway i Rentalia, per al període 2014-2016, ha passat de 27.068 allotjaments el juliol de 2014 a 77.823 a l'agost de 2016, és a dir, només en 2 anys s'ha multiplicat per gairebé 3 (2,9), i si suposem que en mitjana cada allotjament inclou 4 llits, això voldria dir passar de 108.272 llits addicionals el 2014 a 311.292 llits addicionals el 2016. Cf. *Última Hora*, 23 d'agost de 2016.

Font: BdMores i elaboració pròpia

7.2. La hipòtesi microeconòmica: formulació de les variables que determinen la variació de la productivitat del capital en un establiment hoteler

Hem definit la productivitat del capital (πk) com la relació tècnica que s'estableix entre la renda generada per una unitat de capital invertida. En el cas d'una empresa hotelera podríem dir que la productivitat del capital (πk) és la relació tècnica entre els ingressos generats per unitat de l'estoc de capital invertit (valor dels edificis, instal·lacions i equipaments de tots tipus, inclosos els sistemes i programes informàtics). És a dir, $(\pi k) = \text{ingressos}/K$. Posem dos exemples, sustentats com veurem en l'economia real, per tal de fer més entenedor el tema:

A) Hom suposa les següents dades de partida en un establiment hoteler:

- Estoc de capital (K) = 1.000.000€,
- Places o llits totals = 100 llits per dia,
- Temporada: 6 mesos o 180 dies,
- Llits disponibles totals (LDT) = 100 llits per dia x 180 dies = 18.000 llits,
- Preu per estada = 50€/estada
- Definim la UT com la relació entre llits disposats o estades respecte a llits disponibles totals. És a dir, $UT = (\text{Estades}/\text{LDT}) \cdot 100$

Si suposem com a situació inicial (t_1) la plena ocupació dels llits: 100 per cent UT, en aquest cas tindríem que inferir que les estades han estat de: 18.000 llits disposats, ja que $(18.000/18.000 \cdot 100 = 100$ per cent). I en aquesta situació inicial (t_1) la (πk) serà:

ingressos = 900.000€ = 50€/estada · 18.000 estades. I per tant $(\pi k) = \text{ingressos} / K = 0,9 = 900.000\text{€}/1.000.000\text{€}$. Al llarg del període 1997-2011, el Grau d'Utilització (UT) de l'OPUNR total a Balears ha caigut en un factor de creixement del 0,81, ja que la UT de l'any 1997 = 42,8 i la UT de l'any 2011 va ser del 35. També es pot observar que per aquest període la correlació entre la productivitat del capital de comerç i hostaleria amb la UT de l'OPUNR és del 41,33 per cent.

Un altre indicador esdevé rellevant en aquest context de càlcul: la utilització del deflactor del VAB de comerç i hostaleria, que podem assumir com una variable *proxy* de l'IPC turístic. Dit deflactor presenta a Balears un creixement superior al d'Espanya els anys corresponents a la segona meitat de la dècada de 1960, a la de 1980 i a partir de 1997 fins 2002. La resta d'anys els dos deflactors tenen una evolució molt semblant. Al llarg del període 1997-2011, l'IPC turístic a Balears ha augmentat amb un factor de creixement del 1,788. La seva correlació amb la productivitat del capital de comerç i turisme (πkch) per al període 1964-2011 és del 85 per cent.

En aquest punt, referent a la dinàmica dels preus al sector turístic, es pot destacar que en el World Economic Forum, concretament en el Travel & Tourism Competitiveness Index 2015, es ressaltà la competitivitat turística en funció de la qualitat en la prestació del servei, ja que els deu líders mundials en competitivitat són països desenvolupats d'alt cost (Espanya, França, Alemanya, Estats Units, Regne Unit, Suïssa, Austràlia, Itàlia, Japó i Canadà). Crida l'atenció que Espanya, que ocupa la primera posició, és l'únic país desenvolupat que no competeix amb preus elevats, sinó que ho fa en una franja de preus moderats, quan per la seva posició de país avançat li correspon competir dins de la forquilla de preus alts. En aquest sentit, cal asseverar que si competim en preus per sota del nivell que ens correspon, és perquè podem tenir un problema de sobre-oferta o d'oferta marginal que es manté artificialment a través d'una demanda que ja no es correspon amb les nostres perspectives de benestar. I que respon a un "efecte cridada" provocat pels preus a la baixa dels productes que s'ofereixen, gràcies a disposar de costos laborals unitaris més estrets.

B) Observem a continuació quina situació t_2 es donaria en el nostre exemple inicial, si a la situació t_1 suposem ara que li apliquem els factors de creixement que per al període 1997-2011 han registrat la UT de OPUNR total (0,81), l'IPC turístic (1,788), i l'estoc de

capital de comerç i hostaleria (Kch) (1,214). En aquest exemple, aquest creixement del valor de l'estoc de capital de comerç i hostaleria (Kch) no s'ha donat via inversions en incrementar el nombre de llits, sinó en millorar la categoria de l'establiment hotel·ler. En aquest cas tindríem:

- Estoc de capital (K) = 1.214.000€,
- Places o llits totals= 100 llits per dia,
- Temporada: 6 mesos o 180 dies,
- Llits disponibles totals (LDT) = 100 llits per dia · 180 dies = 18.000 llits,
- Preu per estada = 89,4€/estada,
- Estades = 14.580 llits disposats,
- UT = 14.580/18.000 = 0,81,
- Ingressos = 1.303.452€ = 89,4€/estada · 14.580 estades,
- $I(\pi_k) = 1,074 = 1.303.452\text{€} / 1.214.000\text{€}$,
- $I g(\pi_k) = 1,074 / 0,9 = 1,193$.
- On: $g(\pi_k) = g(UT) \cdot g(\text{IPC hotel·ler}) / g(K) = 0,81 \cdot 1,788 / 1,214 = 1,193$.

És a dir: a curt termini, si considerem que no hi ha variació en l'estoc de capital, la variació de la productivitat del capital en factors de creixement està en funció de la variació del producte del factor de creixement del grau d'utilització dels llits (UT) i del factor de creixement de l'IPC hotel·ler; mentre que si parlem a mig i llarg termini, on sí que es donen variacions de l'estoc de capital motivats pels fluxos de les inversions netes d'amortitzacions, llavors a la variació de la productivitat del capital a curt termini se li ha d'ajustar inversament, a més a més, el factor de creixement de l'estoc de capital.

REQUADRE

Reflexions de Política Econòmica

A partir de la clarificació de les variables que determinen el creixement de la productivitat del capital en l'hoteleria i de retruc en la sostenibilitat a llarg termini de la rendibilitat de l'explotació hotelera, la qual actua com a "pal de paller" del funcionament del conjunt de l'economia regional, podem avançar a continuació unes breus reflexions de política econòmica. Els punts a destacar són els següents:

- a) Si es vol recuperar un model més eficient –amb més productivitat del capital– i a la vegada més sostenible –amb menys capacitat de càrrega ambiental i més inclusiu socialment– caldrà regular millor el creixement de l'oferta total d'allotjament turístic si volem evitar que caigui el grau d'utilització dels llits a l'hoteleria.
- b) El creixement dels preus hotelers, que afavoreix positivament el creixement de la productivitat del capital en termes corrents, depèn:
  - Des del punt de vista de l'oferta, en evitar que es puguin donar situacions de sobre-oferta (aspecte en el què el Govern pot intervenir) i en fer allò que diu el punt c);
  - Des del punt de vista de la demanda, continuarà afectant la variació del tipus de canvi lliura/euro, que està fora del control del Govern i, alhora, de com evolucioni la situació geopolítica a la ribera oriental i sud de la Mediterrània, que també és un component exogen.
- c) A llarg termini, els increments nets de l'estoc de capital en l'hoteleria, només poden tenir efectes positius sobre la productivitat del capital, si i només si, presenten una elasticitat positiva, via innovacions, en termes d'ingressos per unitat invertida. En aquest punt, és determinant la iniciativa privada a través de les inversions que s'estan efectuant en la millora de la categoria dels establiments hotelers, i en assegurar una regulació estricta per controlar el creixement de l'oferta total de places i garantir la qualitat d'aquesta oferta.

Quatre reflexions addicionals:

1. El grau d'ajust de l'oferta no legal a canvis de la demanda és pràcticament total, tant fàcil com que si hi ha demanda turística poden activar-se noves places via arrendament com habitatges per ús turístic, i si no n'hi ha és poden retirar del mercat turístic sense cap problema en termes de costos laborals ni problemes administratius corresponents. Per tant, de la mateixa manera que s'activen es poden desactivar. Quin és llavors el problema?

2. El problema es dona quan la demanda acollida per aquesta oferta genera congestió a molts punts de la cadena turística (carreteres, bars, restaurants, platges, en el "rere país", cues en establiments comercials,...) i pels propis residents (agreujament del problema de la vivenda, congestió dels serveis de salut, dels centres de les ciutats, banalització dels espais públics i de la pròpia cultura...), ja que això pot afectar negativament al grau de satisfacció del turista i del propi resident, provocant un efecte "rebuig de la destinació". Això pot inferir efectes negatius tant en l'oferta turística legalitzada, que és la que justament en els darrers anys ha fet un esforç notable per a la millora de categories i de la qualitat dels serveis, com en la no legalitzada si disminueix la demanda. Per tant, mentre l'oferta legalitzada patirà uns costos importants (socials per l'ajust de plantilles i per l'allargament del període d'amortitzacions de les inversions fetes), la no legalitzada ho podrà fer sense incorre en cap tipus de cost social ni de fortes inversions compromeses: simplement veurà minorada la seva renda disponible, per caiguda de la demanda. Sense aquest esperit cooperatiu per a poder elaborar polítiques turístiques de consens, passarem d'un joc de suma positiva a un altre de suma negativa, on tots els participants en poden sortir perdedors.

3. En un model de creixement de rendiments decreixents les necessitats de treball de població resident per a poder prestar els serveis necessaris a les puntes poblacionals que es donen a l'estiu van en augment. Això és el que reflecteix el treball de l'Index de Pressió Humana (IPH) de Balears per l'horitzó 2030 de l'Andreu Sansó que es pot consultar a la web de les Jornades ja citades de la DGIR, on les variacions de les puntes màximes de l'IPH (que es donen a l'estiu amb el creixement dels turistes) entre 2015 i 2030 són del 23,7%, mentre les variacions de les puntes mínimes de l'IPH (que es donen a l'hivern pel creixement de la població resident) són del 33,1%, la qual cosa vol

dir, que aquest major creixement no només dels turistes sinó sobretot de la població resident exigirà un major creixement de la despesa pública no sols en infraestructures, sinó molt especialment dels serveis bàsics de benestar tensant encara més les dificultats de gestió de la nostre Hisenda Pública.

4. Davant d'aquestes majors necessitats de finançament públic que dibuixa el punt anterior i que es corresponen amb els drets socials emparats per la Constitució, sembla un contrasentit oposar-se a què el turisme es faci càrrec dels costos de les seves pròpies externalitats negatives, i és injust que siguem els ciutadans de balears els que tinguem que suportar aquesta ineludible càrrega fiscal addicional si volem mantenir uns estandards dignes de qualitat mediambiental. En aquest respecte no és agosarat plantejar-se una revisió a l'alça de l'impost de pernoctacions turístiques ja existent, a la llum de la recerca de Rosselló-Sansó presentat a les Jornades de la DGIR i que es pot consultar a: <http://blog.fundaciobit.org/wp-content/uploads/2016/09/Informe-Final-Efectes-Impost.pdf>

CAPÍTOL 2. Tipologies regionals de resiliència per CA a partir de las variables explicatives de la taxa de benefici²⁸

1. Introducció

L'enfocament metodològic d'aquest capítol ja s'ha explicat a l'apartat 5 del Capítol 1 on s'ha explicat el model de la taxa de benefici. Aquest model ja s'ha contrastat per a l'economia dels Estats Units, per a les principals economies europees, i per Espanya i les seves CA²⁹.

2. El comportament de les taxes de benefici a nivell regional

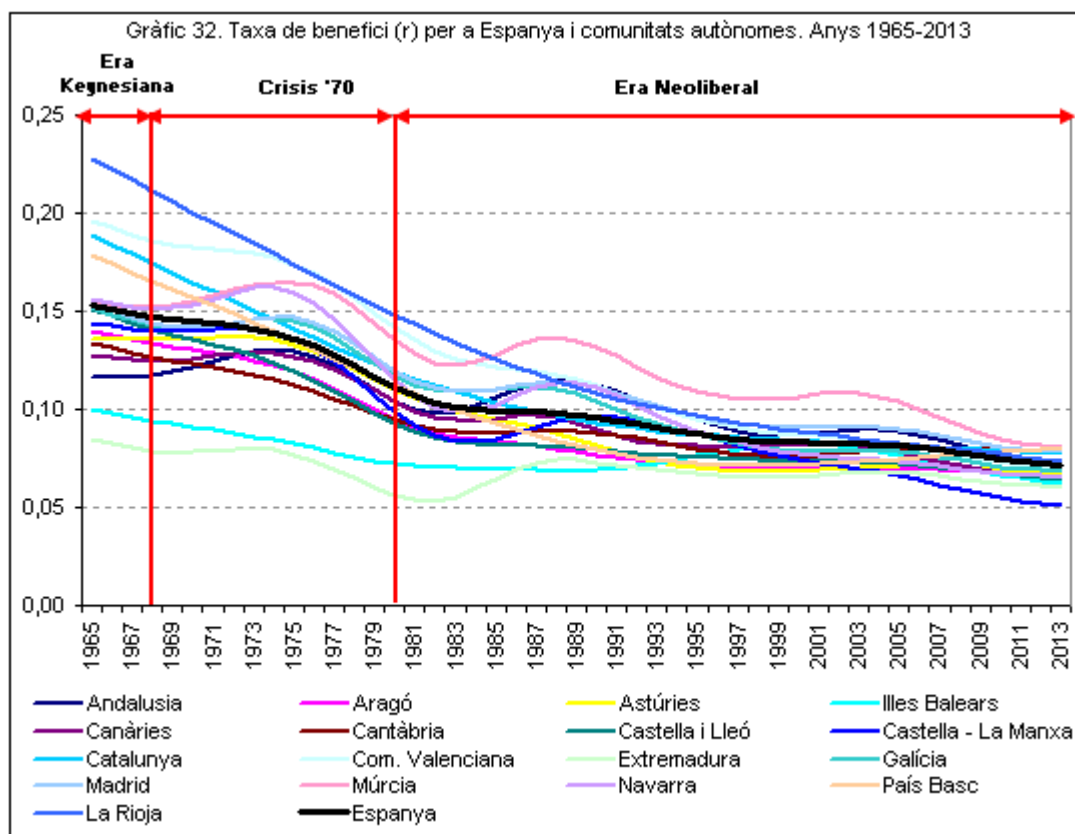
En el gràfic 32 es presenta en tendència les diferents sèries de taxes de beneficis (r) pel conjunt de les CA Autònomes i d'Espanya en el què es pot apreciar que el comportament de totes elles, dins llur diversitat, presenta un patró comú de tendència decreixent de les seves taxes de benefici des de finals de l'“Era de la Regulació Keynesiana” que s'ha perllongat tot al llarg de l' “Era Neoliberal”.

---

²⁸ Aquest capítol s'ha elaborat a partir del treball de Navinés, Franconetti i Bonnail, amb motiu de la trobada organitzada per l'Associació d'Economistes de Llengües Neollatines a Faro (Portugal), maig 2017.

²⁹ Per l'economia dels Estats Units veure: Manera, C., Navinés, F. y Franconetti J. (2015). “Distribution des revenus, profits et inégalités: leur rôle dans l'histoire économique des États Unis, 1910-2010”. *Économies et Sociétés*, n°6/2015 (p.877-904) i Manera, C., Navinés, F. y Franconetti, J. (2016). “Distribución de la renta, beneficio y desigualdad: una aplicación a la historia económica de Estados Unidos, 1910-2010”. *Revista Económica Mundial*, n°42/2016 (p.89-108). Per a les principals economies europees veure: Manera, C., Navinés, F. i Franconetti J. (2017) “United States of America, European Economy and Inequality: A Perspective from the Economic History, 1910-2010” *The European Journal of Comparative Economics*, Vol. 14, n.1, juny 2017 (forthcoming); i per Espanya i les seves CA veure: Franconetti, J., J.A. Vicente Vírveda., C. Manera., F. Navinés (2016). “Un modelo de Crecimiento Regional basado en el comportamiento de la Tasa de Beneficio”, *International Conference on Regional Science, XLII Reunión de Estudios Regionales-AEER*, 16-18 novembre de 2016, Santiago de Compostela.

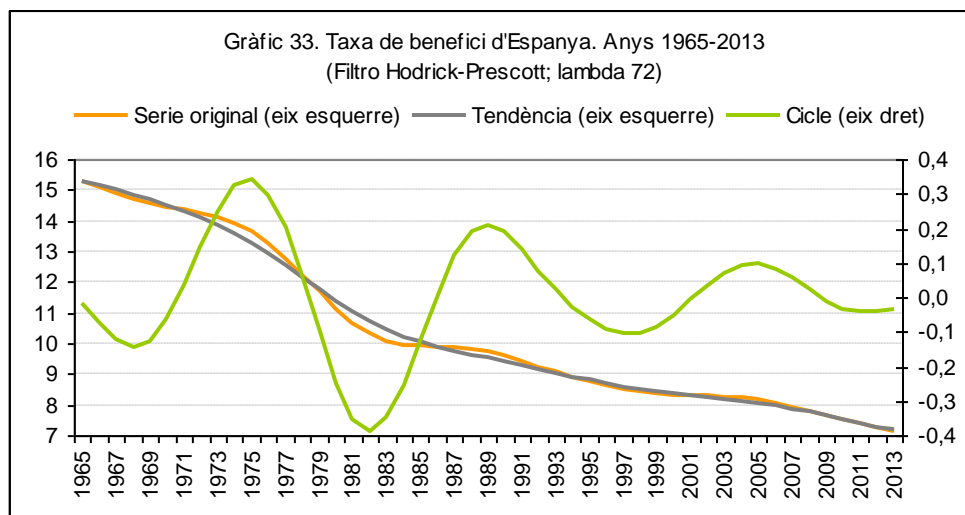

A partir d'aquest patró de comportament de la tendència decreixent de les taxes de benefici d'Espanya i de les seves CA, el qual és el mateix que hem detectat pels Estats Units i per a les grans economies europees, passem a continuació a realitzar un anàlisi ciclo-tendència per a poder definir la periodificació de l'economia espanyola pel període 1964-2011.

3. Periodificació del cicle de l'economia espanyola (1964-2013)

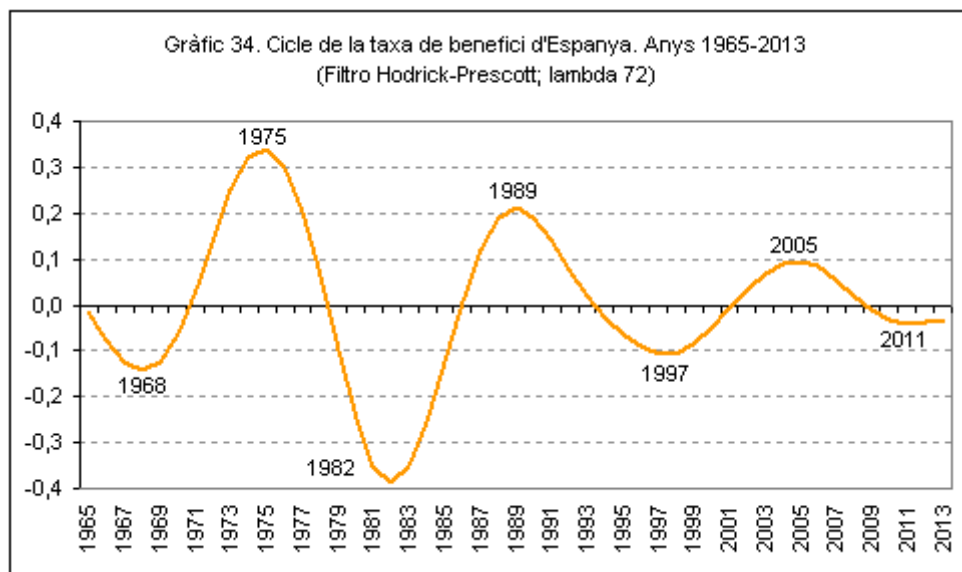
Per fer aquests anàlisi ciclo-tendència aplicat a la sèrie original de la taxa de benefici de l'economia espanyola s'ha utilitzat el filtre Hodrick-Prescott amb una lambda igual a 72 ($\lambda=72$)³⁰, i s'han obtingut les senyals de Tendència i Cicle que es representen al gràfic 33.

³⁰ Es pot consultar aquest ver mètode de selecció del valor de lambda (λ) a la tesi doctoral "Ensayo comparativo sobre el ciclo económico a partir de un enfoque clásico basado en la evolución de la tasa de beneficio, la distribución de la renta y la desigualdad social", de Javier Franconetti i dirigida pel doctor Juan Antonio Vicente. Febrer 2016, UNED, Madrid.

Fuente: BdMores y elaboración propia

Al gràfic 34 podem ara analitzar amb més atenció la gràfica que representa el cicle de l'economia espanyola al llarg del període 1965-2013 i podem identificar sis períodes; tres de recuperació econòmica (1968-1975; 1982-1989 i 1997-2005) i tres de recessió i crisi (1975-1982; 1989-1997 i 2005-2011).

Fuente: BdMores y elaboración propia

A partir d'aquesta periodificació, s'aconsegueix definir cicles complets d'una duració mitjana a l'entorn de 14 anys, amb períodes de recuperació d'entre 7 i 8 anys i de 8 a 7 de anys de recessió i crisi. Un cop identificats els períodes de crisi passem a continuació a definir el model regional de resiliència per a les 17 CA.

4. Un model per analitzar les tipologies regionals de resiliència³¹ a partir de les variables explicatives de la taxa de benefici

4.1. El concepte de resiliència

El concepte de *resiliència* se origina en el camp de la Psicologia³² i de les ciències ambientals³³ i es repren de forma recent, a partir de la *Gran Recessió*, per part de l'anàlisi econòmic a partir dels treballs de (Fingleton *et al.* 2012; Cellini y Torrsisi 2014; Di Caro 2014; Martin y Sunley 2014; Sánchez Hernández 2014; Eraydin 2015; Cuadrado Roura y Maroto 2016).

En termes econòmics les “situacions límits” o les “condicions ambientals adverses” són les provocades per les crisi econòmiques, que són situacions en las què es generen *shocks* amb efectes econòmics negatius. Els treballs anteriorment citats intenten establir sistemes d'avaluació per a mesurar la capacitat que tenen les regions per a **resistir/preservar llur estructura productiva o recuperar-se/adaptar-se al canvi** davant de *shocks* econòmics adversos, com es dóna quan es produeix una crisi econòmica. El primer enfocament basat en la **preservació** respon a una concepció estàtica de la crisi i la competència de capitals que no trenca l'equilibri estacionari d'una economia i que és més propi de l'aproximació feta des del *mainstream*, mentre el segon enfocament basat en el criteri **adaptació** respon a un enfocament més dinàmic de la crisi, en un sentit *schumpeterià* o de *lead time*³⁴, més propi de l'enfocament evolucionista que ha resultat ser el més fructífer per a poder desenvolupar la teoria de la innovació de forma més heterodoxa dins l'anàlisi econòmica.

L'enfocament evolucionista és el que reprenem en aquest treball. Llavors la *resiliència* d'una economia regional es pot definir como la seva capacitat per adaptar-se millor que d'altres regions a les adversitats i dificultats econòmiques que provoquen els períodes de crisis, i mesurem aquesta millor capacitat d'adaptació a través del millor comportament diferencial de la rendibilitat de les inversions productives en aquestes

---

³¹ Per l'anàlisi de la *resiliència* regional aplicat a l'economia veure Reig, 2016.

³² Des de l'àmbit de la Psicologia se entén per *resiliència* “la capacitat humana d' assumir amb flexibilitat situacions límit i sobreposar-se a elles”, tal com ho defineix la Real Academia Española de la Lengua.

³³ Des de l'àmbit de les ciències ambientals se entén per *resiliència* “la capacitat biològica per adaptar-se i prosperar sota condicions adverses”.

³⁴ *Lead time* és un concepte definit des de l'economia evolucionista i és la capacitat que tenen els sistemes productius locals d'adaptar-se als canvis de la demanda i a les adversitats econòmiques en el menor temps possible (Navinés, 1993a i 1993b).

fases de crisi. L'indicador per fer això és el creixement diferencial positiu de la taxa de benefici regional, el qual caldrà explicar pel millor comportament diferencial regional de les variables explicatives de la taxa de benefici, que són la productivitat del capital (π_K) i la quota d'excedent brut d'explotació (q).

En aquest anàlisi de la *resiliència* regional per CA no tenim en compte els períodes de recuperació, ja que donada la disparitat d'especialitzacions productives regionals, els períodes de recuperació solen esbiaixar a l'alça a les CA que més s'han beneficiat de l'increment de la despesa pública regional (inclosos els programes operatius europeus) i del creixement de l'ocupació pública, del creixement del crèdit pel sector de la construcció, o d'una millora de la demanda turística nacional (cas de Canàries), com s'ha produït en el darrer període de creixement (2000-2008) abans de la *Gran Recessió*, millores que no es corresponen amb una millora productiva reflectida per un millor comportament de la seva productivitat del capital (π_K).

Per altra banda, l'anàlisi que ací presentem, al basar-se en el comportament diferencial regional dels excedents bruts d'explotació (EBE), evita qualsevol tipus de biaix provocat pel comportament del sector públic, cas dels biaixos que puguin arrastrar els estudis que basen la *resiliència* en creixements diferencials de l'ocupació, sense discriminar quina part d'aquesta es deu a l'activitat privada i quina part de l'ocupació regional ha esta provocada per un increment de la despesa pública. En el nostre cas, al definir-se pels Sistemes de Comptabilitat Regional o Nacional les Administracions Públiques com activitats sense finalitat de lucre, aquestes no comptabilitzen beneficis. Per tant, des d'aquest punt de vista, l'anàlisi ací presentat en termes de mesurar la *resiliència* via el comportament diferencial de les taxes de benefici és neutre des del punt de vista de l'activitat de les AAPP, i també ho és en allò que pertoca a les variacions de l'ocupació pública, però no ho és en allò que pertoca a l'activitat de les empreses públiques, o de les privades que hagin rebut subvencions.

4.2. Un model de resiliència regional a partir de las variables explicatives de la taxa de benefici³⁵

El model utilitzat per analitzar les diferents tipologies regionals de resiliència, a partir de les variables explicatives de la taxa de benefici, parteix de la classificació de les modalitats de resiliència, tal com mostra la taula 12:

Taula 12. Classificació de les modalitats tipològiques de la resiliència		
Modalitats	Expressió	Creixement r
Modalitat 8	$g(\Pi_k) > -g(q) $	> 0
Modalitat 7	$g(\Pi_k) > g(q)$	> 0
Modalitat 6	$g(\Pi_k) < g(q)$	> 0
Modalitat 5	$ -g(\Pi_k) < g(q)$	> 0
Modalitat 4	$g(\Pi_k) < -g(q) $	< 0
Modalitat 3	$ -g(\Pi_k) < -g(q) $	< 0
Modalitat 2	$ -g(\Pi_k) > -g(q) $	< 0
Modalitat 1	$ -g(\Pi_k) > g(q)$	< 0

Font: elaboració pròpia

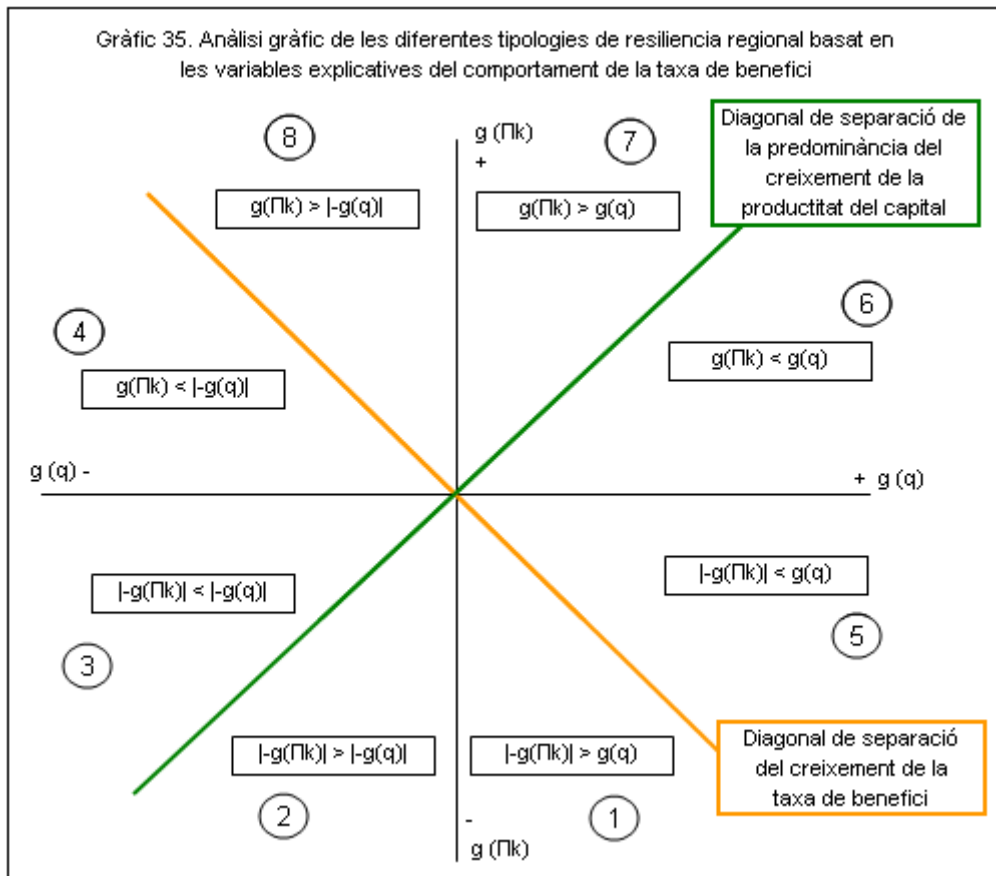
$g(\Pi_k)$: Factor de creixement diferencial respecte a Espanya de la productivitat del capital regional

$g(q)$: Factor de creixement diferencial respecte a Espanya de la quota d'excedent brut d'explotació regional

Creixement r: Factor de creixement diferencial respecte a Espanya de la taxa de benefici regional

Aquest model de resiliència regional té la següent representació gràfica:

³⁵ La formulació d'aquest model de resiliència pren com antecedent els treballs de Balagué i Navinés (2005 i 2006) i Navinés i Balagué (2010) sobre la definició d'un model de competitivitat per a l'economia balear.

Segons la definició que hem fet de resiliència regional en el sentí de discriminar positivament aquelles regions que en períodes de crisis han mantingut un creixement diferencial positiu de llur taxa de benefici, podem classificar en aquesta categoria de resiliència positiva les modalitats 8 a 5, que són les que es troben per sobre de la diagonal de separació del creixement de la taxa diferencial de beneficis, mentre en el cas contrari de resiliència negativa hi trobem les modalitats 4 a 1 que es situen per sota d'aquesta diagonal de separació.

Passem a continuació a comentar breument les característiques d'aquestes vuit modalitats de resiliència regional i a puntuar-les d'acord amb el seu major o menor grau de resiliència regional.

Modalitats de resiliència regional positiva ordenades pel seu grau de puntuació:

Modalitat 8 (o inversa de la modalitat 1): atorguem a aquesta modalitat la màxima puntuació de **8 punts** perquè és la única modalitat en la que en una fase de crisi econòmica el creixement diferencial positiu de la taxa de benefici regional s'explica exclusivament pel creixement diferencial positiu de la productivitat del capital, a la vegada que es dona conjuntament una millora diferencial de la participació dels salaris en la renda regional.

Modalitat 7 (o inversa de la modalitat 2): atorguem a aquesta modalitat la segona millor puntuació de **7 punts** perquè és la única modalitat en la que en una fase de crisi econòmica el creixement diferencial positiu de la taxa de benefici regional s'explica pel creixement diferencial positiu de la productivitat del capital, a la vegada que es dona conjuntament amb una pèrdua diferencial de la participació dels salaris en la renda regional, però a un ritme inferior en el que ho està fent el creixement de la productivitat del capital.

Per tant les modalitats 8 i 7 són les úniques modalitats regionals amb creixement de la taxa diferencial de beneficis que pertanyen a les zones positives de la diagonal de separació de la predominança del creixement diferencial de la productivitat del capital.

Modalitat 6 (o inversa de la modalitat 3): atorguem a aquesta modalitat la tercera millor puntuació amb **6 punts** perquè és la única modalitat en la que en una fase de crisi econòmica el creixement diferencial positiu de la taxa de benefici regional s'explica pel creixement diferencial regional de la productivitat del capital, i a la vegada això es dona conjuntament amb una pèrdua diferencial de la participació dels salaris en la renda regional, però a un ritme superior en el que ho està fent el creixement de la productivitat del capital.

Modalitat 5 (o inversa de la modalitat 4): atorguem a aquesta modalitat la quarta millor puntuació amb **5 punts** perquè és la única modalitat en la que en una fase de crisi econòmica el creixement diferencial positiu de la taxa de benefici regional s'explica exclusivament pel creixement diferencial regional de la quota d'excedent brut, ja que en aquesta modalitat la productivitat del capital presenta un creixement diferencial negatiu.

Per tant les modalitats 6 i 5 són las dos modalitats regionals amb creixement de la taxa diferencial de beneficis que ja no pertanyen a les zones positives de la diagonal de separació de la predominança del creixement diferencial de la productivitat del capital.

Modalitats de resiliència regional negatives ordenades pel seu grau de puntuació:

Modalitat 4 (o inversa de la modalitat 5): atorguem a aquesta modalitat una puntuació de **4 punts** perquè és la única modalitat en la què en una fase de crisi econòmica el creixement diferencial de la taxa de benefici regional és negativa, i això s' explica perquè malgrat presentar creixements diferencials positius de la productivitat del capital, aquest creixement encara no compensa la caiguda diferencial de la quota d'excedent brut d'explotació.

Modalitat 3 (o inversa de la modalitat 6): atorguem a aquesta modalitat una puntuació de **3 punts** perquè és la única modalitat en la què en una fase de crisi econòmica el creixement diferencial de la taxa de benefici regional és negativa, i això s' explica perquè es dóna conjuntament un creixement diferencial negatiu de la productivitat del capital i de la quota d'excedent brut d'explotació, si bé en aquest cas amb una caiguda superior de la quota d'excedent brut d'explotació respecte a la de la productivitat del capital.

Per tant les modalitats 4 i 3 són les úniques modalitats regionals amb caiguda de la taxa diferencial de beneficis que pertanyen encara a les zones positives de la diagonal de separació de la predominança del creixement diferencial de la productivitat del capital.

Modalitat 2 (o inversa de la modalitat 7): atorguem a aquesta modalitat una puntuació de **2 punts** perquè és la única modalitat en la què en una fase de crisi econòmica el creixement diferencial de la taxa de benefici regional és negativa, i això s' explica perquè es dóna conjuntament un creixement diferencial negatiu de la productivitat del capital i de la quota d'excedent brut d'explotació, si bé en aquest cas amb una caiguda inferior de la quota d'excedent brut d'explotació respecte a la de la productivitat del capital.

Modalitat 1 (o inversa de la modalitat 8): atorguem a aquesta modalitat una puntuació de **1 punt** perquè és la única modalitat en la què en una fase de crisi econòmica el creixement diferencial de la taxa de benefici regional és negativa, i això s' explica

exclusivament per la caiguda de la productivitat diferencial del capital, ja que la quota d'excés brut regional presenta un creixement diferencial positiu.

Per tant les modalitats 2 i 1 són les úniques modalitats regionals amb caiguda de la taxa diferencial de beneficis que pertanyen també a les zones negatives de la diagonal de separació de la predominança del creixement diferencial de la productivitat del capital.

4.3. Anàlisi aplicat del model de resiliència regional basat en les variables explicatives del comportament de la taxa de benefici

L'anàlisi de la periodificació del període 1964-2011 basat en el comportament de la taxa de benefici fet a l'apartat 3 d'aquest capítol ha especificat com a períodes de crisis de l'economia espanyola els següents: 1975-1982; 1989-1997 i 2005-2011.

4.3.1. Període de crisis 1975-1982

Taula 13. Anàlisi tipològic de resiliència per CA. Anys 1975-1982				
	g(q)	g(Πk)	g (r)	Tipologia
Andalusia	3,909	5,395	+ 8,574	7
Aragó	-3,313	-4,183	- 6,590	2
Astúries	-0,554	-0,496	- 0,934	3
Illes Balears	-1,285	9,531	+ 7,562	8
Canàries	0,806	12,199	+ 12,200	7
Cantàbria	0,476	1,916	+ 1,920	7
Castella i Lleó	-1,667	-5,139	- 6,100	2
Castella - La Manxa	-2,163	-5,996	- 7,277	2
Catalunya	-0,090	-6,141	- 5,741	2
Com. Valenciana	0,592	-0,929	- 0,350	1
Extremadura	2,871	-5,107	- 2,375	1
Galícia	-1,913	10,207	+ 7,570	8
Madrid	0,107	7,772	+ 7,274	7
Múrcia	3,084	4,871	+ 7,316	7
Navarra	-1,292	0,418	- 0,738	4
País Basc	-0,449	-7,081	- 6,893	2
La Rioja	-1,315	-2,404	- 3,326	2

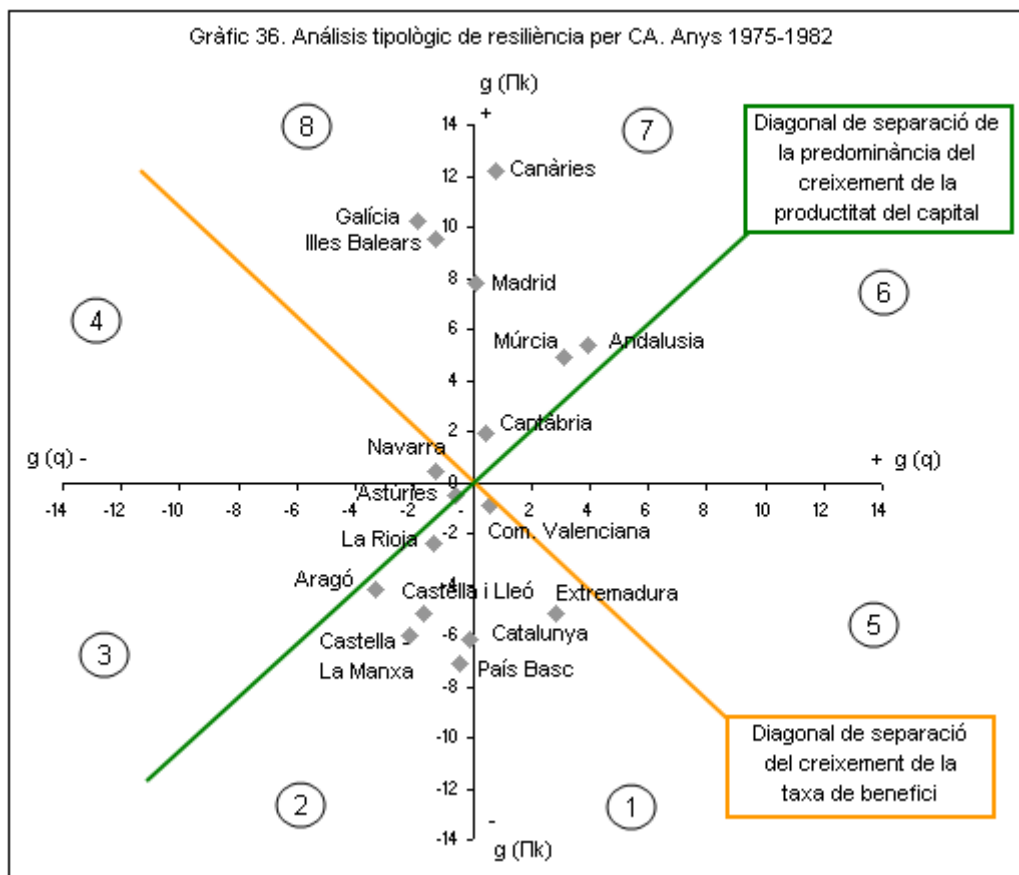
Font: elaboració pròpia

La taula (13) ens mostra pel període de crisi 1975-1982 i per a les 17 CA el valor del seu factor de creixement diferencial de la taxa de benefici respecte a Espanya i de les seves variables explicatives, que són els diferencials de creixement regional respecte a Espanya dels valors de la quota d'excés brut d'explotació i la productivitat del capital. Com es pot observar apareixen en aquest període de crisis 7 CA amb diferencials positius de la seva de benefici que de major a menor són: Canàries, Andalusia, Galícia, Illes Balears, Murcia, Madrid i Cantàbria; i 10 CA amb diferencials

negatius que ordenats de menors a majors són: Castella-La Manxa, País Basc, Aragó, Castella i Lleó, Catalunya, La Rioja, Extremadura, Astúries, Navarra i València.

En el gràfic (36) es pot observar que pel període 1975-1982 totes les CA amb factor de creixement diferencial positiu de la taxa de benefici respecte a Espanya pertanyen a les tipologies més resilientes (tipologies 8 i 7), ja que totes elles cauen dins la zona positiva de la diagonal de predominança del creixement de la productivitat del capital.

- Quatre d'elles amb un important pes de l'activitat turística: Illes Balears, Canàries, Andalusia i Múrcia.
- Madrid por l' *efecte capitalitat*
- Dues lligades als ajuts públics, la primera pel pes de la indústria pesquera i drassanes (Galícia) i la segona lligada a la ramaderia i al sector industrial públic no manufacturer (Cantàbria).

També es pot observar que en aquest període no es dona cap tipologia 6 i 5, que tot i ser resilients ja es troben dins de la zona negativa de la diagonal de predominança del creixement de la productivitat del capital.

Dins de les CA menys resilients (tipologies 1 i 2 que es troben en la zona negativa de les dues diagonals de separació de la taxa de benefici i de la productivitat del capital) destaca el mal comportament de las dues més industrialitzades: País Basc i Catalunya amb tipologia 2; i València amb tipologia 1; la qual cosa demostra el caràcter netament industrial que va tenir la crisi internacional dels anys setanta més coneguda com la crisi del petroli de 1973 i 1979-1980³⁶.

Les CA més agràries també varen patir els estralls d'aquests anys de crisis, cas de: les dues Castelles, la Rioja i Aragó (amb un incipient pol industrial i logístic) amb tipologia 2 i Extremadura amb tipologia 1.

Amb tipologies 4 i 3 (ja dins de la zona positiva de la diagonal de separació de la predominança del creixement de la productivitat del capital) s'hi troben Navarra amb tipologia 4 (en fase de consolidació difícil en aquests anys de crisi industrial del seu procés d'industrialització) i Astúries amb tipologia 3 (amb ajuts públics per a apuntalar la seva ramaderia i indústria minera).

4.3.2. Període de crisis 1989-1997

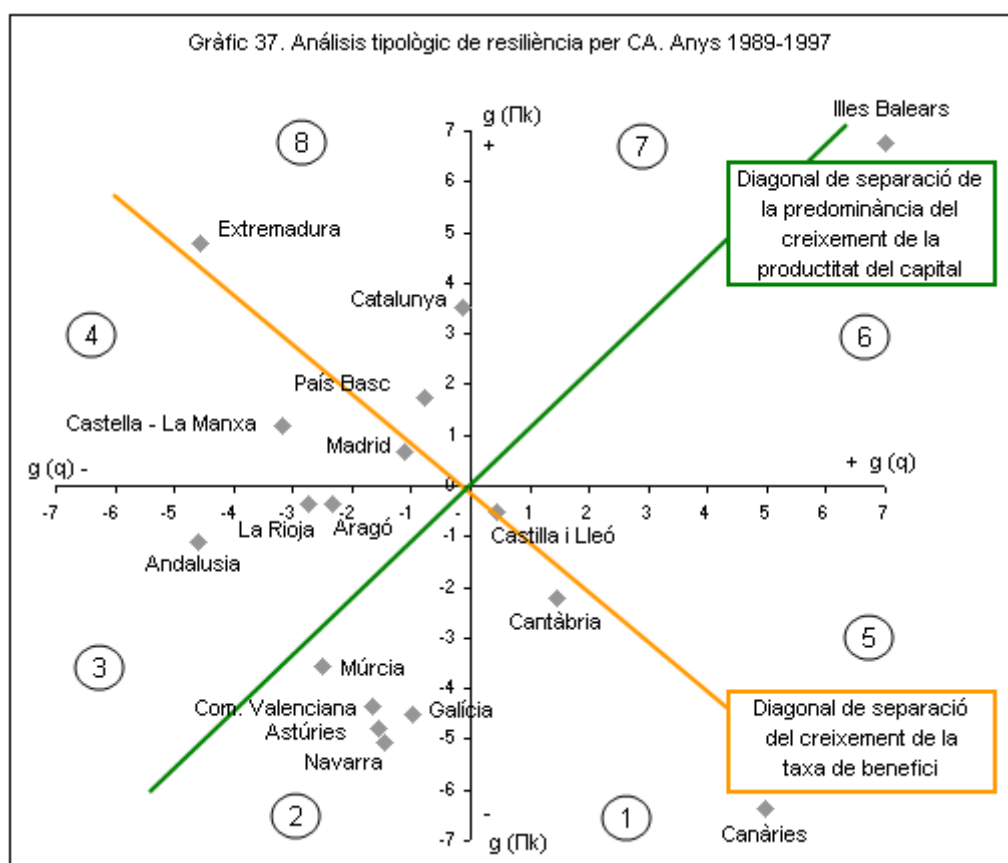
Taula 14. Anàlisi tipològic de resiliència per CA. Anys 1989-1997				
	g(q)	g(Πk)	g (r)	Tipologia
Andalusia	-4,590	-1,126	- 5,302	3
Aragó	-2,324	-0,340	- 2,477	3
Astúries	-1,558	-4,766	- 6,057	2
Illes Balears	6,986	6,764	+ 13,589	6
Canàries	4,956	-6,358	- 1,987	1
Cantàbria	1,462	-2,222	- 0,866	1
Castella i Lleó	0,437	-0,499	- 0,089	1
Castella - La Manxa	-3,171	1,191	- 1,8	4
Catalunya	-0,143	3,504	+ 3,31	8
Com. Valenciana	-1,662	-4,365	- 5,76	2
Extremadura	-4,561	4,798	+ 0,282	8
Galícia	-0,983	-4,519	- 5,311	2
Madrid	-1,123	0,685	- 0,373	4
Múrcia	-2,503	-3,554	- 5,724	2
Navarra	-1,462	-5,049	- 6,246	2
País Basc	-0,786	1,753	+ 0,984	8
La Rioja	-2,753	-0,373	- 2,904	3

Font: elaboració pròpia

³⁶ Veure Reig (2016, p 30).

La taula (14) ens mostra pel període de crisi 1989-1997 (que recull la crisi del Sistema Monetari Europeu (SME) de principis dels anys noranta després de la unificació alemanya, la qual va afectar de ple a les principals economies europees inclosa Espanya) i per a les 17 CA el valor del factor de creixement diferencial de la taxa de benefici. Com es pot observar apareixen en aquest període de crisi només 4 CA amb diferencials positius de la seva taxa de benefici, que de més a menys són: Illes Balears, Catalunya, País Basc i Extremadura; i 13 CA amb diferencials negatius que ordenats de menys a més són: Castella i Lleó, Madrid, Cantàbria, Castella-La Manxa, Canàries, Aragó, La Rioja, Andalusia, Galícia, Múrcia, València, Astúries i Navarra.

El gràfic (37) mostra que pel període 1989-1997 las CA més resilientes (tipologies 8 i 7 i que cauen dins la zona positiva de la diagonal de predominança del creixement de la productivitat del capital) només varen ser 3 i totes elles cauen en la tipologia 8.

Aquestes són les dues CA més industrialitzades i amb major cultura industrial País Basc i Catalunya (que també es veu afavorida per una recuperació important de l'exportació de serveis turístics, després de l'èxit dels JJOO de 1992), i d'Extremadura

(pel seu potencial exportador agroindustrial que es va veure beneficiat pels ajustos comunitaris). També es manté, gràcies al turisme, amb una taxa diferencial positiva de beneficis les Illes Balears, però ara amb una tipologia 6. Cal recordar que la tipologia 6 tot i ser resiliènt, ja es troba dins de la zona negativa de la diagonal de predominança del creixement de la productivitat del capital, essent les Illes Balears la única CA amb especialització turística que en aquest període encara manté un diferencial positiu de beneficis, però es nota com de manera progressiva la massificació i banalització del seu producte turístic va perdent valor per unitat invertida, tal com reflecteix l'evolució negativa de la seva productivitat del capital en relació a Espanya.

Dins de les CA menys resilièntes (tipologies 1 i 2 que es troben en la zona negativa de les dues diagonals de separació de la taxa de benefici i de la productivitat del capital) destaca, en primer lloc, el mal comportament de les més turístiques, cas de Canàries que passa de tipologia 8 a 1 i Múrcia que passa de 8 a 2, i dins de les més agràries destaca el mal comportament de Castella i Lleó que passa de 2 a 1. Pel procés de liberalització i disminució dels ajuts públics a empreses públiques aquests anys de crisi també varen afectar a Galícia (de 8 a 2 per la crisi de la indústria pesquera i drassanes), Cantàbria (de 7 a 1) i Astúries de (3 a 2); i per les més especialitzades en manufactures, València millora de 1 a 2, però no així Navarra que passa de 4 a 2.

Amb tipologies 4 i 3 (ja dins de la zona positiva de la diagonal de separació de la predominança del creixement de la productivitat del capital) s'hi troba amb especialització turística Andalusia que passa de 8 a 3; de les que presentaven un cert pes manufacturer només Aragó millora el seu comportament passant de 2 a 3. Dins de les CA més agràries milloren Castella la-Manxa i La Rioja que passen de 2 a 4 i de 2 a 3 respectivament. Madrid deixa de mantenir el seu caràcter resiliènt i cau de la tipologia 7 a la 4.

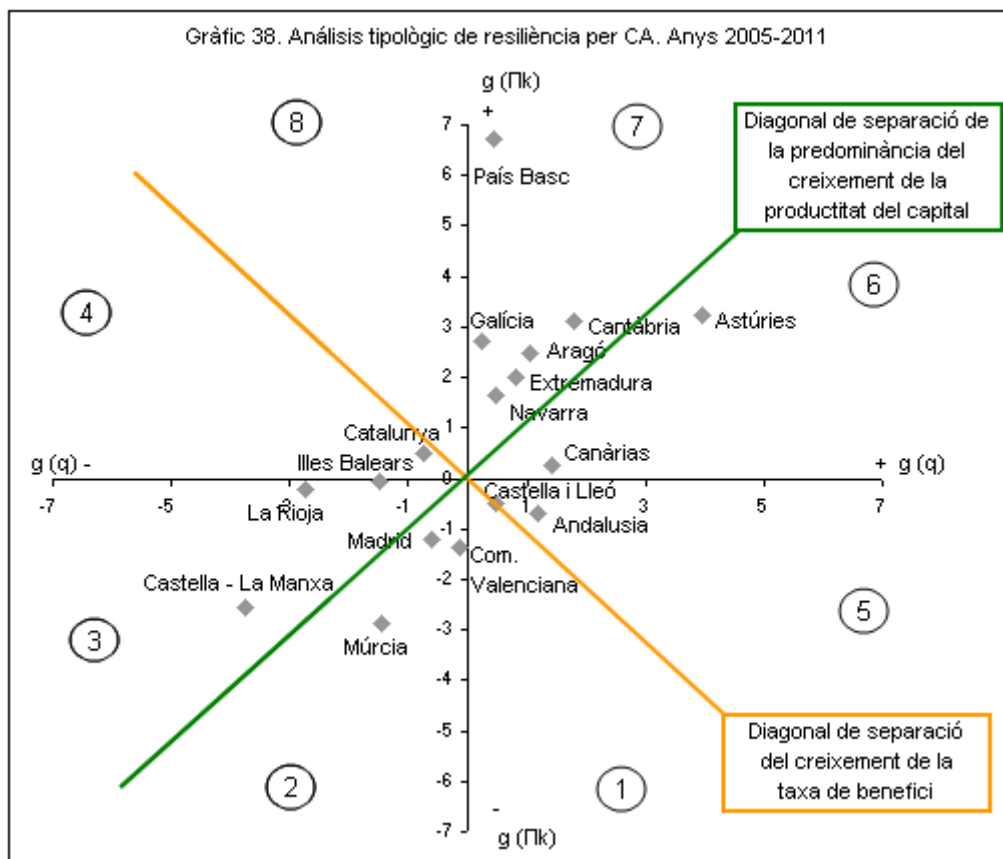
4.3.3. Període de crisi 2005-2011

Taula 15. Anàlisi tipològic de resiliència per CA. Anys 2005-2011				
	g(q)	g(Πk)	g(r)	Tipologia
Andalusia	1,200	-0,690	- 0,299	5
Aragó	1,046	2,475	+ 3,472	7
Astúries	3,963	3,229	+ 6,832	6
Illes Balears	-1,476	-0,079	- 1,335	3
Canàries	1,437	0,252	+ 1,485	6
Cantàbria	1,795	3,095	+ 4,780	7
Castella i Lleó	0,471	-0,510	- 0,129	1
Castella - La Manxa	-3,750	-2,552	- 5,728	3
Catalunya	-0,746	0,506	- 0,114	4
Com. Valenciana	-0,147	-1,380	- 1,549	2
Extremadura	0,809	1,995	+ 2,765	7
Galícia	0,232	2,719	+ 3,014	7
Madrid	-0,612	-1,210	- 1,763	2
Múrcia	-1,464	-2,856	- 4,153	2
Navarra	0,475	1,632	+ 2,098	7
País Basc	0,429	6,703	+ 7,319	7
La Rioja	-2,726	-0,205	- 2,524	3

Font: elaboració pròpia

La taula (15) ens mostra pel període de crisi 2005-20 (que ja es correspon en bona part amb els anys de la *Gran Recessió*), i per a les 17 CA el valor del factor de creixement diferencial de la taxa de benefici. Com es pot observar apareixen en aquest període de crisi casi la mateixa quantitat de CA amb comportaments diferencials de beneficis positius respecte als que presenten comportaments negatius. Així 8 CA tenen comportaments diferencials positius de la seva taxa de benefici, que de major a menor són: País Basc, Astúries, Cantàbria, Aragó, Galícia, Extremadura, Navarra i Canàries (que representa en aquest període una excepció per la seva especialització turística), la major part d'elles amb processos d'una certa consolidació de les seves empreses manufactureres amb potencial exportador, cas d'Aragó, Extremadura, Galícia, Navarra, i, en el cas del País Basc, a més a més, amb una llarga tradició industrial; i 9 CA presenten comportaments negatius, entre elles totes les del Arc Mediterrani amb forta presència del turisme i la construcció: Andalusia, Illes Balears, Catalunya, València i Múrcia; que es veuen acompanyades per les CA de base agrària i amb processos menys consolidats d'industrialització, cas de Castella i Lleó, Castella-La Manxa i La Rioja, i malgrat la consolidació del seu pol industrial, Madrid també presenta un comportament negatiu al no superar els costos de congestió de la seva *capitalitat* i els costos d'oportunitat que ha representat fondre una part important de la inversió pública i privada en operacions especulatives lligades al sector de la construcció.

El gràfic (38) mostra que pel període 2005-2011 les CA més resilientes (tipologies 8 i 7 que cauen a la zona positiva de la diagonal de predominança del creixement de la productivitat del capital) varen ser 6, totes elles dins la tipologia 7.

Font: elaboració pròpia

Com ja s'ha dit, d'aquestes 6 CA destaquen per haver consolidat un sector industrial competitiu a nivell internacional: País Basc i Navarra, seguides per la consolidació d'una certa base industrial Extremadura (agroindústria), Galícia (Tèxtil i automòbil) i Aragó (automòbil i bona localització logística). Només Cantàbria representa una excepció, ja que el seu creixement industrial ha sigut menor.

També es pot observar que en aquest període es donen 2 CA amb tipologia 6 i una amb tipologia 5, que tot i ser resilientes es troben dins de la zona negativa de la diagonal de predominança del creixement de la productivitat del capital. Es tracta de Astúries (tipologia 6) que encara manté un important volum d'ajuts comunitaris i estatals per la seva especialització minera i ramadera, i sobretot, Canàries (tipologia 6) i

Andalusia (tipologia 5), que són les úniques CA amb especialització turística que milloren el seu comportament al llarg d'aquests anys de crisi.

Dins de les CA menys resilientes (tipologies 1 i 2 que es troben en la zona negativa de les dues diagonals de separació de la taxa de benefici i de la productivitat del capital) destaca, en primer lloc, i dins de les més agràries, la continuació del mal comportament de Castella i Lleó que segueix amb la tipologia 1, i dins de la tipologia 2 es manté València i Múrcia, a les que s'hi afegeix Madrid que passa de la tipologia 4 a la 2.

Amb tipologies 4 i 3 (ja dins de la zona positiva de la diagonal de separació de la predominança del creixement de la productivitat del capital) s'hi troben les més turístiques com les Illes Balears que passa de 6 a 3; les que han augmentat la seva especialització turística, cas de Catalunya que passa de la tipologia 8 a la 4, i les CA de base més agrària cas de Castella-La Manxa que passa de 4 a 3 i La Rioja que es manté en la tipologia 3.

4.4. Índex de resiliència o síntesi dels tres períodes de crisi

4.4.1. Metodologia

La ponderació final de l'índex de resiliència s'ha pres a partir del seu comportament al llarg dels tres períodes de recessió i crisi (1975-1982; 1989-1997 i 2005-2011).

Amb l'objectiu de prioritzar la proximitat temporal dels índexs individuals, tant la ponderació final com l'obtenció d'un índex sintètic, s'ha obtingut utilitzant com a factor de pes la suma de l'ordre dels anys que cada període presenta, prenen l'ordre 1 per l'any 1975 i seguint la cadena fins a l'ordre 37 per l'any 2011. Els respectius pesos, per a cada un dels períodes, defineix la ponderació de cada índex individual sobre el sintètic.

Així, la expressió en termes matemàtics és:

$$I_s = \beta_1 I_1 + \beta_2 I_2 + \beta_3 I_3$$

Essent:

I_s = Índex sintètic

I_i = Índex període de recessió i crisis “i”

B_i = Pes de la ponderació de l'índex període de recessió i crisis “i”;

$$\text{On: } \beta_i = \frac{\sum_{i=n^{\circ} \text{ ordre any inici periode}}^{T=n^{\circ} \text{ ordre any final periode}} x_i}{X};$$

i on X és la suma total dels números d'ordre de tots els períodes de recessió i crisis.

4.4.2. Anàlisi de les dades

La taula 16 recull ordenats de major a menor l'índex sintètic regional per a les 17 CA al llarg dels tres períodes de crisis: (1975-1982; 1989-1997 i 2005-2011).

Taula 16. Índex de resiliència de les CA per als tres períodes de crisi. Anys 1975-1982; 1989-1997; 2005-2011			
	Índex de resiliència	Factors de creixement de la indústria * regional respecte a Espanya	Factors de creixement de la indústria manufacturera regional respecte a Espanya
1. País Basc	7 (6,98)	1,393	1,279
2. Extremadura	7 (6,90)	28,510	3,035
3. Catalunya	5 (5,38)	0,319	0,936
4. Galícia	5 (5,16)	16,445	26,683
5. Aragó	5 (5,06)	23,828	26,693
6. Navarra	5 (4,84)	28,382	31,082
7. Cantàbria	5 (4,69)	-1,959	-2,654
8. Illes Balears	5 (4,56)	1,059	-21,461
9. Andalusia	4 (4,39)	-13,751	-20,555
10. Astúries	4 (4,22)	-23,748	-15,783
11. Canàries	4 (4,16)	-19,517	-17,587
12. Castella - La Manxa	3 (3,30)	19,976	17,567
13. Madrid	3 (3,17)	7,790	1,058
14. La Rioja	3 (2,92)	41,527	49,520
15. Múrcia	2 (2,40)	-12,246	-3,231
16. Valencia	2 (1,92)	7,239	5,732
17. Castella i Lleó	1 (1,08)	16,069	17,567

Font: elaboració pròpia

(*) Inclòs la indústria manufacturera i la no manufacturera

També es pot observar que aquesta informació es complementa amb els ratis diferencials per CA en quant als seus processos de major o menor dinamisme industrial, per quant entenem que aquest és un condicionant important de l'evolució de la productivitat del capital de les economies regionals, tot diferenciant el comportament de les empreses manufactureres més lligades a la iniciativa privada i als mercats exportadors, de les grans empreses no manufactureres més lligades als serveis públics

(cas de l'energia) i/o al corporativisme del sector públic (mineria, petroquímica, drassanes, etc...) i que són les expliquen el comportament diferencial entre la sèrie estadística del sector industrial total i el sector manufacturer. Aquestes dades s'han obtingut de la base de dades BdMores i pel període 1975-2011.

Com es pot veure per l'anàlisi de les dades exposades les CA que presenten uns índexs negatius de la indústria són la majoria de CA amb una forta especialització turística: Illes Balears, Andalusia, Canàries, i en menor mesura Múrcia. Només Astúries (per la crisi de la seva indústria no manufacturera) i Cantàbria hi representen una excepció. De totes aquestes CA només Cantàbria i Illes Balears presenten un índex de resiliència superior a 4.

Catalunya i País Basc formen el nucli dur de la primera revolució industrial a Espanya i presenten uns lleugers creixements diferencials addicionals d'industrialització, menors en el cas de Catalunya. Totes dues CA presenten un índex de resiliència de 5 (cas de Catalunya) o de 7 (valor màxim pel País Basc).

Madrid, gràcies a l'INI, es va beneficiar també d'un procés de segona industrialització a partir del sector públic, d'ací que presenti major creixement industrial impulsat pel sector no manufacturer respecte a Catalunya i País Basc. Amb tot no supera un índex de resiliència de 3.

De la resta de CA que presenten índexs positius d'industrialització, un grup presenten índexs de resiliència de 5 o superiors: Extremadura (sobretot per la seva indústria no manufacturera (energia)), i en el cas de Galícia (tèxtil i automòbil), Aragó (automòbil i logística) i Navarra (automòbil i manufactura), les quals les podem considerar d'industrialització tardana "reixida". La resta, que presenten índexs d'industrialització positius, però índexs de resiliència inferiors a 5, les podem considerar d'industrialització tardana "fallida", cas de: Castella-La Manxa, La Rioja, València i Castella i Lleó.

CAPÍTOL 3. A tall de resum i conclusions

Primer els fets:

1. El principal tret diferenciador de l'economia de les Illes Balears és la seva forta terciarització gracies al turisme, una de les més altes de l'Estat juntament amb Canàries i Madrid. El què ja no és tan conegut és que el seu model d'especialització en el turisme de "sol i platja", presenta una fase de rendiments decreixents des del 1985. És a partir d'aquest any quan el creixement diferencial de la renda per càpita de les Illes Balears respecte a la de l'Estat presenta creixements inferiors. Per això hem passat de ser la primera comunitat en renda per càpita de l'Estat, amb una renda per càpita superior en un 60% a l'espanyola l'any 1985, a situar-nos sobre la mitjana, és a dir, una pèrdua d'uns 60 punts en aquests darrers trenta anys. Per tant, des de fa dècades, el nostre model de creixement presenta rendiments decreixents, i bona prova d'això és que la tendència de llarg termini d'una variable clau per mesurar els rendiments d'una economia, com ho és la productivitat del capital, presenta una tendència decreixent que no s'ha corregit. Això ens indica que no és suficient invertir en turisme i construcció tal com s'ha fet fins ara. Per resumir-ho en d'altres paraules, podem dir que una economia que entra en una fase de rendiments decreixents, progressivament va perdent els seus nivells de benestar social. Això és el que hem demostrat amb l'anàlisi de l'evolució del Índex de Qualitat del Treball (IQT) i de l'Índex de Benestar Social (IBS).
2. Així, la *Gran Recessió*, és a dir, la crisi econòmica internacional que s'inicià als EUA a partir de l'estiu de 2007 ens ha afectat doblement, per la feblesa del nostre propi model de creixement, i pels propis efectes de la crisi econòmica internacional que ens va afectar de ple l'any 2009, si bé és cert que en la fase de recuperació que s'inicià a nivell internacional a partir del segon semestre de 2012, el turisme a Espanya i especialment a les Illes Balears, per les raons prou conegudes de recomposició de fluxos turístics de la Mediterrània Oriental i de la ribera sud, cap a la Mediterrània Nord-Occidental, s'ha mostrat com un dels sectors més resilients i amb més potencial de creixement. De fet, l'anàlisi de resiliència que hem fet per les 17 CA, basat en les variables explicatives del

comportament de la taxa de beneficis, situen a les Illes Balears, dins el conjunt de CA que puntuen amb una resiliència superior a 4.

3. Cal tenir en compte que estem treballant sobre una economia en la què el sector primari no representa més d'un 1% del PIB, en què la indústria manufacturera no supera en aquest moments el 3% del PIB i el conjunt del sector industrial viable i amb possibilitats de mantenir un creixement sostenible no es probable que pugui superar en el futur el 5% del PIB, i on el sector de la construcció no hauria de tornar mai més a una dinàmica de creixement *embogida* com la que va experimentar abans de la crisi, i seria convenient que no tornes a superar el 10% del PIB, amb la qual cosa, ens anem a un terciari que fàcilment es pot establitzar, o fins i tot superar, el 90% del PIB. Això, ja ens indica dos coses. La primera és que a les Illes Balears recuperar un discurs de *nova industrialització*, tema de moda a la UE darrerament, no ens pot aportar en cap cas la solució de futur on cal recolzar el nostre creixement sostenible, donada l'escassa grandària sobretot del nostre sector industrial manufacturer. Com a molt ja serà un èxit consolidar una indústria competitiva a l'entorn del 5% del nostre PIB regional dins uns mercats cada vegada més globalitzats. La segona és que la viabilitat del nostre model de creixement dependrà de la recuperació de la rendibilitat i dels rendiments productius que es puguin generar en el nostre gran sector productiu que són els serveis, i molt especialment de les branques i activitats de serveis que formen el nucli dur de l'economia del coneixement, tema que passem a analitzar amb més deteniment a la II PART d'aquest informe, i que un cop es tenen en compte adequadament permeten modificar la posició relativa de les Illes Balears dins el ranking d'innovació per CA, ja que en lloc d'estar situades a la coa com ho fan les estimacions de l'INE, passa a la posició 9/17 tal com ho reflecteix el darrer *Regional Competitiveness Index-RCI 2016*: http://www.fbbva.es/wp-content/uploads/2017/06/FBBVA_Esenciales_17.pdf

Segon els poders fàctics: els principals sectors institucionals

Aquests fets comentats s'han produït dins un determinat marc institucional, que alguns anomenen *els poders fàctics*, i que són els veritables responsables que aquets fets s'hagin produït de la manera que s'han descrit i que no s'hagin pogut desenvolupar d'altres polítiques alternatives, que haguessin permès desenvolupar un conjunt de fets alternatius prou diferents als que s'han produït. Ens referim al paper que han jugat a la nostra CA les institucions financeres i el Govern.

Ho podem resumir així:

“Així, un dels elements claus que permeten visualitzar aquells aspectes institucionals retardataris del canvi tecnològic i del progrés tècnic en els països que pateixen processos de *gap tecnològic*, o fins i tot de *falling behind*, cas de les Illes Balears, radica en el paper determinant que hi juguen les institucions financeres, ja que normalment els protagonistes del canvi tècnic solen ser pioners que no formen part del nucli dur del *establishment* econòmic. Llavors si el capital financer no està entrenat a jugar en operacions de risc, i és rebec a finançar la demanda de crèdits procedents dels nous talents emprenedors que tendeixen a realitzar innovacions radicals, es convertirà en una poderosa força retardatària del progrés econòmic i social.

Aquests comportaments retardataris per part del capital financer seran tant o més probables a mesura que les indústries tradicionals siguin capaces de perllongar en el temps uns certs marges de rendibilitat que siguin considerat acceptables per l' *establishment*, cas del turisme i la construcció, i/o en els casos, en què els inversors particulars no disposin de mercats borsaris prou desenvolupats on poder realitzar inversions de risc.

En el cas d' Espanya, però especialment de les Balears, val a dir que el nombre d' oportunitats de trobar inversions tecnològicament radicals i atractives per part del capital financer és menor que en relació als països tecnològicament més desenvolupats. Pensem que en el cas de Balears el I Pla de R+D per part del Govern de les Illes Balears s' inicià el 2001.

D'altra part, i lligat amb aquestes reflexions no es pot menystenir que és justament a partir de la segona meitat dels anys noranta, quan s' introdueix amb força a les Balears els nous mecanismes financers que obren l' accés de la banca regional al finançament

directe en els mercats internacionals, trencant-se de fet, la relació tradicional entre dipòsits captats a escala local i creixement del crèdit. Els nous mecanismes introduïts a finals dels anys noranta multipliquen l'efecte palanquejament de la banca regional, i catapultada de forma impensable fins aleshores el mecanisme del crèdit esperonat, a més a més, per uns tipus d'interès baixos respecte de la seva tendència històrica. Simultàniament, el fort creixement demogràfic que s'inicia a Balears a partir de la segona meitat dels anys noranta, que s'alimenta de la forta recuperació econòmica internacional d'aquests anys, fruit de l'expansió i implantació de la nova societat del coneixement i de la informació en els països centrals, incentiva de nou les inversions turístiques i del sector de la construcció, amb una pujada molt important dels preus de l'habitatge que desencadena una veritable *febre d'or* de noves inversions especulatives en aquest sector. Davant d'aquest nou escenari de fort creixement del sector immobiliari, el finançament abundant i barat que podien subministrar les institucions financeres regionals, no va tenir cap dificultat per trobar nous operadors en el camp de la promoció immobiliària, els quals, acabaran per autoalimentar una bombolla especulativa que esclatà l'estiu de 2008.

És ara, quan es gira la vista enrere i es veuen els efectes perniciosos de la fase de creixement d'aquests anys passats, quan es pot apreciar en tota la seva intensitat fins a quin punt s'ha produït una distorsió significativa del ventall d'inversions massa esbiaixat cap al *totxo*, l'especulació i la corrupció.

Tot plegat ens permet parlar d'un *fals creixement* o d'un *efecte miratge* en el procés de creixements d'aquests anys, ja que aquesta competència de capitals esbiaixada cap al sector del turisme i la construcció significarà un retard de més de deu anys en el desplegament de polítiques més agressives de R+D+i, que no han trobat una major acceptació per part dels inversionistes privats fins que aquests no han percebut que la sortida de la crisi no transitarà ja pels mateixos camins massa explotats de la fase anterior”.

(Cita textual del Capítol V “Resum i conclusions” de Ferran Navinés i Miquel Alenyà, del llibre “L'economia balear (1970-2010)”, publicat per Documenta i Llibres de l'Institut Balear d'Economia, n.7 del Govern de les Illes Balears, pàgines: 122-123).

I finalment per acabar:

En una comunitat petita com la nostre tots els agents són importants a l'hora de participar en la discussió i posta a punt d'un nou model de creixement més sostenible econòmicament, socialment i medi ambientalment, però per sobre de tot, la responsabilitat màxima correspon al lideratge del Govern, tal com ha quedat reflectit en els resums de les “Jornades de debat per iniciar una reflexió estratègica dins el marc de la recerca i innovació per a la sostenibilitat: la necessitat d'un pacte”, organitzades per la DGIR, i que es pot consultar a: <http://blog.fundaciobit.org/jornades-de-debat-per-a-iniciar-un-reflexio-estrategica-en-el-marc-de-la-recerca-i-la-innovacio-per-a-la-sostenibilitat-la-necessitat-dun-pacte/documentacio-i-videos-jornades-la-necessitat-dun-pacte/>

Aquest lideratge hauria de servir per apuntalar almenys tres principis estratègics bàsics dins una visió 2030:

- La necessitat de fixar uns límits al creixement turístic dins un plantejament coherent de la política econòmica, tal com hem defensat al requadre de política econòmica.
- La necessitat de consensuar aquesta visió estratègica 2030 tot aprofitant la nova posada en marxa del Consell Econòmic i Social (CES) de les Illes Balears.
- La necessitat d'assegurar la posada en marxa dels instruments necessaris de planificació estratègica per part del Govern, uns dels quals ho ha de ser l'aprovació del nou Pla de Ciència i Tecnologia 2018-2022 del Govern de les Illes Balears.

BIBLIOGRAFIA

ALENYÀ, M.-NAVINÉS, F. (2010): *L'economia balear (1970-2010)*, Llibres de l'Institut Balear d'Economia, 7. Govern de les Illes Balears, Palma.

BALAGUÉ, J.-NAVINÉS, F.-PRATS, LL.-VEGA, V. (2005): “Anàlisi dinàmica de la competitivitat dels sectors productius i de les branques d'activitat per a Catalunya i Balears”, *Nota d'Economia*, núm. 82.

BALAGUÉ, J.-NAVINÉS, F.-PRATS, LL.-VEGA, V. (2006): “Anàlisi dinàmica de la competitivitat per sectors productius i branques d'activitat a l'EURAM. Euroregió de l'arc mediterrani” a *Llibre Blanc de les Empreses de l'EURAM*, Col·lecció EURAM, 3 i 4. Institut d'Economia i Empresa Ignasi Villalonga, València, pp: 705-742.

BARBOSA, F.-WOETZEL, J.-MISCHKE, J.-RIBERINHO, M.J.-SRIDHAR, M.-PARSONS, M.-BERTRAM, N.-BROWN, S. (2017): *Reinventing construction through a productivity revolution*, McKinsey.

BAUMOL, W. J.-BLACKMAN, S. A.-WOLFF, E. N. (1989): *Productivity and American Leadership: The Long View*, Cambridge, Massachussets, MIT Press.

BORRELY, R. (1975): *Les disparités sectorielles des taux de profit*, Grenoble, PUG.

BUSQUETS, J. (2016): “El nou urbanisme com estratègia de creixement” en: <http://blog.fundaciobit.org/jornades-de-debat-per-a-iniciar-un-reflexio-estrategica-en-el-marc-de-la-recerca-i-la-innovacio-per-a-la-sostenibilitat-la-necessitat-dun-pacte/documentacio-i-videos-jornades-la-necessitat-dun-pacte/>

CELLINI, R., TORRISI, G. (2014): “Regional resilience in Italy: a very long-run analysis”. *Regional Studies* 48 (11): 1779-1796.

CONSELL ECONÒMIC I SOCIAL DE LES ILLES BALEARS (diversos anys): *Memòria del CES sobre l'economia, el treball i la societat de les Illes Balears*, Palma.

CONSELL ECONÒMIC I SOCIAL DE LES ILLES BALEARS (2008): *El sector de la construcció a les Illes Balears*, Palma.

CONSELL ECONÒMIC I SOCIAL DE LES ILLES BALEARS (2009): *Sistema d'indicadors per a la Gestió Integrada de la Zona Costanera (GIZC) de les Illes Balears. Dictamen 5/2007 del CES*, Palma.

CUADRADO-ROURA, J. R. (2016a): “¿Acabaremos trabajando todos en servicios?”, *Cuadernos de Información Económica*, núm. 250.

CUADRADO ROURA, J., MAROTO, A. (2016b): “Unbalanced regional resilience to the economic crisis in Spain: a tale of specialisation and productivity”. *Cambridge Journal of Regions, Economy and Society* 9, n.1: 153-178.

DI CARO, P. (2014): “Recessions, recoveries and regional resilience: evidence on Italy”, *Cambridge Journal of Regions, Economy and Society* 8: 273-291.

ERAYDIN, A. (2015): “Attributes and Characteristics of Regional Resilience: Defining and Measuring the Resilience of Turkish Regions”. *Regional Studies* 50, n. 4. Publication online: DOI: 10.1080/00343404.2015.1034672.

EXCELTUR (2007): *IMPACTUR 2006, Estudio del impacto económico del turismo sobre la economía y el empleo: resumen de los principales efectos e indicadores*, Conselleria de Turisme i Conselleria d’Economia, Hisenda i Innovació del Govern de les Illes Balears, Palma.

FINGLETON, B., GARRETSEN, H., MARTIN, R. (2012). “Recessionary shocks and regional employment: evidence on the resilience of U.K. regions”. *Journal of Regional Science* 52, n.1: 109-133.

FMI. (1997): *The World Economic Outlook*, maig.

FRANCONETTI, J. (2016a): “*Ensayo comparativo sobre el ciclo económico a partir de un enfoque clásico basado en la evolución de la tasa de beneficio, la distribución de la renta y la desigualdad social*”, Tesi doctoral de Javier Franconetti, dirigida pel doctor Juan Antonio Vicente. Febrer 2016, UNED, Madrid.

FRANCONETTI, J., J.A. VICENTE VÍRSEDA., C. MANERA., F. NAVINÉS (2016b): “Un modelo de Crecimiento Regional basado en el comportamiento de la Tasa de Beneficio”, *International Conference on Regional Science, XLII Reunión de Estudios Regionales-AECR*, 16-18 novembre de 2016, Santiago de Compostela.

FUNDACIÓN BBVA-IVIE (2017): *Acumulación y productividad del capital en España y sus comunidades autónomas en el siglo XXI* (Ezequiel Uriel, Dirs.), Document de treball 1-2017, Valencia.

KALDOR, N. (1975): “Economic Growth and the Verdoorn Law: A Comment on Mr. Rowthorn’s Article”, *Economic Journal*, núm. 85.

LASUEN, J.R. (2006): *Un marc econòmic per un territori creatiu: els sectors quinaris. Pla Estratègic Metropolità de Barcelona. Resum de la IV Jornada tècnica del Pla Estratègic Metropolità de Barcelona*, núm. 6, Col·lecció Prospectiva, Barcelona.

MANERA, C., NAVINÉS, F., OLIVER, P., TORTOSA, E., FRANCONETTI, J. I BONNAIL, M (2011): “Políticas de innovación y sus efectos en el cambio de modelo productivo: el caso de las Islas Baleares”. *XII Encuentro de Economistas de Lengua Neolatina*. Coimbra 21 i 22 d’octubre de 2011: <http://www.aenl.org/ita/incontri/12/pdf/Manera-Navines-Oliver-Tortosa-Franconetti-Bonnail.pdf>

MANERA, C., NAVINÉS, F., FRANCONETTI, J. (2015): “Income Distribution, Profit and Inequality: Their Role in U.S. Economic History, 1910-2010”, *Economies et Sociétés*, 50, June 2015, série AF: “Histoire économique quantitative”.

MANERA, C., NAVINÉS, F. Y FRANCONETTI, J. (2016a). “ Distribución de la renta, beneficio y desigualdad: una aplicación a la historia económica de Estados Unidos, 1910-2010”. *Revista Económica Mundial*, nº42/2016.

MANERA, C., NAVINÉS, F., FRANCONETTI, J. (2016b): “La sostenibilitat del model de creixement de Balears: noves aportacions per al debat”, Ponència presentada a les *Jornades de reflexió estratègica dins el marc de la recerca i innovació per a la sostenibilitat: le necessitat d'un pacte*, organitzades per la Vicepresidència del Govern de les Illes Balears, a: <http://blog.fundaciobit.org/wp-content/uploads/2016/09/Informe-presentat-per-Carles-Manera-Javier-Franconetti-Ferran-Navinés.pdf>

MANERA, C., NAVINÉS, F. Y FRANCONETTI J. (2017): “United States of America, European Economy and Inequality: A Perspective from the Economic History, 1910-2010”, *The European Journal of Comparative Economics*, Vol. 14, n.1: 59-87.

MARTIN, R., SUNLEY, P. (2014): “On the Notion of Regional Economic Resilience: Conceptualisation and Explanation” *Journal of Economic Geography* 15, n.1: 1-42.

MASCARÓ, P., I NAVINÉS, F. (2004): "Turisme i territori, elements per explicar la competitivitat i productivitat a les Illes Balears", *Documents 1. Comportament de la productivitat i la competitivitat a les Illes Balears*, Consell Econòmic i Social de les Illes Balears, Palma.

NAVINÉS, F. (1987): *La terciarització a les Illes Balears (1970-1981)*, Tesi doctoral.

NAVINÉS, F. (1989). “Crisis económica y política económica. El caso de la economía española (1964-1986)”, *Información Comercial Española (ICE)*, núm. 665, pp. 25-44.

NAVINÉS, F. (1993a): “Internacionalización de las empresas de los sistemas productivos locales”, en Costa, M.T. et al., *Excel. Cooperación entre empresas y sistemas productivos locales*, Madrid, IMPI.

NAVINÉS, F. (1993b): “Cooperació entre empreses i sistemes productius locals”, *Revista Econòmica de Catalunya*, núm. 22.

NAVINÉS, F. (1997): “Crisi econòmica i estat del benestar”, *Revista Econòmica de Catalunya*, núm. 31, pp. 41-48.

NAVINÉS, F. (2006): “Algunes reflexions fetes des de l'enfocament clàssic de l'excedent sobre el procés de terciarització i especialització productiva: el cas de Balears”, en A. FORCADES JUAN (Dir.), *Repensem el model de creixement de les Illes Balears*, Cercle d'Economia-Cambra de Comerç, Indústria i Navegació de Mallorca (Palma).

NAVINÉS, F.-BALAGUÉ, J. (2010): “Anàlisi del canvi estructural i de la competitivitat en el conjunt de l'economia, sectors i branques productives” a M. ALENYÀ-F. NAVINÉS (Coords.), *L'economia balear (1970-2010)*, Llibres de l'Institut Balear d'Economia, 7, Govern de les Illes Balears, Palma.

NAVINÉS, F.-PUIGGRÒS, A.-RIBAS, M.M.-FRANCONETTI, J. (2015): “Crisi econòmica, mercat de treball i benestar social: el cas de les Illes Balears”, *Revista Econòmica de Catalunya*, núm. 71.

PÉREZ, C. (2004): *Revoluciones tecnológicas y capital financiero. La dinámica de las grandes burbujas financieras y las épocas de bonanza*, Siglo XXI editores, México.

PLA DE CIÈNCIA, TECNOLOGIA, INNOVACIÓ I EMPRENIDORIA, 2013-2017, DEL GOVERN DE LES ILLES BALEARS.

REIG E, ET AL. (2016): *La competitividad de las regiones españolas ante la Economía del Conocimiento*”. Fundación BBVA. Madrid.

ROSSELLÓ, J.- SANSÓ, A. (2016): “L’impost de Turisme Sostenible i l’impacte sobre la demanda turística a les Illes Balears” a: http://blog.fundaciobit.org/wp-content/uploads/2016/09/Informe-Final_Efectes-Impost.pdf

SANCHEZ HERNÁNDEZ, J.L. (2014): “Pautas regionales de las crisis económicas en España (1976-2012): ¿necesitamos un nuevo vocabulario?”. En J.M. Albertos y J.L. Sánchez, coord. *Geografía de la crisis económica en España*. Valencia: Publicaciones de la Universitat de València: 173-200.

SANSÓ, A. (2016): “Projeccions de la càrrega demogràfica diària de les Illes Balears per a diferents horitzons temporals” a: <http://blog.fundaciobit.org/wp-content/uploads/2016/09/informe2def.pdf>

SYLOS LABINI, P. (1988): *Las fuerzas del desarrollo y del declive*, Oikos-Tau, Vilassar de Mar.

ANNEX ESTADÍSTIC I PART

Taula 17. Pes del VAB del sector serveis a preus corrents en milers d'euros per CA (Base 2008). Any 2011 (Utilitzada per al gràfic 1)			
	Serveis	Total	Pes serveis sobre PIB total
Espanya	679.225.174	958.785.174	70,8
Andalusia	96.972.604	132.490.015	73,2
Aragó	19.148.000	30.551.342	62,7
Astúries	13.648.203	20.612.897	66,2
Illes Balears	19.236.387	23.819.544	80,8
Canàries	30.595.742	37.349.077	81,9
Cantàbria	7.657.088	11.698.901	65,5
Castella i Lleó	31.689.133	50.753.381	62,4
Castella - La Manxa	20.423.255	34.042.340	60,0
Catalunya	124.920.263	178.211.555	70,1
Com. Valenciana	63.206.751	91.150.275	69,3
Extremadura	10.444.948	15.551.695	67,2
Galícia	33.099.934	51.311.741	64,5
Madrid	140.099.097	172.854.230	81,1
Múrcia	17.021.293	24.928.841	68,3
Navarra	9.593.681	16.643.015	57,6
País Basc	37.300.588	59.491.076	62,7
La Rioja	4.168.207	7.325.249	56,9

Font: BdMores i elaboració pròpia

Taula 18. VAB a preus bàsics corrents a les Illes Balears i Espanya per branques d'activitats (milers d'euros). Any 2011 (Utilitzada per al gràfic 2)		
	Illes Balears	Espanya
Total	23.819.544	958.785.174
Sector primari	201.712	23.909.000
Alimentació	261.864	24.618.000
Tèxtil	89.837	5.509.000
Fusta	107.042	9.993.000
Coqueria i petroli	21.667	16.766.000
Cautxú	86.162	13.515.000
Metalurgia	120.656	19.649.000
Productes informàtics	24.914	14.485.000
Material de transport	18.675	13.101.000
Mobles	344.935	10.416.000
Resta d'indústria i ind. energètica	963.828	36.467.000
Construcció	2.341.865	91.132.000
Comerç i hoteleria	7.201.821	188.243.000
Transports i comunicacions	2.086.669	88.074.000
Intermediació financera	893.372	40.742.000
Lloguer immobles	2.012.071	60.538.000
Altres serveis	7.042.454	301.628.174

Font: BdMores i elaboració pròpia

Taula 19. VAB a preus bàsics corrents a les Illes Balears i Espanya per sectors d'activitats (milers d'euros). Any 2011 (Utilitzada per al gràfic 3)		
	Illes Balears	Espanya
Total	23.819.544	958.785.174
Sector primari	201.712	23.909.000
Sector industrial	2.039.580	164.519.000
Construcció	2.341.865	91.132.000
Serveis de mercat	15.937.662	528.954.000
Serveis de no mercat	3.298.725	150.271.174

Font: BdMores i elaboració pròpia

Taula 20. PIBcf i Consum turístic a les Illes Balears en milions de pessetes constants (Base 1986). Anys 1971-2000 (Cicle Hodrick-Prescott, $\lambda=100$) (Utilitzada per al gràfic 4)		
	PIBcf	Consum turístic
1970	-43.194,61	-
1971	-9,33	23.853,60
1972	33.998,02	21.496,60
1973	41.485,44	16.525,20
1974	13.581,02	3.743,50
1975	10.687,61	-1.358,90
1976	-12.832,27	-17.538,00
1977	-13.724,56	-23.318,80
1978	-1.456,74	-24.217,90
1979	-3.357,00	-22.838,10
1980	-22.497,55	-34.021,00
1981	-17.700,71	-23.451,80
1982	-4.944,73	-11.637,40
1983	-4.693,40	-833,40
1984	7.017,44	35.315,50
1985	-34.034,37	11.075,80
1986	-633,68	42.645,20
1987	37.479,83	86.400,50
1988	54.431,08	102.665,10
1989	44.886,93	48.188,10
1990	20.500,99	-35.236,30
1991	-7.227,17	-84.222,50
1992	-37.213,89	-92.652,50
1993	-54.131,73	-66.628,80
1994	-22.665,82	-30.458,40
1995	-23.491,03	-26.699,10
1996	-33.908,00	-34.915,80
1997	-20.799,78	-16.663,70
1998	1.864,60	26.394,20
1999	42.364,14	73.716,40
2000	50.219,29	54.673,10

Font: Alenyà i Navinés "L'economia Balear (1970-2010)" pag. 42

Taula 21. Pes del VAB del sector serveis sobre el VAB total a les Illes Balears (Espanya=100). Anys 1955-2011 (Utilitzada per al gràfic 5)		
	Comerç i hoteleria	Total serveis
1955	126,0394	106,6979
1956	127,0420	106,4191
1957	128,1205	106,1947
1958	132,8238	106,0550
1959	137,5698	105,9135
1960	143,0342	106,1617
1961	148,3849	106,4967
1962	150,4722	106,6475
1963	152,3603	106,8645
1964	162,9530	108,4777
1965	174,0431	110,3007
1966	178,2260	111,7836
1967	182,3322	113,3754
1968	190,0105	115,1544
1969	197,5553	117,0314
1970	197,8524	116,7149
1971	198,1933	116,4569
1972	195,9460	116,8550
1973	193,7377	117,2074
1974	194,7600	118,7073
1975	196,1839	120,4297
1976	198,9612	121,2566
1977	201,9007	122,1068
1978	203,9568	122,5795
1979	206,0301	123,0625
1980	202,2668	120,9970
1981	199,9337	117,4129
1982	206,0248	117,8727
1983	211,7730	119,6708
1984	209,9572	116,7519
1985	191,7232	110,3276
1986	186,6597	119,1298
1987	187,1767	121,8362
1988	183,2827	118,6079
1989	173,7207	119,5184
1990	179,3596	120,7586
1991	183,5577	121,9609
1992	188,6815	122,6962
1993	190,3658	123,3426
1994	188,9252	123,0027
1995	184,3989	122,7226
1996	179,6166	122,4559
1997	186,5009	123,2700
1998	185,2128	123,1547
1999	181,7537	122,8561
2000	178,6453	122,9562
2001	174,3054	122,2509
2002	167,7400	121,1267
2003	164,5833	120,2663
2004	164,2208	119,1919
2005	160,5642	117,8525
2006	157,4217	117,3005
2007	156,5804	116,2150
2008	154,1473	114,2441
2009	150,4078	112,7545
2010	152,2082	113,9142
2011	157,5629	114,9242

Font: BdMores i elaboració pròpia

Taula 22. Productivitat del treball a preus constants (Base=2008) (Sector industrial Espanya = 100). Anys 1955-2011 (Utilitzada per al gràfic 7)		
	Comerç i hoteleria	Total
1955	177,206	124,166
1956	181,131	128,265
1957	184,962	132,485
1958	178,953	130,444
1959	173,048	128,444
1960	173,229	124,180
1961	173,251	120,316
1962	168,984	120,456
1963	164,471	120,592
1964	156,951	113,486
1965	149,669	107,036
1966	145,099	104,327
1967	140,607	101,699
1968	130,937	97,937
1969	121,837	94,151
1970	119,811	92,758
1971	117,731	91,316
1972	116,942	91,527
1973	115,973	91,722
1974	110,697	87,744
1975	104,962	83,345
1976	104,604	82,958
1977	104,186	82,493
1978	104,050	81,200
1979	103,581	79,844
1980	100,195	77,006
1981	98,840	77,305
1982	104,503	78,208
1983	103,410	75,737
1984	108,851	76,860
1985	116,637	83,675
1986	96,079	79,144
1987	101,564	79,660
1988	81,535	74,509
1989	74,478	71,904
1990	76,523	72,266
1991	75,759	70,651
1992	76,617	70,491
1993	77,240	69,620
1994	76,614	69,014
1995	66,288	65,234
1996	60,208	63,293
1997	59,034	61,199
1998	55,222	57,919
1999	54,933	55,577
2000	50,847	53,397
2001	48,233	50,692
2002	46,719	49,643
2003	44,169	47,987
2004	44,401	46,743
2005	41,924	44,713
2006	40,422	43,027
2007	38,233	41,764
2008	39,010	43,129
2009	38,397	43,911
2010	35,757	40,982
2011	35,754	40,926

Font: BdMores i elaboració pròpia

Taula 23. Evolució de la productivitat del treball de l'economia espanyola respecte de les Balears (Balears índex=100). Anys 1930-2000 (Utilitzada per al gràfic 8)		
	Illes Balears	Espanya
1930	100	70,81
1935	100	95,49
1940	100	78,30
1945	100	77,62
1950	100	82,25
1955	100	81,71
1960	100	82,79
1965	100	84,79
1970	100	88,63
1975	100	83,91
1980	100	82,56
1985	100	95,05
1990	100	91,78
1995	100	105,15
2000	100	99,48

Font: Alenyà i Navinés "L'economia Balear (1970-2010)" pag. 101

Taula 24. Productivitat del treball a les Illes Balears. Anys 1955-2011 (Utilitzada per al gràfic 9)					
	Comerç i hoteleria	Total		Comerç i hoteleria	Total
1955	171,33	147,67	1984	164,99	135,35
1956	170,12	146,32	1985	182,09	149,83
1957	168,90	144,97	1986	159,08	143,16
1958	170,99	145,21	1987	183,01	147,57
1959	172,97	145,44	1988	151,42	139,12
1960	171,67	142,92	1989	140,26	133,75
1961	169,98	140,46	1990	146,41	133,90
1962	170,07	140,38	1991	151,19	134,38
1963	170,08	140,37	1992	154,84	136,05
1964	170,82	139,56	1993	154,61	134,88
1965	171,45	138,71	1994	154,55	134,63
1966	168,82	139,43	1995	135,35	127,89
1967	166,24	140,11	1996	126,38	123,58
1968	157,04	137,69	1997	126,76	120,67
1969	148,49	135,22	1998	122,21	116,53
1970	150,48	136,30	1999	124,24	114,56
1971	152,46	137,37	2000	116,60	108,87
1972	151,44	136,11	2001	114,77	106,99
1973	150,41	134,90	2002	112,77	106,00
1974	150,45	134,44	2003	109,65	104,34
1975	150,83	133,99	2004	112,08	102,77
1976	154,59	135,03	2005	107,54	100,09
1977	158,52	136,09	2006	107,99	99,44
1978	159,57	136,76	2007	106,21	98,20
1979	160,61	137,44	2008	107,39	98,96
1980	152,87	132,17	2009	102,36	98,36
1981	156,43	134,64	2010	101,74	99,09
1982	160,45	134,98	2011	105,20	99,82
1983	162,16	134,97			

Font: BdMores i elaboració pròpia

Taula 25. Productivitat del capital a les Illes Balears. Anys 1964-2011 (Utilitzada per al gràfic 10)		
	Comerç i hoteleria	Total
1964	46,45	86,65
1965	49,34	87,11
1966	51,21	88,72
1967	52,34	89,99
1968	54,31	90,84
1969	54,95	91,67
1970	53,51	92,47
1971	52,84	93,55
1972	52,26	92,68
1973	52,20	91,69
1974	53,57	90,99
1975	54,50	90,17
1976	58,21	90,61
1977	61,65	90,79
1978	67,20	92,07
1979	73,64	93,22
1980	75,96	93,42
1981	80,57	95,90
1982	86,43	97,38
1983	89,21	98,51
1984	89,11	101,07
1985	92,49	110,57
1986	84,31	103,48
1987	82,79	100,19
1988	84,63	99,29
1989	79,59	95,14
1990	80,18	93,94
1991	78,19	92,94
1992	83,35	93,03
1993	83,76	92,81
1994	84,34	93,68
1995	83,31	93,85
1996	82,50	94,73
1997	87,96	96,66
1998	89,04	95,60
1999	91,28	96,57
2000	90,99	95,21
2001	89,08	93,70
2002	85,38	91,67
2003	84,07	90,46
2004	84,83	89,58
2005	84,14	89,43
2006	83,22	88,78
2007	84,35	89,05
2008	83,68	89,84
2009	82,34	90,43
2010	83,73	90,24
2011	86,24	90,58

Font: BdMores i elaboració pròpia

Taula 26. Productivitat de capital (preus constants) en comerç i hoteleria a les Illes Balears (millions d'euros). Anys 1964-2011 (Utilitzada per al gràfic 11)	
	Productivitat
1964	648
1965	745
1966	840
1967	933
1968	1.042
1969	1.142
1970	1.136
1971	1.189
1972	1.222
1973	1.262
1974	1.284
1975	1.329
1976	1.417
1977	1.485
1978	1.567
1979	1.624
1980	1.601
1981	1.602
1982	1.668
1983	1.672
1984	1.654
1985	1.628
1986	1.408
1987	1.316
1988	1.231
1989	1.054
1990	982
1991	899
1992	888
1993	839
1994	825
1995	788
1996	735
1997	757
1998	741
1999	738
2000	728
2001	700
2002	661
2003	642
2004	646
2005	643
2006	643
2007	661
2008	647
2009	629
2010	650
2011	679

Font: BdMores i elaboració pròpia

Taula 27. Evolució de les estades a les Illes Balears (milers). Anys 1968-2012 (Utilitzada per al gràfic 12)			
	Total estades		Total estades
1968	21.268,30	1991	80.468,39
1969	25.285,64	1992	82.297,66
1970	29.806,87	1993	88.169,33
1971	36.768,30	1994	101.284,64
1972	42.477,12	1995	101.676,71
1973	44.603,69	1996	101.421,95
1974	39.632,82	1997	106.157,49
1975	42.905,21	1998	112.699,82
1976	39.031,70	1999	120.643,16
1977	42.291,91	2000	119.167,23
1978	48.372,57	2001	115.498,04
1979	51.450,78	2002	117.207,94
1980	50.914,48	2003	118.917,84
1981	57.813,19	2004	122.691,10
1982	64.142,47	2005	123.869,10
1983	66.753,90	2006	128.284,26
1984	73.115,56	2007	125.603,30
1985	66.044,20	2008	114.926,90
1986	76.906,52	2009	117.340,50
1987	86.438,25	2010	110.417,40
1988	89.676,29	2011	106.442,30
1989	84.972,03	2012	115.696,40
1990	80.349,06		

Font: Memòries del CES i elaboració pròpia

Taula 28. Grau d'utilització (UT) de l'oferta de places d'ús no residencial (OPUNR) a les Illes Balears. Any 1997-2012 (Utilitzada per al gràfic 13)	
	Grau d'utilització (UT)
1997	42,80%
1998	44,60%
1999	46,14%
2000	43,97%
2001	42,11%
2002	42,62%
2003	42,53%
2004	44,95%
2005	44,09%
2006	44,09%
2007	43,44%
2008	40,09%
2009	43,08%
2010	37,93%
2011	35,06%
2012	36,69%

Font: Memòries del CES i elaboració pròpia

Taula 29. Oferta de places d'ús turístic no residencial a les Illes Balears. Anys 1997-2011 (Utilitzada per al gràfic 14)	
	Total places
1997	679.545
1998	692.241
1999	716.289
2000	742.563
2001	751.403
2002	753.396
2003	766.046
2004	747.753
2005	769.728
2006	797.164
2007	792.123
2008	785.386
2009	746.160
2010	797.549
2011	831.860

Font: Memòries del CES i elaboració pròpia

Taula 30. Productivitat per comunitats autònomes (PIB per ocupat, mitjana Espanya = 100). Any 2009 (Utilitzada per al gràfic 16)					
	Agricultura	Indústria i energia	Construcció	Serveis	Total
Espanya	100	100	100	100	100
Andalusia	106,63	93,13	98,69	93,35	92,80
Aragó	88,12	99,96	100,67	97,49	98,37
Astúries	85,22	113,67	121,74	96,25	101,47
Illes Balears	97,19	94,51	66,52	102,06	95,69
Canàries	91,55	93,23	91,66	101,28	98,06
Cantàbria	83,68	105,88	94,70	98,95	98,53
Castella i Lleó	113,65	104,53	100,47	100,62	101,33
Castella-la Manxa	105,97	82,21	93,58	90,57	90,04
Catalunya	92,62	130,75	102,53	102,36	103,54
Ceuta	26,86	247,70	75,81	103,01	102,25
Extremadura	108,59	87,17	93,27	87,60	87,79
Galícia	82,91	92,53	99,20	91,64	91,78
Comunitat Valenciana	105,63	81,39	95,15	96,77	94,83
La Rioja	126,94	95,82	91,06	106,87	104,80
Madrid	57,23	121,05	108,07	107,34	108,79
Melilla	65,42	98,20	64,26	96,54	91,24
Múrcia	90,90	83,59	84,80	95,09	91,25
Navarra	95,55	105,57	108,50	101,79	105,41
País Basc	105,88	118,50	124,69	109,69	115,66

Font: INE i elaboració pròpia

Taula 31. Estoc de capital (K) per components a preus corrents de les Illes Balears. (Base 1970=100). Anys 1970-2000 (Utilitzada per al gràfic 17)			
	Habitatge	Obra civil	Resta
1970	100	100	100
1971	101,66	100,65	95,57
1972	101,16	99,26	98,29
1973	105,72	93,22	95,25
1974	108,62	91,25	91,14
1975	114,01	84,01	87,64
1976	118,47	81,71	80,47
1977	120,81	80,81	76,35
1978	123,60	77,79	73,71
1979	127,74	75,41	67,32
1980	125,58	79,30	67,57
1981	123,48	81,27	69,92
1982	123,25	80,94	70,82
1983	120,69	85,21	71,50
1984	119,24	89,13	70,14
1985	116,72	94,46	69,51
1986	121,42	90,49	63,74
1987	126,14	86,28	58,22
1988	129,97	82,62	54,02
1989	131,86	81,20	51,50
1990	132,60	80,97	50,14
1991	132,48	81,42	49,88
1992	131,41	82,89	50,54
1993	130,81	83,78	50,83
1994	128,97	86,31	51,95
1995	127,84	88,80	51,54
1996	127,01	90,58	51,32
1997	126,47	91,37	51,59
1998	126,68	90,46	52,19
1999	127,64	89,38	51,31
2000	128,25	88,90	50,52

Font: Alenyà i Navinés "L'economia Balear (1970-2010)" pag. 45

Taula 32. Estructura del capital net nominal de les Illes Balears (percentatges). Anys 1964-2013 (Utilitzada per al gràfic 18)				
	Altres edificis i construccions	Material de transport	Maquinària i altres actius	Habitatge
1964	28,22	4,55	21,64	45,59
1965	28,98	4,63	20,11	46,28
1966	28,99	4,53	18,75	47,73
1967	28,62	4,32	17,14	49,92
1968	27,52	4,00	16,25	52,23
1969	27,18	4,47	15,78	52,57
1970	28,15	4,86	15,62	51,38
1971	28,28	4,58	15,05	52,09
1972	28,26	5,06	14,98	51,70
1973	27,00	5,29	14,05	53,67
1974	26,90	5,20	13,03	54,08
1975	25,18	4,81	12,68	57,33
1976	24,63	4,15	12,22	59,00
1977	24,35	4,20	11,39	60,06
1978	23,59	4,42	10,62	61,38
1979	22,59	4,33	9,42	63,30
1980	24,16	4,50	9,32	62,02
1981	24,98	4,84	9,17	61,02
1982	25,01	5,22	8,86	60,92
1983	26,28	5,23	8,99	59,50
1984	27,51	5,01	8,99	58,49
1985	29,15	4,92	9,04	56,90
1986	27,56	4,51	8,60	59,33
1987	26,02	4,30	8,18	61,51
1988	24,89	4,08	8,05	62,98
1989	24,51	3,88	7,98	63,62
1990	24,71	3,69	7,85	63,74
1991	25,26	3,56	7,70	63,49
1992	25,94	3,51	7,64	62,90
1993	26,52	3,46	7,28	62,74
1994	27,63	3,53	7,27	61,57
1995	28,54	3,52	7,37	60,57
1996	29,21	3,53	7,37	59,90
1997	29,44	3,66	7,52	59,38
1998	29,25	3,87	7,75	59,12
1999	29,06	3,83	7,73	59,38
2000	28,78	3,96	7,89	59,37
2001	28,43	4,10	8,29	59,18
2002	28,33	3,95	8,41	59,32
2003	28,29	3,72	8,45	59,53
2004	28,44	3,53	8,52	59,51
2005	28,95	3,39	8,73	58,93
2006	29,24	3,20	8,62	58,94
2007	29,59	3,14	8,77	58,50
2008	30,20	3,00	8,92	57,88
2009	31,14	2,87	9,26	56,73
2010	32,07	2,82	9,72	55,39
2011	33,58	2,86	10,21	53,36
2012	35,13	2,90	10,54	51,43
2013	36,40	3,10	10,70	49,80

Font: Fundació BBVA-Ivies (2017)

Taula 33. Evolució del VAB a preus constants (1955=100). Anys 1955-2011 (Utilitzada per al gràfic 19)		
	Illes Balears	Espanya
1955	100	100
1956	104,613	105,199
1957	109,453	110,712
1958	113,949	113,319
1959	118,615	115,996
1960	128,486	125,872
1961	139,183	136,621
1962	151,800	148,457
1963	165,617	161,352
1964	174,540	169,114
1965	183,881	177,262
1966	195,380	185,304
1967	207,553	193,724
1968	225,992	207,645
1969	245,997	222,573
1970	264,669	234,687
1971	284,760	247,511
1972	307,544	267,751
1973	332,179	289,685
1974	345,607	302,606
1975	359,611	316,181
1976	370,020	323,292
1977	380,730	330,562
1978	390,228	331,250
1979	400,181	332,140
1980	408,582	332,504
1981	424,661	332,813
1982	436,156	335,671
1983	451,090	342,680
1984	477,904	350,744
1985	535,378	356,149
1986	516,105	363,857
1987	528,132	382,052
1988	556,164	401,439
1989	560,293	418,012
1990	581,830	433,844
1991	595,743	445,238
1992	598,757	448,700
1993	592,672	444,253
1994	617,441	454,705
1995	639,439	467,890
1996	664,077	478,745
1997	704,003	496,139
1998	724,788	517,020
1999	764,988	540,601
2000	795,016	568,318
2001	814,404	589,574
2002	819,288	605,161
2003	828,309	621,973
2004	845,123	641,191
2005	871,979	662,642
2006	900,669	690,092
2007	933,308	715,729
2008	946,779	722,925
2009	911,359	696,231
2010	905,825	695,069
2011	913,875	699,119

Font: BdMores i elaboració pròpia

Taula 34. Evolució de la població (1964=100). Anys 1964-2013 (Utilitzada per al gràfic 21)		
	Illes Balears	Espanya
1964	100	100
1965	101,80	101,06
1966	103,59	102,12
1967	105,39	103,19
1968	107,26	104,28
1969	109,14	105,38
1970	111,65	106,54
1971	112,10	107,13
1972	114,71	108,23
1973	117,27	109,36
1974	119,73	110,43
1975	122,42	111,67
1976	125,16	112,95
1977	128,03	114,38
1978	130,85	115,75
1979	133,47	116,94
1980	135,67	117,75
1981	137,72	118,44
1982	138,46	119,10
1983	139,01	119,71
1984	139,45	120,23
1985	139,92	120,69
1986	140,26	121,11
1987	141,31	121,43
1988	143,08	121,71
1989	145,97	121,96
1990	148,35	122,18
1991	149,09	122,34
1992	152,05	122,89
1993	154,06	123,44
1994	155,47	123,96
1995	157,38	124,41
1996	159,85	124,84
1997	162,18	125,14
1998	167,44	125,41
1999	172,76	126,51
2000	177,77	127,45
2001	184,71	129,39
2002	192,77	131,66
2003	199,15	134,43
2004	200,77	135,94
2005	206,67	138,81
2006	210,44	140,70
2007	216,66	142,24
2008	225,53	145,26
2009	230,28	147,11
2010	232,51	147,97
2011	234,00	148,51
2012	235,33	148,74
2013	233,70	148,31

Font: BdMores i elaboració pròpia

Taula 35. VAB per càpita a preus constants (Base 2008) de les Illes Balears (Espanya = 100). Anys 1964-2011 (Utilitzada per al gràfic 22)	
	Illes Balears
1964	131,432
1965	131,150
1966	132,371
1967	133,590
1968	134,750
1969	135,902
1970	137,039
1971	140,012
1972	138,000
1973	136,186
1974	134,142
1975	132,113
1976	131,528
1977	131,031
1978	132,710
1979	134,435
1980	135,817
1981	139,740
1982	142,327
1983	144,367
1984	149,591
1985	165,132
1986	155,973
1987	151,277
1988	150,081
1989	142,620
1990	140,660
1991	139,819
1992	137,346
1993	136,128
1994	137,869
1995	137,581
1996	137,956
1997	139,426
1998	133,717
1999	131,963
2000	127,720
2001	123,231
2002	117,756
2003	114,475
2004	113,650
2005	112,549
2006	111,120
2007	109,022
2008	107,415
2009	106,487
2010	105,618
2011	105,646

Font: BdMores i elaboració pròpia

Taula 36. Evolució de la taxa de benefici a les Illes Balears. Anys 1965-2011 (Utilitzada per al gràfic 23)		
	Comerç i hoteleria	Total
1965	0,246	0,164
1966	0,270	0,159
1967	0,290	0,155
1968	0,270	0,150
1969	0,241	0,148
1970	0,266	0,149
1971	0,265	0,149
1972	0,266	0,146
1973	0,261	0,143
1974	0,248	0,138
1975	0,229	0,129
1976	0,209	0,122
1977	0,191	0,113
1978	0,192	0,110
1979	0,194	0,106
1980	0,137	0,099
1981	0,140	0,095
1982	0,347	0,104
1983	0,445	0,104
1984	0,579	0,120
1985	0,630	0,128
1986	0,659	0,142
1987	0,699	0,140
1988	0,502	0,123
1989	0,400	0,120
1990	0,406	0,114
1991	0,396	0,115
1992	0,402	0,114
1993	0,443	0,113
1994	0,430	0,111
1995	0,364	0,110
1996	0,296	0,106
1997	0,279	0,107
1998	0,310	0,112
1999	0,339	0,115
2000	0,330	0,114
2001	0,323	0,113
2002	0,322	0,111
2003	0,305	0,106
2004	0,273	0,100
2005	0,272	0,096
2006	0,272	0,096
2007	0,280	0,095
2008	0,281	0,094
2009	0,268	0,092
2010	0,260	0,087
2011	0,267	0,088

Font: BdMores i elaboració pròpia

Taula 37. Evolució de la taxa de benefici i de les seves variables explicatives a les Illes Balears. Anys 1965-2011 (Utilitzada per al gràfic 24)			
	Productivitat del capital	Quota d'excedent	Taxa de guany
1965	0,319	0,514	0,164
1966	0,319	0,500	0,159
1967	0,320	0,485	0,155
1968	0,319	0,471	0,150
1969	0,323	0,458	0,148
1970	0,327	0,457	0,149
1971	0,327	0,456	0,149
1972	0,331	0,442	0,146
1973	0,334	0,428	0,143
1974	0,334	0,413	0,138
1975	0,325	0,398	0,129
1976	0,319	0,381	0,122
1977	0,312	0,364	0,113
1978	0,306	0,359	0,110
1979	0,299	0,354	0,106
1980	0,294	0,338	0,099
1981	0,286	0,333	0,095
1982	0,285	0,363	0,104
1983	0,285	0,366	0,104
1984	0,287	0,418	0,120
1985	0,295	0,435	0,128
1986	0,320	0,444	0,142
1987	0,298	0,468	0,140
1988	0,294	0,418	0,123
1989	0,294	0,410	0,120
1990	0,281	0,406	0,114
1991	0,276	0,418	0,115
1992	0,269	0,423	0,114
1993	0,262	0,431	0,113
1994	0,252	0,442	0,111
1995	0,254	0,431	0,110
1996	0,255	0,415	0,106
1997	0,256	0,420	0,107
1998	0,262	0,427	0,112
1999	0,261	0,442	0,115
2000	0,265	0,431	0,114
2001	0,264	0,431	0,113
2002	0,258	0,430	0,111
2003	0,249	0,427	0,106
2004	0,242	0,413	0,100
2005	0,237	0,404	0,096
2006	0,234	0,411	0,096
2007	0,231	0,412	0,095
2008	0,229	0,410	0,094
2009	0,224	0,412	0,092
2010	0,213	0,409	0,087
2011	0,208	0,422	0,088

Font: BdMores i elaboració pròpia

Taula 38. Evolució de la taxa de benefici i de les seves variables explicatives de comerç i hoteleria a les Illes Balears. Anys 1965-2011 (Utilitzada per al gràfic 25)

	Quota d'excedent	Productivitat del capital	Taxa de guany
1965	0,379	0,648	0,246
1966	0,362	0,745	0,270
1967	0,345	0,840	0,290
1968	0,289	0,933	0,270
1969	0,231	1,042	0,241
1970	0,232	1,142	0,266
1971	0,233	1,136	0,265
1972	0,224	1,189	0,266
1973	0,213	1,222	0,261
1974	0,197	1,262	0,248
1975	0,178	1,284	0,229
1976	0,157	1,329	0,209
1977	0,135	1,416	0,191
1978	0,129	1,485	0,192
1979	0,124	1,567	0,194
1980	0,084	1,624	0,137
1981	0,087	1,601	0,140
1982	0,216	1,602	0,347
1983	0,267	1,668	0,445
1984	0,346	1,672	0,579
1985	0,381	1,654	0,630
1986	0,405	1,628	0,659
1987	0,496	1,408	0,699
1988	0,382	1,316	0,502
1989	0,325	1,231	0,400
1990	0,385	1,054	0,406
1991	0,403	0,982	0,396
1992	0,447	0,899	0,402
1993	0,499	0,888	0,443
1994	0,513	0,839	0,430
1995	0,442	0,825	0,364
1996	0,376	0,788	0,296
1997	0,380	0,735	0,279
1998	0,410	0,757	0,310
1999	0,458	0,741	0,339
2000	0,448	0,737	0,330
2001	0,444	0,728	0,323
2002	0,460	0,700	0,322
2003	0,461	0,661	0,305
2004	0,425	0,642	0,273
2005	0,420	0,646	0,272
2006	0,423	0,643	0,272
2007	0,436	0,643	0,280
2008	0,425	0,661	0,281
2009	0,414	0,647	0,268
2010	0,413	0,628	0,260
2011	0,410	0,649	0,267

Font: BdMores i elaboració pròpia

Taula 39. Taxa de benefici i les seves variables explicatives a les Illes Balears. Any 1965-2011 (Utilitzada per al gràfic 26)

	Serie original			Variables en tendència. Filtro Hodrick-Prescott		
	Productivitat del capital (q)	Quota d'excedents (Πk)	Taxa de benefici (r)	Productivitat del capital (q)	Quota d'excedents (Πk)	Taxa de benefici (r)
1965	0,5145	0,3195	0,1643	0,4578	0,3232	0,1625
1966	0,4998	0,3187	0,1593	0,4539	0,3235	0,1592
1967	0,4846	0,3198	0,1550	0,4501	0,3239	0,1561
1968	0,4714	0,3190	0,1504	0,4463	0,3242	0,1534
1969	0,4582	0,3228	0,1479	0,4426	0,3244	0,1511
1970	0,4570	0,3266	0,1493	0,4389	0,3244	0,1492
1971	0,4558	0,3266	0,1489	0,4353	0,3240	0,1469
1972	0,4421	0,3305	0,1461	0,4318	0,3232	0,1440
1973	0,4284	0,3336	0,1429	0,4285	0,3220	0,1399
1974	0,4134	0,3344	0,1382	0,4254	0,3202	0,1346
1975	0,3983	0,3249	0,1294	0,4225	0,3179	0,1283
1976	0,3812	0,3188	0,1215	0,4198	0,3152	0,1216
1977	0,3637	0,3120	0,1135	0,4174	0,3122	0,1151
1978	0,3587	0,3059	0,1097	0,4153	0,3091	0,1095
1979	0,3537	0,2992	0,1058	0,4136	0,3060	0,1053
1980	0,3377	0,2941	0,0993	0,4121	0,3031	0,1032
1981	0,3334	0,2856	0,0952	0,4110	0,3005	0,1035
1982	0,3632	0,2854	0,1036	0,4101	0,2981	0,1066
1983	0,3660	0,2846	0,1042	0,4096	0,2961	0,1118
1984	0,4181	0,2868	0,1199	0,4092	0,2943	0,1182
1985	0,4352	0,2950	0,1284	0,4091	0,2925	0,1241
1986	0,4444	0,3202	0,1423	0,4092	0,2906	0,1280
1987	0,4682	0,2981	0,1396	0,4094	0,2884	0,1287
1988	0,4181	0,2935	0,1227	0,4097	0,2859	0,1268
1989	0,4095	0,2942	0,1205	0,4101	0,2830	0,1235
1990	0,4055	0,2812	0,1140	0,4106	0,2799	0,1199
1991	0,4182	0,2759	0,1154	0,4111	0,2767	0,1167
1992	0,4225	0,2688	0,1136	0,4117	0,2735	0,1142
1993	0,4313	0,2620	0,1130	0,4123	0,2705	0,1122
1994	0,4417	0,2523	0,1114	0,4129	0,2677	0,1108
1995	0,4314	0,2541	0,1096	0,4135	0,2652	0,1099
1996	0,4152	0,2546	0,1057	0,4140	0,2630	0,1098
1997	0,4200	0,2556	0,1073	0,4146	0,2610	0,1103
1998	0,4271	0,2623	0,1120	0,4151	0,2591	0,1113
1999	0,4417	0,2610	0,1153	0,4156	0,2571	0,1121
2000	0,4313	0,2650	0,1143	0,4160	0,2550	0,1120
2001	0,4305	0,2636	0,1135	0,4164	0,2525	0,1109
2002	0,4304	0,2583	0,1112	0,4167	0,2497	0,1088
2003	0,4275	0,2490	0,1065	0,4171	0,2465	0,1058
2004	0,4129	0,2422	0,1000	0,4173	0,2430	0,1026
2005	0,4036	0,2369	0,0956	0,4176	0,2392	0,0995
2006	0,4110	0,2338	0,0961	0,4179	0,2352	0,0969
2007	0,4120	0,2306	0,0950	0,4181	0,2310	0,0948
2008	0,4101	0,2289	0,0939	0,4183	0,2267	0,0928
2009	0,4123	0,2243	0,0925	0,4186	0,2222	0,0908
2010	0,4091	0,2126	0,0870	0,4188	0,2177	0,0889
2011	0,4220	0,2081	0,0878	0,4190	0,2131	0,0870

Font: BdMores i elaboració pròpia

Taula 40. Taxes de benefici de comerç i hoteleria i les seues variables explicatives a les Illes Balears. Any 1965-2011 (Utilitzada per al gràfic 27)						
	Serie original			Variables en tendència. Filtro Hodrick-Prescott		
	Productivitat del capital (q)	Quota d'excedents (Πk)	Taxa de benefici (r)	Productivitat del capital (q)	Quota d'excedents (Πk)	Taxa de benefici (r)
1965	0,3794	0,6478	0,2457	0,2310	0,7155	0,2611
1966	0,3624	0,7453	0,2701	0,2321	0,7880	0,2654
1967	0,3453	0,8399	0,2900	0,2332	0,8601	0,2681
1968	0,2893	0,9331	0,2699	0,2344	0,9313	0,2683
1969	0,2315	1,0419	0,2412	0,2357	1,0009	0,2670
1970	0,2325	1,1422	0,2655	0,2372	1,0682	0,2655
1971	0,2332	1,1359	0,2649	0,2390	1,1327	0,2625
1972	0,2235	1,1894	0,2659	0,2410	1,1945	0,2568
1973	0,2132	1,2223	0,2606	0,2434	1,2534	0,2472
1974	0,1966	1,2615	0,2480	0,2463	1,3094	0,2335
1975	0,1784	1,2837	0,2291	0,2497	1,3621	0,2171
1976	0,1571	1,3293	0,2088	0,2535	1,4112	0,2005
1977	0,1350	1,4165	0,1912	0,2580	1,4558	0,1876
1978	0,1292	1,4851	0,1919	0,2631	1,4944	0,1830
1979	0,1239	1,5667	0,1941	0,2687	1,5255	0,1917
1980	0,0841	1,6239	0,1365	0,2750	1,5477	0,2198
1981	0,0873	1,6012	0,1398	0,2818	1,5594	0,2732
1982	0,2165	1,6019	0,3467	0,2891	1,5598	0,3500
1983	0,2670	1,6680	0,4453	0,2968	1,5481	0,4345
1984	0,3461	1,6724	0,5789	0,3048	1,5237	0,5109
1985	0,3811	1,6540	0,6304	0,3130	1,4868	0,5644
1986	0,4048	1,6281	0,6591	0,3213	1,4382	0,5872
1987	0,4965	1,4080	0,6991	0,3297	1,3797	0,5778
1988	0,3819	1,3157	0,5025	0,3379	1,3140	0,5421
1989	0,3245	1,2313	0,3996	0,3461	1,2439	0,4982
1990	0,3853	1,0539	0,4061	0,3541	1,1723	0,4598
1991	0,4032	0,9819	0,3959	0,3618	1,1021	0,4313
1992	0,4470	0,8986	0,4016	0,3693	1,0355	0,4114
1993	0,4993	0,8878	0,4432	0,3766	0,9739	0,3953
1994	0,5128	0,8388	0,4301	0,3834	0,9184	0,3772
1995	0,4416	0,8249	0,3643	0,3900	0,8693	0,3562
1996	0,3756	0,7875	0,2958	0,3962	0,8266	0,3367
1997	0,3801	0,7347	0,2792	0,4021	0,7900	0,3238
1998	0,4097	0,7571	0,3102	0,4078	0,7592	0,3185
1999	0,4576	0,7410	0,3391	0,4131	0,7334	0,3174
2000	0,4478	0,7375	0,3303	0,4182	0,7119	0,3164
2001	0,4438	0,7283	0,3232	0,4230	0,6939	0,3133
2002	0,4601	0,6995	0,3218	0,4275	0,6790	0,3074
2003	0,4611	0,6605	0,3045	0,4319	0,6667	0,2992
2004	0,4252	0,6423	0,2731	0,4360	0,6568	0,2903
2005	0,4204	0,6459	0,2716	0,4400	0,6489	0,2831
2006	0,4228	0,6432	0,2719	0,4439	0,6427	0,2781
2007	0,4361	0,6428	0,2803	0,4477	0,6378	0,2747
2008	0,4253	0,6611	0,2811	0,4515	0,6337	0,2717
2009	0,4139	0,6467	0,2677	0,4552	0,6302	0,2685
2010	0,4130	0,6285	0,2596	0,4588	0,6269	0,2655
2011	0,4104	0,6495	0,2665	0,4625	0,6238	0,2629

Font: BdMores i elaboració pròpia

Taula 41. Quota d'excedents a les Illes Balears (Espanya = 100). Anys 1964-2011 (Utilitzada per al gràfic 28)		
	Comerç i hoteleria	Total regional
1964	112,624	101,346
1965	110,588	101,569
1966	105,927	101,413
1967	101,276	101,216
1968	90,117	99,941
1969	77,008	98,632
1970	80,337	99,423
1971	83,911	100,229
1972	85,378	98,871
1973	86,971	97,452
1974	82,993	96,775
1975	78,141	96,085
1976	78,987	95,843
1977	80,041	95,550
1978	83,661	96,741
1979	88,446	98,014
1980	65,789	96,751
1981	63,752	98,124
1982	121,274	103,045
1983	148,433	105,319
1984	154,652	111,681
1985	152,108	113,461
1986	160,593	115,372
1987	184,385	122,685
1988	143,514	109,287
1989	113,433	106,822
1990	128,523	109,692
1991	131,954	117,441
1992	140,544	124,301
1993	150,720	125,635
1994	150,177	123,539
1995	124,415	116,404
1996	110,275	112,420
1997	116,552	116,059
1998	129,194	118,521
1999	145,618	122,893
2000	145,780	119,299
2001	140,452	116,495
2002	136,609	114,291
2003	132,945	112,098
2004	118,145	106,446
2005	116,176	103,651
2006	113,082	104,921
2007	116,101	104,844
2008	119,025	105,924
2009	113,785	106,652
2010	109,374	105,673
2011	110,514	106,700

Font: BdMores i elaboració pròpia

Taula 42. Stock i productivitat de capital en comerç i hoteleria a les Illes Balears. Anys 1964-2011 (Utilitzada per al gràfic 29)

	Stock de capital en milers d'euros	Productivitat de capital
1964	1.776.040,84	0,6478
1965	1.772.957,95	0,7453
1966	1.783.640,73	0,8399
1967	1.814.622,77	0,9331
1968	1.892.092,36	1,0419
1969	2.002.087,76	1,1422
1970	2.196.286,51	1,1359
1971	2.286.960,99	1,1894
1972	2.389.599,35	1,2223
1973	2.480.461,72	1,2615
1974	2.561.981,72	1,2837
1975	2.598.169,50	1,3293
1976	2.532.360,26	1,4165
1977	2.506.524,35	1,4851
1978	2.529.774,80	1,5667
1979	2.591.122,87	1,6239
1980	2.723.921,76	1,6012
1981	2.791.549,49	1,6019
1982	2.869.493,04	1,668
1983	3.029.275,47	1,6724
1984	3.266.210,39	1,654
1985	3.384.510,64	1,6281
1986	3.711.848,73	1,408
1987	4.034.882,60	1,3157
1988	4.395.198,50	1,2313
1989	4.846.037,45	1,0539
1990	5.438.589,81	0,9819
1991	6.186.797,70	0,8986
1992	6.503.927,44	0,8878
1993	6.972.780,74	0,8388
1994	7.462.757,96	0,8249
1995	7.863.594,91	0,7875
1996	8.332.219,41	0,7347
1997	8.811.051,18	0,7571
1998	9.124.674,50	0,741
1999	9.484.878,17	0,7375
2000	9.673.986,41	0,7283
2001	9.938.227,24	0,6995
2002	10.187.879,61	0,6605
2003	10.355.761,34	0,6423
2004	10.613.547,63	0,6459
2005	10.734.377,72	0,6432
2006	10.801.493,89	0,6428
2007	10.890.120,65	0,6611
2008	11.068.499,51	0,6467
2009	10.862.948,24	0,6285
2010	10.691.014,77	0,6495
2011	10.696.402,85	0,6792

Font: BdMores i elaboració pròpia

Taula 43. Stock de capital de comerç i hoteleria a preus constants en milers d'euros (Base 2008) i oferta de places d'ús no residencial total (OPUNR) a les Illes Balears. Anys 1964-2011 (Utilitzada per al gràfic 30)

	Stock comerç i hoteleria	Oferta de places d'ús no residencial
1964	1.776.041	
1965	1.772.958	
1966	1.783.641	
1967	1.814.623	
1968	1.892.092	
1969	2.002.088	
1970	2.196.287	
1971	2.286.961	
1972	2.389.599	
1973	2.480.462	
1974	2.561.982	
1975	2.598.170	
1976	2.532.360	
1977	2.506.524	
1978	2.529.775	
1979	2.591.123	
1980	2.723.922	
1981	2.791.549	
1982	2.869.493	
1983	3.029.275	
1984	3.266.210	
1985	3.384.511	
1986	3.711.849	
1987	4.034.883	
1988	4.395.198	
1989	4.846.037	
1990	5.438.590	
1991	6.186.798	
1992	6.503.927	
1993	6.972.781	
1994	7.462.758	
1995	7.863.595	
1996	8.332.219	
1997	8.811.051	679.545
1998	9.124.675	692.241
1999	9.484.878	716.289
2000	9.673.986	742.563
2001	9.938.227	751.403
2002	10.187.880	753.396
2003	10.355.761	766.046
2004	10.613.548	747.753
2005	10.734.378	769.728
2006	10.801.494	797.164
2007	10.890.121	792.123
2008	11.068.500	785.386
2009	10.862.948	746.160
2010	10.691.015	797.549
2011	10.696.403	831.860

Font: BdMores i elaboració pròpia

Taula 44. Evolució de l'oferta de places d'ús turístic no residencial per a turistes i no residents a les Illes Balears (Base 1997=100). Anys 1997-2011 (Utilitzada per al gràfic 31)

	Oferta no legalitzada	Oferta legalitzada
1997	100,00	100,00
1998	102,92	101,10
1999	108,49	103,14
2000	116,16	104,22
2001	118,20	104,98
2002	118,52	105,25
2003	121,66	106,17
2004	112,94	107,91
2005	120,50	107,97
2006	129,99	108,00
2007	127,59	108,47
2008	125,96	107,95
2009	112,37	107,92
2010	131,26	107,17
2011	142,56	107,63

Font: Memòries del CES i elaboració pròpia

Taula 45. Taxa de benefici (r) per comunitats autònomes. Anys 1965-2013 (Utilitzada per al gràfic 32)

	1965	1966	1967	1968	1969	1970	1971	1972	1973	1974	1975	1976	1977
Andalusia	0,1167	0,1166	0,1168	0,1175	0,1192	0,1217	0,1247	0,1275	0,1296	0,1303	0,1293	0,1265	0,1222
Aragó	0,1400	0,1378	0,1357	0,1338	0,1320	0,1304	0,1288	0,1271	0,1250	0,1223	0,1190	0,1149	0,1103
Astúries	0,1358	0,1355	0,1353	0,1353	0,1355	0,1359	0,1364	0,1366	0,1364	0,1353	0,1331	0,1297	0,1254
Illes Balears	0,1000	0,0980	0,0960	0,0942	0,0924	0,0908	0,0893	0,0878	0,0861	0,0843	0,0823	0,0802	0,0780
Canàries	0,1278	0,1263	0,1251	0,1244	0,1247	0,1259	0,1274	0,1288	0,1293	0,1287	0,1270	0,1242	0,1204
Cantàbria	0,1340	0,1315	0,1290	0,1268	0,1248	0,1230	0,1214	0,1196	0,1177	0,1153	0,1125	0,1092	0,1055
Castella i Lleó	0,1512	0,1477	0,1443	0,1411	0,1382	0,1355	0,1329	0,1302	0,1272	0,1236	0,1194	0,1146	0,1092
Castella - La Manxa	0,1443	0,1426	0,1411	0,1401	0,1397	0,1399	0,1404	0,1409	0,1407	0,1392	0,1359	0,1308	0,1240
Catalunya	0,1890	0,1841	0,1792	0,1743	0,1694	0,1645	0,1597	0,1549	0,1502	0,1455	0,1409	0,1363	0,1318
Com. Valenciana	0,1962	0,1925	0,1891	0,1862	0,1839	0,1824	0,1814	0,1805	0,1793	0,1772	0,1738	0,1692	0,1635
Extremadura	0,0852	0,0827	0,0804	0,0788	0,0781	0,0782	0,0790	0,0798	0,0801	0,0792	0,0770	0,0737	0,0696
Galícia	0,1516	0,1484	0,1455	0,1433	0,1420	0,1418	0,1426	0,1441	0,1454	0,1459	0,1447	0,1414	0,1364
Madrid	0,1551	0,1509	0,1469	0,1437	0,1418	0,1414	0,1424	0,1443	0,1462	0,1472	0,1466	0,1441	0,1396
Múrcia	0,1537	0,1529	0,1522	0,1523	0,1534	0,1553	0,1579	0,1608	0,1633	0,1647	0,1647	0,1628	0,1587
Navarra	0,1565	0,1543	0,1525	0,1515	0,1518	0,1535	0,1564	0,1596	0,1620	0,1622	0,1595	0,1539	0,1458
País Basc	0,1785	0,1742	0,1699	0,1656	0,1613	0,1571	0,1528	0,1485	0,1442	0,1398	0,1353	0,1307	0,1260
La Rioja	0,2279	0,2224	0,2169	0,2114	0,2059	0,2005	0,1951	0,1898	0,1845	0,1792	0,1740	0,1688	0,1636
Espanya	0,1530	0,1508	0,1488	0,1470	0,1456	0,1445	0,1436	0,1426	0,1413	0,1392	0,1362	0,1323	0,1275

Continua pàgina sigüent

Taula 45. Taxa de benefici (r) per comunitats autònomes. Anys 1965-2013 (Utilitzada per al gràfic 32)													
	1978	1979	1980	1981	1982	1983	1984	1985	1986	1987	1988	1989	1990
Andalusia	0,1164	0,1100	0,1040	0,0996	0,0978	0,0986	0,1016	0,1058	0,1101	0,1132	0,1147	0,1142	0,1124
Aragó	0,1053	0,1001	0,0953	0,0912	0,0880	0,0858	0,0843	0,0832	0,0822	0,0811	0,0799	0,0785	0,0770
Astúries	0,1205	0,1154	0,1104	0,1061	0,1024	0,0994	0,0971	0,0950	0,0929	0,0905	0,0879	0,0850	0,0818
Illes Balears	0,0758	0,0738	0,0722	0,0709	0,0702	0,0699	0,0698	0,0697	0,0694	0,0691	0,0687	0,0687	0,0690
Canàries	0,1155	0,1100	0,1043	0,0994	0,0961	0,0944	0,0943	0,0953	0,0965	0,0967	0,0955	0,0930	0,0898
Cantàbria	0,1016	0,0978	0,0944	0,0916	0,0897	0,0885	0,0880	0,0880	0,0883	0,0888	0,0890	0,0889	0,0882
Castella i Lleó	0,1036	0,0980	0,0928	0,0885	0,0853	0,0833	0,0822	0,0817	0,0816	0,0814	0,0810	0,0804	0,0795
Castella - La Manxa	0,1160	0,1073	0,0989	0,0917	0,0866	0,0838	0,0834	0,0849	0,0877	0,0909	0,0937	0,0957	0,0964
Catalunya	0,1275	0,1233	0,1193	0,1156	0,1121	0,1089	0,1059	0,1032	0,1008	0,0986	0,0966	0,0948	0,0932
Com. Valenciana	0,1567	0,1494	0,1421	0,1354	0,1300	0,1259	0,1232	0,1215	0,1203	0,1190	0,1172	0,1149	0,1119
Extremadura	0,0651	0,0604	0,0563	0,0537	0,0534	0,0556	0,0598	0,0647	0,0691	0,0725	0,0742	0,0741	0,0729
Galícia	0,1301	0,1234	0,1172	0,1127	0,1101	0,1091	0,1093	0,1101	0,1111	0,1114	0,1104	0,1079	0,1041
Madrid	0,1336	0,1266	0,1198	0,1143	0,1107	0,1091	0,1092	0,1105	0,1122	0,1137	0,1142	0,1134	0,1114
Múrcia	0,1524	0,1443	0,1357	0,1283	0,1238	0,1226	0,1243	0,1280	0,1324	0,1354	0,1363	0,1351	0,1319
Navarra	0,1360	0,1253	0,1152	0,1068	0,1013	0,0990	0,0996	0,1025	0,1068	0,1111	0,1135	0,1135	0,1110
País Basc	0,1213	0,1166	0,1121	0,1077	0,1035	0,0996	0,0960	0,0926	0,0894	0,0866	0,0840	0,0816	0,0794
La Rioja	0,1584	0,1533	0,1483	0,1435	0,1387	0,1342	0,1298	0,1257	0,1217	0,1180	0,1145	0,1113	0,1083
Espanya	0,1222	0,1166	0,1113	0,1068	0,1033	0,1010	0,0996	0,0991	0,0989	0,0987	0,0982	0,0973	0,0959

	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003
Andalusia	0,1093	0,1056	0,1016	0,0979	0,0944	0,0913	0,0888	0,0871	0,0864	0,0867	0,0876	0,0888	0,0895
Aragó	0,0756	0,0744	0,0734	0,0726	0,0720	0,0713	0,0707	0,0701	0,0696	0,0694	0,0693	0,0694	0,0695
Astúries	0,0787	0,0759	0,0736	0,0717	0,0703	0,0692	0,0686	0,0683	0,0683	0,0687	0,0692	0,0698	0,0703
Illes Balears	0,0698	0,0711	0,0727	0,0745	0,0763	0,0780	0,0795	0,0808	0,0816	0,0821	0,0819	0,0812	0,0800
Canàries	0,0866	0,0841	0,0827	0,0818	0,0813	0,0808	0,0806	0,0808	0,0814	0,0819	0,0823	0,0821	0,0813
Cantàbria	0,0869	0,0853	0,0835	0,0817	0,0798	0,0782	0,0769	0,0761	0,0758	0,0760	0,0766	0,0775	0,0783
Castella i Lleó	0,0785	0,0777	0,0769	0,0764	0,0758	0,0753	0,0746	0,0740	0,0736	0,0733	0,0731	0,0730	0,0728
Castella - La Manxa	0,0959	0,0944	0,0924	0,0900	0,0873	0,0845	0,0817	0,0789	0,0765	0,0745	0,0729	0,0714	0,0698
Catalunya	0,0917	0,0904	0,0892	0,0881	0,0872	0,0864	0,0856	0,0850	0,0844	0,0838	0,0833	0,0828	0,0824
Com. Valenciana	0,1086	0,1050	0,1015	0,0982	0,0952	0,0925	0,0904	0,0887	0,0877	0,0870	0,0865	0,0859	0,0851
Extremadura	0,0714	0,0700	0,0691	0,0684	0,0675	0,0666	0,0656	0,0650	0,0648	0,0652	0,0661	0,0670	0,0676
Galícia	0,0998	0,0958	0,0924	0,0897	0,0873	0,0850	0,0826	0,0806	0,0792	0,0785	0,0785	0,0788	0,0790
Madrid	0,1084	0,1051	0,1019	0,0991	0,0965	0,0943	0,0927	0,0917	0,0913	0,0912	0,0912	0,0912	0,0910
Múrcia	0,1272	0,1218	0,1166	0,1123	0,1091	0,1067	0,1053	0,1048	0,1054	0,1065	0,1077	0,1084	0,1081
Navarra	0,1066	0,1016	0,0967	0,0925	0,0891	0,0860	0,0833	0,0809	0,0791	0,0776	0,0765	0,0757	0,0750
País Basc	0,0775	0,0759	0,0745	0,0733	0,0725	0,0719	0,0715	0,0714	0,0714	0,0717	0,0721	0,0726	0,0732
La Rioja	0,1056	0,1031	0,1007	0,0986	0,0967	0,0949	0,0932	0,0916	0,0902	0,0889	0,0876	0,0863	0,0851
Espanya	0,0942	0,0924	0,0906	0,0889	0,0874	0,0860	0,0849	0,0840	0,0835	0,0832	0,0830	0,0829	0,0826

	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013
Andalusia	0,0896	0,0887	0,0869	0,0843	0,0815	0,0788	0,0767	0,0751	0,0740	0,0730
Aragó	0,0696	0,0696	0,0694	0,0691	0,0686	0,0680	0,0674	0,0668	0,0663	0,0657
Astúries	0,0708	0,0710	0,0711	0,0709	0,0704	0,0699	0,0693	0,0687	0,0681	0,0676
Illes Balears	0,0785	0,0766	0,0746	0,0726	0,0705	0,0686	0,0668	0,0651	0,0636	0,0621
Canàries	0,0800	0,0782	0,0760	0,0736	0,0711	0,0689	0,0673	0,0662	0,0654	0,0647
Cantàbria	0,0791	0,0797	0,0801	0,0802	0,0801	0,0797	0,0793	0,0789	0,0785	0,0782
Castella i Lleó	0,0725	0,0720	0,0713	0,0704	0,0694	0,0683	0,0672	0,0662	0,0652	0,0643
Castella - La Manxa	0,0680	0,0660	0,0638	0,0614	0,0591	0,0570	0,0551	0,0535	0,0522	0,0509
Catalunya	0,0819	0,0814	0,0809	0,0805	0,0799	0,0794	0,0789	0,0784	0,0779	0,0774
Com. Valenciana	0,0841	0,0826	0,0809	0,0790	0,0769	0,0749	0,0731	0,0715	0,0701	0,0687
Extremadura	0,0679	0,0677	0,0670	0,0660	0,0647	0,0633	0,0623	0,0615	0,0610	0,0605
Galícia	0,0790	0,0785	0,0775	0,0759	0,0741	0,0723	0,0708	0,0698	0,0690	0,0684
Madrid	0,0906	0,0898	0,0885	0,0867	0,0846	0,0826	0,0810	0,0798	0,0790	0,0783
Múrcia	0,1066	0,1039	0,1001	0,0958	0,0915	0,0878	0,0849	0,0829	0,0814	0,0802
Navarra	0,0743	0,0735	0,0725	0,0712	0,0698	0,0683	0,0672	0,0664	0,0659	0,0655
País Basc	0,0739	0,0746	0,0754	0,0761	0,0768	0,0775	0,0783	0,0790	0,0797	0,0804
La Rioja	0,0840	0,0828	0,0817	0,0805	0,0794	0,0782	0,0771	0,0760	0,0748	0,0737
Espanya	0,0821	0,0814	0,0804	0,0792	0,0778	0,0764	0,0750	0,0737	0,0725	0,0713

Font: BdMores i elaboració pròpia

Taula 46. Taxa de benefici d'Espanya (Filtro Hodrick-Prescott; lambda 72). Anys 1965-2013 (Utilitzada per als gràfics 33-34)			
	Serie original	Tendència	Cicle
1965	15,296	15,314	-0,017
1966	15,083	15,159	-0,076
1967	14,880	15,004	-0,124
1968	14,703	14,847	-0,144
1969	14,562	14,686	-0,125
1970	14,453	14,516	-0,063
1971	14,362	14,329	0,033
1972	14,265	14,118	0,147
1973	14,128	13,876	0,252
1974	13,920	13,598	0,322
1975	13,622	13,282	0,340
1976	13,230	12,931	0,298
1977	12,754	12,553	0,202
1978	12,220	12,159	0,062
1979	11,664	11,763	-0,099
1980	11,134	11,382	-0,248
1981	10,677	11,029	-0,352
1982	10,329	10,715	-0,386
1983	10,095	10,445	-0,350
1984	9,965	10,220	-0,255
1985	9,909	10,035	-0,126
1986	9,890	9,882	0,008
1987	9,870	9,751	0,119
1988	9,821	9,632	0,189
1989	9,729	9,518	0,211
1990	9,594	9,403	0,190
1991	9,425	9,285	0,140
1992	9,241	9,163	0,078
1993	9,060	9,040	0,020
1994	8,892	8,918	-0,026
1995	8,739	8,802	-0,063
1996	8,603	8,694	-0,091
1997	8,490	8,597	-0,107
1998	8,405	8,511	-0,106
1999	8,349	8,436	-0,087
2000	8,318	8,370	-0,052
2001	8,302	8,310	-0,008
2002	8,286	8,251	0,034
2003	8,259	8,190	0,069
2004	8,214	8,123	0,091
2005	8,142	8,047	0,096
2006	8,044	7,961	0,083
2007	7,920	7,864	0,056
2008	7,780	7,759	0,021
2009	7,635	7,647	-0,012
2010	7,497	7,529	-0,032
2011	7,369	7,409	-0,040
2012	7,249	7,287	-0,039
2013	7,132	7,165	-0,033

Font: BdMores i elaboració pròpia